

E – ISSN: 2148-2497
Yıl/Year: 2022
Cilt/Volume: 13
Sayı/Issue: 26

BARTIN ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

Uluslararası Hakemli Dergi

AYDINLIK YARINLARA

**BARTIN UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF
ECONOMICS AND
ADMINISTRATIVE SCIENCES**

Peer Reviewed International Journal

26

ISSN Online : 2148-2497
Yıl/Year : 2022
Cilt/Volume : 13
Sayı/Number : 26

BARTIN ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

Uluslararası Hakemli Dergi

Dergimiz ASOS INDEX, GOOGLE SCHOLAR, SOBIAD ve 06.04.2015 tarihinden itibaren EBSCO Host'ta taranmaktadır. DergiPark'ta da yayımlanan dergimizin TR DİZİN' de taranması için girişimlerde bulunulmuş olup değerlendirilme süreci devam etmektedir.

BARTIN UNIVERSITY JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Peer Reviewed International Journal

BARTIN ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

BARTIN UNIVERSITY JOURNAL OF FACULTY OF
ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Yılda iki defa yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

A peer reviewed international journal published two issues per year

Yıl/ Year: 2022 Cilt/ Volume: 13 Sayı/ Number: 26

ISSN Online: 2148-2497

Sahibi / Owner:

Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi adına
Prof. Dr. ŞABAN ESEN (Dekan)

Baş Editör / Chief Editor :

Prof. Dr. ŞABAN ESEN

Editör / Editor:

Dr. Öğr. Üyesi İsmail Fatih CEYHAN

Alan Editörleri/ Associate Editor:

Prof. Dr. Alper AYTEKİN
Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ
Doç. Dr. Aybegüm GÜNGÖRDÜ BELBAĞ
Doç. Dr. Said CEYHAN
Doç. Dr. Ahmet ÖZTEL
Doç. Dr. Sabahattin ÇETİN
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Said KÖSE

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Anarkül URDALETOVA	Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Prof. Dr. Erdal Tanas KARAGÖL	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail CERİTLİ	Bartın Üniversitesi
Prof. Dr. Jorge GUILLÉN UYEN	Universidad ESAN, Peru
Prof. Dr. Kahraman ÇATI	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut BOZAN	Bartın Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut KARTAL	Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ASUTAY	Durham University, İngiltere
Prof. Dr. Metin SABAN	Bartın Üniversitesi
Prof. Dr. Mohamad SEPEHRI	Jacksonville University, ABD
Prof. Dr. Oğuz TÜRKAY	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Said KINGİR	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Selman KARAYILMAZLAR	Bartın Üniversitesi
Prof. Dr. Cengiz TORAMAN	Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Ekrem ERDEM	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Stanislav IVANOV	Varna Üniversitesi
Prof. Dr. Oğuz TÜRKAY	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Aziz KUTLAR	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Hamza ÇEŞTEPE	Bülent Ecevit Üniversitesi
Prof. Dr. Sait AŞGIN	Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan ALP	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Asuman AKDOĞAN	Durham University, İngiltere
Prof. Dr. Hasan BAL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mark Anthony CAMİLLERİ	University of Malta
Prof. Dr. Kashif HUSSAİN	UCSI University
Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Fariz AHMADOV	Devlet İktisat Üniversitesi, Azerbaycan
Doç. Dr. Asiman GULİYEV	Devlet İktisat Üniversitesi, Azerbaycan
Doç. Dr. Mehmet ALTINÖZ	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Yaşar ÖZ	Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Mahirah KAMALUDİN	Universiti Malaysia Terengganu
Doç. Dr. Ramazan ARSLAN	Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Erdoğan EKİZ	King Abdulaziz University
Doç. Dr. Ahmet KAMACI	Bartın Üniversitesi

Doç. Dr. Yaşar AKÇA
Doç. Dr. Melih BAŞKOL
Dr. Öğr. Üyesi Oqtay QULİYEV
Dr. Öğr. Üyesi Hande KÜÇÜKÖNDER
Dr. Öğr. Üyesi Hande UYAR OĞUZ
Dr. Jaharudin bin Padli
Dr. Marhanum Che Mohd Salleh
Dr. Mohamad Yazis Ali Basah
Dr. Nor Ermawati Binti Hussain
Dr. Norasibah binti Abdul Jalil
Dr. Zainizam bin Zakariya

Bartın Üniversitesi
Bartın Üniversitesi
Devlet İktisat Üniversitesi, Azerbaycan
Bartın Üniversitesi
Bartın Üniversitesi
Universiti Malaysia Terengganu
International Islamic University Malaysia
Universiti Sains Islam Malaysia
Universiti Malaysia Terengganu
Sultan Idris Education University
Sultan Idris Education University

Editing for papers in English Language:

Res. Asst. Onur COMBA
Res. Asst. Yunus Emre TOPÇU
Lect. Pınar ÇELEBİ DEMİRARSLAN
Res. Asst. Halil KARLI
Res. Asst. Elif KILINÇ

Redaksiyon:

Arş. Gör. Ferhat DEMİRCİ
Arş. Gör. Ahmet ASLAN
Arş. Gör. Dr. Mustafa Emir YÜCEL
Arş. Gör. Barış ACUN
Arş. Gör. Dr.Mehmet Akif PEÇE
Arş. Gör. Dr.Erdi TOPCUOĞLU

Dergidemizde Yayımlanan Makaleler İçin Gözetilen Yayın Etik İlkeleri

Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'ne Makale Gönderen Yazar(lar), Aşağıda Belirtilen Etik Kuralları (Hususları) Açık Bir Şekilde ve Kendi İradeleriyle Taahhüt/kabul Etmiş Sayılmaktadırlar:

Yayımlanması amacıyla değerlendirilmek üzere Dergi-Park sistemi aracılığıyla Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'ne yüklenmiş çalışma(da); yer alan ve kullanılan tüm kaynaklara, bilimsel araştırma yöntemleri ve etik ilkeler doğrultusunda atıf yapılmıştır.

Eğer çalışma, birden fazla kişiye aitse çalışmada tüm yazarların akademik-bilimsel olarak doğrudan ve ortak katkısı vardır.

Bu çalışma, yazar(lar)ın özgün bir çalışmasıdır.

Bütün yazarlar gönderilen makalenin son halini görmüş ve sonuçlarını onaylamıştır.

Çalışma makale olarak daha önceden hiçbir şekilde yayımlanmak üzere bir yere gönderilmemiş ve/veya yayımlanmak üzere kabul edilen ve/veya başka bir dergide yayımlanmak üzere bekletilen bir çalışma olmayıp, "Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi"nin değerlendirme süreci sonuçlanıncaya kadar başka bir bilimsel dergide yayımlanması için değerlendirme sürecine gönderilmeyecektir.

Çalışmada kullanılan denek/deneklere ilişkin herhangi bir etik ihlal yapılmamış, kullanılan tüm veri toplama yöntemlerinde bilimsel etik ilkelere göre hareket edilmiştir.

Çalışmanın değerlendirilmesine ilişkin tüm süreçler (hakem raporları, editör notları vb.) üçüncü kişilerle paylaşılmamış/paylaşılmayacaktır.

Yayımlanmak üzere kabul edilen yazıların her türlü yayın hakkı dergiyi yayımlayan kuruma aittir.

Yazılardaki düşünce ve öneriler tümüyle yazarların sorumluluğundadır.

Çalışma daha önceden bilimsel bir toplantıda sunulan özet veya bu çalışmanın daha kısa hali ise, makalede bu durum belirtilmiştir.

Yazar(lar); bu çalışma üzerindeki mali hakları, özellikle işleme, çoğaltma, temsil, basım, yayım, dağıtım ve internet yoluyla iletim de dâhil olmak üzere her türlü umuma iletim haklarını "Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi"ne sınırsız olarak kullanılmak üzere devretmeyi kabul ve taahhüt eder(ler).

Çalışmayla ilgili olarak, telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslarca istenecek hak talebi veya açılacak davalarda "Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi" ve ilgili kurullarının hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazar(lar)a aittir.

Çalışmada, hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmamakla birlikte, araştırma yapılırken kanuna aykırı herhangi bir yöntem kullanılmamış olup, çalışma ile ilgili tüm yasal izinler alınmış ve etik kurallara uygun hareket edilmiştir.

Yazışma Adresi / Communication Address:

Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 3. Kat,
Fakülte Dekanlığı, 74100 Kutlubeyyazıcılar / Merkez / BARTIN

Telefon: 0 378 501 10 00

E-posta: iibfdergi@bartin.edu.tr

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bartiniibf>

Yasal Sorumluluk / Legal Responsibility

Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına ve çevirmenlerine aittir.

The authors and translators are responsible for the content of their papers.

Yayın Hakları / Copyright and Permissions

Tüm yayın hakları saklıdır. Bu derginin hiçbir bölümü yazılı ön izin olmaksızın hiçbir biçimde ve hiçbir yolla yeniden üretilemez ve dağıtılamaz, ancak atıf yapılabilir.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced and disseminated in any means without the prior written permission of Bartın University Faculty of Economics and Administrative Sciences.

No citation can be made without reference.

İndeks / Indexing

Dergimiz 06.04.2015 tarihinden itibaren EBSCO Host'ta taranmaktadır.

This journal has been indexed within EBSCO Host since 06.04.2015.

Bu Sayının Yayın Tarihi:

30.11.2022

26. Sayının Hakem Kurulu/ Referee Board of Issue 26

Doç. Dr. Şerif DEMİR	Kastamonu Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU	Gaziantep Üniversitesi
Doç. Dr. Fatma SÖNMEZ ÇAKIR	Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Hatice AYDIN	Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat Kemal KELEŞ	Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Murat TUNÇBİLEK	Karabük Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emine GENÇ	Bartın Üniversitesi
Dr. Tuğba İNCİ	Giresun Üniversitesi
Dr. Cemre Eda ERKILIÇ	Ankara Hacı Bayram Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

İlker BAYRAM - Selma GÖKTÜRK ÇETİNKAYA**Menderes Hükümeti Döneminde Vatan ve Millet Caddeleri Yapılırken Yıkılan Camiler***The Destroyed Mosques During the Construction of Vatan and Millet Avenues during the Menderes Government*

Gönderim Tarihi: 02.07.2022; Kabul Tarihi: 06.09.2022, DOI: 10.47129/bartiniibf.1139515

- Araştırma Makalesi -

149-174

Emine GENÇ**Endüstriyel İşletme Çalışanlarının Bireysel Yenilikçilik İle Bilgi İletişim****Teknolojilerini Kullanım Düzeylerinin Değerlendirilmesi***Evaluation of Individual Innovation and Information Communication Technologies Usage Levels of Industrial Enterprise Employees*

Gönderim Tarihi: 24.08.2022; Kabul Tarihi: 13.09.2022, DOI: 10.47129/ bartiniibf.1166500

- Araştırma Makalesi -

175-194

Sinem BOZYER - Seyhun DOĞAN**E-Ticarette Bilişsel Önyargılar ve Tüketici Kararlarına Etkileri***The Cognitive Biases in E-Commerce and Effects on Consumer Decisions*

Gönderim Tarihi: 29.09.2022; Kabul Tarihi: 01.11.2022, DOI: 10.47129/ bartiniibf.1181624

- Araştırma Makalesi -

195-219

Hülya Tuğçe ÜLGER - Yeşim Tuba ÜLGER**Tarımsal Gıda Tedarik Zinciri Alanındaki Yayınların Bibliyometrik Analiz Yöntemiyle****Değerlendirilmesi***Evaluation of Publications in The Field of Agri-Food Supply Chain by Bibliometric Analysis Method*

Gönderim Tarihi: 14.09.2022; Kabul Tarihi: 30.11.2022, DOI: 10.47129/ bartiniibf.1175363

- Derleme Makale -

220-239

Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları

240-248

Araştırma Makalesi, Gönderim Tarihi: 02.07.2022; Kabul Tarihi: 06.09.2022
DOI: 10.47129/bartiniibf.1139515

Menderes Hükümeti Döneminde Vatan ve Millet Caddeleri Yapılırken Yıkılan Camiler¹

Öğr. Gör. İlker BAYRAM

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Gülümbe
Yerleşkesi, Bilecik-Merkez
ilker.bayram@bilecik.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-4830-7709

Doç. Dr. Selma GÖKTÜRK ÇETİNKAYA

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gülümbe
Yerleşkesi, Bilecik-Merkez
selma.cetinkaya@bilecik.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-6828-1679

Öz

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılı itibarıyla Türkiye'de pek çok farklılıklar görülmeye başlanmış, bu farklılıklar gerek döneminde gerekse bugüne değin olumlu yahut olumsuz pek çok eleştiriye maruz kalmıştır. Bu eleştiriler arasında İstanbul'un imarında yaşanan değişimle ilgili olanlar da vardır ki bu değişimin nedenini büyük şehirlere doğru yaşanan göçlerle birlikte ele almak gerekmektedir. Nitekim 1950'li yıllarda yoğunlaşan göçlerle beraber nüfusun artmasına dayalı olarak İstanbul'da mesken sayılarında artış yaşanmış ve bu durum kentin dokusunda büyük oranda değişikliklere yol açmıştır. Çehresi değişen İstanbul'da geniş bulvarlar ve meydanlar oluşturulmasıyla çağdaş bir görünüm elde edilmişse de tarihi eserlerin tahribatı ile de karşı karşıya gelinmiştir. İstanbul'daki imar değişiklikleri esnasında tarihi eserlerin zarar görmesi Demokrat Parti'nin olumsuz yönden tenkit edilmesine yol açmıştır. Hazırlanan makalede Vatan ve Millet Caddelerinde kaybedilen tarihi eserler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, İstanbul, Vatan Caddesi, Millet Caddesi, Tarihi Eserler

¹ Bu makale İlker Bayram tarafından Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Doktora Programı'nda hazırlanmakta olan "İkinci Menderes Hükümeti Sürecinde TBMM'deki Partilerin Din Siyaseti" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

APA: Bayram, İ. & Göktürk Çetinkaya, S. (2022). Menderes Hükümeti Döneminde Vatan ve Millet Caddeleri Yapılırken Yıkılan Camiler. Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(26), 149-174.

APA: Bayram, İ. & Göktürk Çetinkaya, S. (2022). The Destroyed Mosques During the Construction of Vatan and Millet Avenues during the Menderes Government. Bartın University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, 13(26), 149-174.

The Destroyed Mosques During the Construction of Vatan and Millet Avenues during the Menderes Government

Abstract

As the Democratic Party came to power in 1950, many differences began to be seen in Turkey, and these differences have been subjected to many positive or negative criticisms both in the period and until today. Among these criticisms, there are also those related to the change in the development of Istanbul, and the reason for this change should be addressed together with the migrations to the big cities. As a matter of fact, there was an increase in the number of dwellings in Istanbul due to the increase in population with the intensified migrations in the 1950s, and this situation led to major changes in the texture of the city. Although a contemporary appearance has been achieved by the creation of wide boulevards and squares in Istanbul, whose appearance has changed, the destruction of historical monuments has also been encountered. Damage to historical monuments during zoning changes in Istanbul led to negative criticisms of the Democrat Party. In the prepared article, the historical artifacts lost in Vatan and Millet Avenues are emphasized.

Keywords: Democratic Party, Istanbul, Vatan Avenue, Millet Avenue, Historical Artifacts

Giriş

Demokrat Parti'nin iktidar dönemi boyunca partinin genel başkanlığını üstlenen ve 1950'li yılların başbakanı olan Adnan Menderes gerek bu süreçte gerekse günümüzde takdir gördüğü gibi bir o kadar da eleştirilere maruz kalan bir siyasetçidir. Demokrat Parti Döneminde "İstanbul şehrinin yeni baştan imar edilmesi" (CA, 30.1.0.0./7.38.10.) konusu Menderes'e yönelik eleştirilerin bir kısmının İstanbul'un imar faaliyetleri esnasında tarihi dokuya verilen hasarlar kapsamında yer almasına da neden olmuştur. Özellikle "Suriçi" olarak tanımlanan muhitte bulunan Vatan ve Millet Caddeleri yapılırken bu yollar üzerindeki çok sayıda tarihi eserin istimlak edildiğine ve/veya ortadan kaldırıldığına dair çeşitli söylentiler günümüze değin süregelmiştir. Bunların doğruluğunun Tablo 1 üzerinden teyit edilebilmesi mümkündür ki 25 Ocak 1957 tarihli bir evraktan yola çıkılarak hazırlanan bu tabloda bulunan istimlak edilen yerlere ödenen bedel toplamda 56.150.016 Türk lirasıdır. Öte yandan buralardan kamu yararına istifade edilmesine dair karar tarihlerinin neredeyse yarısının 1940'lı yıllara ait olduğu da görülmektedir (CA, 30.1.0.0/116.734.19).

Konuyla alakalı söylemlerin incelenmesine yönelik olan bu makalenin hazırlanması sürecinde öncelikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin ilgili arşivinin bulunduğu Atatürk Kütüphanesi'nde yapılan araştırma neticesinde bahsedilen iki caddenin yapımı sırasında kaldırılan tarihi eserler tespit edilmiştir. Ardından bu tarihi eserlerin var olduğu zamanda İstanbul'da bulunan yabancı Axa Oyak sigorta şirketinin

Jacques Pervititch'e çizdiği İstanbul haritası ile karşılaştırılmıştır. Eş zamanlı olarak Charles Edouard Goad'ın aynı amaçlı İstanbul haritası ile de karşılaştırma yapılmış olup Pervititch haritası üzerinde yoğunlaşmıştır. Vatan ve Millet Caddeleri üzerinde geçmişte var olup da yol yapım sırasında yıkılan eserler bizzat tespit edilmiştir. Son olarak incelenen gelişmeler Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde tespit edilen Akşam, Ali Dayı, Atom, Cumhuriyet, Gece Postası, Hürriyet isimli altı ayrı gazetenin 1956 ve 1957 yıllarındaki sayıları üzerinden incelenmiştir. Bu incelemede dönemin şahitliğini yapan gazetelerin konu ile ilgili ne gibi tepkilerinin olduğunu tespit edebilmek amaçlanmıştır.

Tablo 1: Demokrat Parti Döneminde İstimlak Edilen Yerler (25 Ocak 1957'ye Kadar)

İstimlak Edilen Yer	G.menkul Adedi	İstimlak Bedeli	Menafii Umumiye Karar Tarihi	Tebliğat Tarihi
Topkapı giriş yerindeki tek bina	1	34.000	20.09.1943	14.09.1956
Topkapı Sineması yanındaki binalar	2	277.105	20.09.1943	21.12.1956
Şehremini Camii ile Gureba Hastanesi arası	6	242.939	20.09.1943	21.12.1956
Taşkasap Çıkvaşvili Fabrikasının üst kısmındaki gayrimenkuller	3	162.839	20.09.1943	20.09.1956
Aynı istikamette Oğuzhan Caddesi'ne çıkıntı teşkil eden panjurlu bina	1	45.000	20.09.1943	5431 sayılı kanuna göre yıktırıldı
Çıkvaşvili Fabrikası	1	190.000	20.09.1943	25.12.1956
Selçuk Sultan Camii inşası ve kısmen yola katılmak üzere istimlak edilen gayrimenkuller	5	1.450.000	20.09.1943	16.01.1954
Aksaray Karakolu ile Selçuk Sultan Cami arasındaki gayri menkuller (Aksaray Karakolu dahil)	32	1.918.500	20.09.1943	05.10.1956/ 03.12.1956/ 15.09.1956
Horhor Caddesi ile Valide Cami arası	5	200.000	20.09.1943	25.12.1956
Laleli Cami önündeki bina	1	31.500	20.09.1943	14.12.1956
Haseki Hastanesi Tevsi Sahası	17	1.799.811	20.09.1943	11.02.1956
Şiirmert Cami-Tevekkül Hamamı Aksaray Karakolu Arası	28	1.500.000	20.09.1943	24.12.1956/ 08.12.1956/ 01.11.1956
Koska Simkeşhane Arası	73	2.817.470	03.12.1955	10.12.1956/ 21.01.1957
Bayezit Cami etrafının ve Meydanının tevsi için	29	1.146.024	29.05.1956	15.12.1956
Eminönü Meydanı Emlak Kredi Bankası adası	17	1.035.000	24.10.1955	07.11.1956

Karaköy Mehmet Ali Paşa Hanı	1	500.000	25.09.1956	15.10.1956
Galata Gümrük Sokak	5	166.410	25.12.1956	19.01.1957
Tophane Kılıç Ali Camii	6	80.640	Tasdikli plan	15.12.1956
Güzel Sanatlar Akademisi	1	214.000	23.11.1956	01.12.1956
Beşiktaş Hamamı ve civarı	27	398.208	12.09.1956	26.11.1956
Gümüşsuyu Teknik Üniversite karşısı	4	873.275	Tasdikli plan	12.12.1956
Şişli Halaskar Gazi Caddesi	8	246.025	15.12.1955	26.11.1956
Mısır Sefarethanesi karşısı	1	133.000	Tasdikli plan	24.01.1957
Pangaltı Nargileciyan Apartmanı	1	181.000	05.10.1956	15.10.1956
Edirnekapı Mihrimah Camii etrafı	17	443.741	16.07.1955	23.11.1955
Şehir Banyo ve Lokantası	11	900.000	26.10.1942	09.01.1956
Eyüp Camii etrafı	6	112.251	24.12.1953	06.10.1955
Azapkapı Camii etrafı	10	1.800.000	14.12.1954	05.09.1955
Müteferrik istimlaklar	27	1.212.038		
Manifaturacılar Çarşısı	232	25.000.000	26.10.1942	14.12.1955
Balıkpazarı-Unkapanı arası yol güzergahı	458	11.939.240	26.10.1942	14.12.1955

Kaynak: CA, 30.1.0.0/116.734.19

1. Vatan Caddesi – Millet Caddesi

Vatan Caddesi, günümüzde “Adnan Menderes Bulvarı” adıyla bilinmektedir ki Millet Caddesi’nin bugünkü ismi ise “Turgut Özal Millet Caddesi”dir. Bu iki cadde yaklaşık 3 km uzunluğunda olup Adnan Menderes’in 1956-1957 yıllarında İstanbul’da giriştiği bir dizi imar operasyonu sonucunda açılmış ve hizmete girmiştir (Akbulut, 1957: 371-372). Menderes’in İstanbul’daki imar faaliyetlerinin temel noktasını teşkil eden Vatan ve Millet Caddeleri, Fevzi Paşa ve Ordu Caddeleriyle birlikte düşünülerek çalışmalar burada yoğunlaştırılmış, özellikle Vatan Caddesi üzerinde yapımı gerçekleştirilen binalarla yalnızca İstanbul’un değil, tüm yurdun en geniş yollarından birisi meydana getirilmiştir (Arslan Çinko ve Eres, 2018: 558-559). Bizans Döneminden 1950’li yıllara kadar çoğunlukla bahçe ve bostanlardan oluşan tarımsal karakterli ve seyrek dokulu bir kullanım, yolların açılması ile yerini yoğun farklılık içeren bir yapılaşmaya bırakmış; ticaret, konut, eğitim, sağlık, konaklama türlerinin bir arada yer aldığı bir alan ortaya çıkmıştır. Örneğin Bezmîâlem Hastanesi, Emniyet Müdürlüğü, Fatih Belediyesi Binası, Aksaray Orduevi, öğrenci yurtları Vatan Caddesi üzerinde bulunurken, İstanbul Tıp Fakültesi Hastanesi, Haseki Hastanesi, okullar, yurtlar, oteller de Millet Caddesi üzerinde yer almaktadır. Özellikle Vatan Caddesi’nin genişliğinden dolayı dönemin muhalifleri; “buraya uçak mı indireceksin?” tenkitleriyle caddenin lüzumundan fazla genişlikte olduğunu ifade etmişlerdir. Halbuki Vatan Caddesi’ndeki trafiğin yoğunluğu, mevcut genişliği haklı çıkarır bir mahiyettedir. Buradan ayrı olarak başka kesimlerde de yolların genişletildiği görülmüştür. Nitekim bu iki caddenin yapımı sırasında, yani 1956-1960 yılları arasında İstanbul’da imar çalışmaları dahilinde, Londra

Asfaltı (D100), Aksaray Meydanı, Sirkeci-Florya Sahil Yolu (Kennedy Caddesi) gibi birçok yolun açıldığı ve Fevzi Paşa Caddesi'nin de genişletildiği görülmüştür (İlter ve diğ., 2018).

2. Caddelerin Yapımı Sırasında Yıkılan Tarihi Eserler

Tarihi eserlerin yıkımı kapsamında Başbakan Adnan Menderes'e yönelik gelen tepkiler arasında camilerle ilgili faaliyetler de görülmektedir. Öyle ki camilerin tamiri veya cami yaptırma konusunda dönemin muhalefeti tarafından dini siyasete alet etmekle suçlanan Menderes, camilerin bakımı ile ilgilenmediğinde ise dini ihmal etmek üzerinden eleştirilmekteydi (Eraslan, 2011: 558). Genel olarak bakıldığında yolların yapımı sırasında yıkılan camilerin bir kısmının yıkık, bir kısmının kullanılamaz derecede harap olduğu, bir kısmının ise böyle olmadığı halde yıkıldığı görülmektedir. Bu gözlemden yola çıkarak tarafsız bir bakış açısıyla Vatan ve Millet Caddelerinin yapımı esnasında yıkılan camilerin hangileri olduğu ve yıkıldıkları sırada ne durumda oldukları ortaya konmaya çalışılacaktır.

2.1. Ahmet Paşa Camii

Ahmet Paşa Camii'nin tam olarak bilinmemekle beraber 16'ncı yüzyılın 3. Çeyreğinde, 1550-1575 arasında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Camiye adını veren Ahmet Paşa'nın vefat tarihinin 1551 olması bilgisinden hareketle bu tahmin doğru kabul edilebilir. Dolayısıyla Kanuni Sultan Süleyman Dönemi eserlerinden olan cami, 1826 ve 1865 yıllarındaki yangınlarda büyük zarar görmüştür. Harap hale gelen caminin onarılmasına dair mahalle sakinlerinin talebi üzerine başlatılan tamirat, 1889'da tamamlanmıştır. 1894'teki depremde de caminin minaresinin kubbe kısmı zarara uğramıştır. Ahmet Paşa Camii, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne göre 1928'de ibadete kapatılmış olup uzun yıllar otomobil tamirhanesi olarak kullanılmıştır. Bu durum 1951'de çekilen fotoğraf ile de doğrulanmaktadır. Caminin bulunduğu yolun dar olmasından dolayı genişletildiğine yönelik ifadelerle dönem yayımlarında karşılaşılmaktadır. Öyle ki Vatan ve Millet Caddelerinin Aksaray'da birleşip Beyazıt'a giderken Ordu Caddesi'yle bağlanmasından sonra bu caddeyi Sirkeci'ye bağlayan bugünkü tramvay yolu üzerindeki Divanyolu-Sultanahmet-Sirkeci yolunun 1957'de açılırken yol genişletme çalışmaları sırasında yıkıldığı tahmin edilmektedir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi [İBB], 2014: 97-101).

2.2. Baba Hasan Mescidi

Günümüzde İskenderpaşa Mahallesi olarak bilinen muhitte, tahminen 1460 yılında inşa edilen Baba Hasan Mescidi, Fatih Sultan Mehmet Dönemi eserlerinden olup Pervititch haritasında "Baba Hasan Camisi" adıyla geçmektedir. Mescit, 1936'dan itibaren kadro tahsisi yapılmadığından ticari maksatla kiraya verilmiştir. 1956'da Vatan ve Millet Caddelerinin Aksaray'da birleşmesinin ardından Unkapanı'na doğru giden tarafta Haliç'e bağlayan Atatürk Bulvarı'nın açılacağı zaman yola tesadüf etmediği halde

yıkılmıştır. Bu yıkımda, dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olan Prof. Dr. Fahreddin Kerim Gökay'ın mescide dair “ahşap ve değersizdir” değerlendirmesi etkili olmuştur (İBB, 2014: 107-110).

2.3 Camcılar Mescidi

Garip Yiğitler Ağası Mescidi Mahallesi'nde bulunmakta olan Camcılar Mescidi (Şeyhanlioğlu, 2020: 235), mahallenin kurulmasına neden olduğundan dolayı mahallenin adı ile de anılmaktadır ve İkinci Bayezit Döneminde, 1494'te faaliyete başlamıştır. 1894 depreminde yıkıldığı tespit edilen cami aynı yıl yeniden yaptırılmış olup Pervititch Haritasında pafta 54, parsel 193'te yer almaktadır. Camide son olarak 1905'te atanan Ahmet Yanık Efendi müezzin ve kayyumluk görevini ifa etmiş, imamlık kadrosuna ise atama yapılmamıştır. Kendisi 1942'de emekliye sevk edildikten sonra buraya yeni bir görevli atanmamıştır. Görevlisi olmayan ve mütevellisiz kalan cami yıkıma terk edilmiştir. Vatan ve Millet Caddelerinin Aksaray'da birleşip Beyazıt'a doğru giden Ordu Caddesi'nin genişletilmesi çalışmaları sırasında Ordu Caddesi'nin hemen kıyısında bulunmasından dolayı 1957'de yıkılmıştır (İBB, 2014: 139-142).

2.4. Camcı Ali Mescidi

Mescidin inşa tarihi tam olarak bilinmese de 1508'lerde yani İkinci Bayezid döneminde inşa edildiğine dair bilgiler mevcuttur. Pervititch Haritasında pafta 49 ada 112'de bulunan Camcı Ali Mescidi'nin konumu bugünkü Vezneciler Otobüs Durağının olduğu yere tekabül etmektedir. Mescide görevli ataması en son 1946'da yapılmıştır. 1957'de İstanbul'daki yapılan imar faaliyetleri sırasında Sehzadebaşı Caddesi'nin genişletilmesi için yıkılmıştır (OA, DH.EUM.THR/1.36; İBB, 2014: 118-122) ve yıkıldığı sırada faal halde olduğu düşünülmektedir.

2.5. Çakırağa Camii

Fatih Sultan Mehmet Döneminde 1479'da yaptırılmıştır. Pervititch Haritasında pafta 57 parsel 200'te yer almaktadır. Resmi kayıtlara göre camiye en son görevli tayini 1886'da yapılmıştır. 1700'lü ve 1800'lü yıllarda yangınlardan dolayı defaatle tamir edilmiştir. 1894'teki depremde hasar gördüğünden 1897'deki devlet bütçesiyle tamir edilmiştir (OA, ŞD/128.25; OA, ŞD/143.36). 1956'da Millet Caddesi'ne bağlanan Namık Kemal Caddesi'nin açılması sırasında yıkılmıştır (Şeyhanlioğlu, 2020: 235). Camii, bugünkü Aksaray'da Ender Mağazası'nın bulunduğu yol üzerinde Millet Caddesi'ne bağlanan yere yakın bir konuma sahipti (İBB, 2014: 143-146).

2.6. Çoban Çavuş Camii

Caminin inşa tarihinin 1616'da olduğu tahmin edilmektedir. Dolayısıyla Sultanahmet Camii'nin de yapıldığı dönem olan Birinci Ahmet zamanına rast gelmektedir. Laleli'de Koska Caddesi civarında, Şehnameci Sokak'ta bulunan Çoban

Çavuş Camii, 1894 depreminde zarar gördüğünden tamir edilmiştir (OA, İ.EV./41.20; OA, ŞD/175.40). Laleli’de, Edebiyat Fakültesi’nin bulunduğu Ordu Caddesi’nden güneye (deniz tarafına) doğru giderken var olan Koca Ragıp Paşa Caddesi’nin 1937’de açılması sırasında yıkılmaya başlanmıştır. 1942’de Sanat Tarihçisi Semavi Eyice’ye göre; caminin yalnızca dört duvarı kalmış haldedir. 1959’da yine yol yapımı çalışmaları sırasında tamamen yıkılan cami, 2013’te İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından ihya edilmiştir (İBB, 2014: 127-130).

2.7. Denizabdal Mescidi

Kanuni Sultan Süleyman Döneminde, 1558’de faaliyete başlayan Denizabdal Mescidi, İkinci Abdülhamit zamanında, 1895-1896 yıllarında külliye’li bir ihya çalışması geçirmiştir. Camiye son imam tayini 1945’te yapılmıştır. 1926’da caminin yakınındaki çeşmenin yol yapımı için yıkıldığı ve bu yıkımda caminin banisi Mimar Şucaeddin’in mezarının da kaldırıldığı tespit edilmiştir. Cami bugünkü İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi’nin sınırları dahilindedir. 1956’da Millet Caddesi genişletme çalışmaları sırasında aslına uygun yapılması şartıyla yıkılmasına müsaade edilmesinden hareketle yıkıldığında ibadet edilebilecek durumda olduğu anlaşılmaktadır. Yıkımı şartlı yapılmasına rağmen günümüzde böyle bir caminin olmadığı görülmektedir (Sav, 2014: 113; İBB, 2014: 147-151).

2.8. Fatma Sultan Mescidi

Üçüncü Ahmet Döneminde, 1727-1728 yıllarına rastlayan zamanda yapımının bittiği bilinmektedir. Caminin yerinde daha önce Piri Ağa isimli birinin yaptırdığı bir mescidin olduğu, Sadrazam İbrahim Paşa’nın mescidin yanında bir saray yaptırmıştıktan sonra eşi Fatma Sultan’ın mescidi yeniden yaptırdığı ve minber koyarak mescidi camiye çevirdiği söylenmektedir. Topkapı’dan 15 Temmuz Şehitler Köprüsü’ne bağlanan İstanbul Çevre Yolu’nun Edirnekapı mevkiinde, İstanbul Halk Ekmek Fabrikası ile Edirnekapı Rum Mezarlığı’nın yakınlarında bulunmaktaydı. 1826’daki bir yangında yanmış olsa da kısa süre sonra İkinci Mahmud tarafından ihya edilmiştir. 1896’ya kadar üç kere daha tamir gören mescit, 1957’de yol geçirileceği için yıkılmıştır. Yıkılmadan önce kullanılabilir durumda olduğu anlaşılan eserin yeniden ihya edilmesi için çalışmalar devam etmektedir (İBB, 2014: 155-160).

2.9. Halil Attar Mescidi

Fatih Sultan Mehmet zamanında fetih’ten sonra yapılan ilk mescitlerden olduğu anlaşılan Halil Attar Mescidi, 1457’de faaliyete başlamıştır. Cami, Vatan Caddesi’nde bulunan Orduevi’nin önünde yer almaktaydı. 1936’da atanan en son imam 1942’de emekliye sevk edilmiştir. Mescide 1930’da atanan müezzinin 1949’da başka bir camiye nakledilmesinin ardından mescit boş kalmıştır. Vatan Caddesi’nin 1956-1957 yıllarındaki yapım çalışmalarında yıkılmıştır. Fatih Belediyesi tarafından caminin ihyasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır (İBB, 2014: 166-171).

2.10. Hatice Usta Mescidi

Caminin kitabesi bulunmamasına rağmen kaynaklarda inşa tarihi Hicri 1162 olarak geçtiğinden, 1748-1749 tarihlerinde, dolayısıyla Birinci Mahmud döneminde inşa edildiği tahmin edilmektedir. Bugünkü İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin bulunduğu mahalde bulunmaktadır. 1832'deki bir vesikada bu mescidin uzun zamandır tamir görmemesinden dolayı onarım görmesi talebi yer alırken 1855'teki yangın sonucu zarar gören caminin 1860'da yeniden yapıldığı belirtilmiştir (OA, A.MKT.NZD/313.55). Ayrıca 1894 depreminde zarar görmüş ve yine yeniden yapılmıştır. Caminin faal olduğuna dair en son bilgi 1926 yılına aittir. Cami, uzun süre harap kalmasının ardından 1956'da yıktırılmıştır. İstanbul Üniversitesi'ne ait kütüphanenin yanında bulunan caminin yerinde bugün TEDAŞ binası ve onun arkasında da karakol bulunmaktadır. 2013'te alınan karar ile mescidin yeniden ihya edilmesine karar verilmiştir (İBB, 2014: 178-182).

2.11. Himmetzade Tekkesi Mescidi

Mescidin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber 1656-1661 yılları arasında, dolayısıyla Sultan Dördüncü Mehmet zamanında olduğu tahmin edilmektedir. Mescidin bugünkü yeri Şehremini'de Ördek Kasap Mahallesi'nde, günümüzde İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi'nin bulunduğu alandır (OA, ŞD/3033.24). 1957'nin Ağustos'unda yapılan bir resimde bu caminin bulunduğu görülmektedir. 1957'den sonra yıkıldığı tahmin edilen caminin yerinde bugün hastaneye ait bir birim binası bulunmaktadır (İBB, 2014: 183-187).

2.12. Kadıasker Abdurrahman Efendi Camii

Caminin inşa tarihi Hicri 962 (Miladi 1554/1555) olarak belirtilmiştir. Dolayısıyla Kanuni Sultan Süleyman devrine denk gelmektedir. 1894 depreminde zarar gören cami 1895'te tamir edilmiştir. Camiye en son görevli 1924'te atanmıştır. 1953'te halkın yardımlarıyla aslına uygun olarak ihya edilmiş olsa da 1957'de Aksaray-Topkapı yolu açılırken yıkılmıştır (Şeyhanlıoğlu, 2020: 235). Eser 2011'de şahıs tarafından ihya edilerek ibadete açılmıştır. Eserin asıl yeri ile şu andaki yeri arasında bir sokak fark olup muhtemelen Millet Caddesi üzerinde caminin ihyası için uygun yer bulunamadığından en yakın müsait yerde cami yeniden inşa edilmiştir (İBB, 2014: 188-191).

2.13. Kepenekçi İshak Camii

Eserin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber 17'nci veya 18'nci yüzyıllarda yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. Eser, Vatan ve Millet Caddeleri kesiştiğinden sonra Beyazıt'a giderken yapılan Ordu Caddesi'nde bulunan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne sırt kısmı verilip yönü denize doğru döndürüldüğünde var olan Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nun bahçesinin bulunduğu yerde bulunmaktaydı. Pervititch haritasında da görülen caminin buradan

hareketle İstanbul'da yol genişletme ve yapım çalışmaları sırasında 1955'te yıkıldığında (İBB, 2014: 191-194) faal halde olduğu düşünülmektedir.

2.14. Mimar Ayas Mescidi

Fatih Sultan Mehmet zamanında 1475'te faaliyete başlamıştır. Mimar Üstad Ayas Mescidi Mahallesi'ni kuran mescittir. Bu sebeple mahallenin adı mescidin adı olmuştur. Mescit Pervititch'in İstanbul haritasında 44 numaralı pafta 1 numaralı adada bulunmaktadır. 1695'de Büyük İstanbul Yangınında cami kullanılamaz hale gelince yeniden tamir edilmiştir. Cami zamanla mahallenin adının değişmesiyle isim değiştirmiş ve "Saraçhane Mescidi" adını almıştır. 1948'de caminin imamı Laleli Camii'ne ikinci imamlığa tayin edilince yerine başka kimse atanmadığından cami sahihsiz kalmıştır. Vatan ve Millet Caddelerinin Aksaray'da birleşmesinden sonra Eminönü'ne doğru giderken Atatürk Bulvarı genişletilirken 1957'de zabıt kararı alınmadan yıkılmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 2013'te alınan karar ile caminin asıl yerinde değil, bugünkü Fatih'te Büyükşehir Belediyesi binasının karşısında Medikal Park Hastanesi'nin yanında yeniden ihyasına karar verilmişse de henüz gerçekleştirilememiştir (İBB, 2014: 175-179).

2.15. Molla Gürani Camii²

Eserin inşa tarihi Hicri 876 (Miladi 1471/1472) olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla Fatih Sultan Mehmet dönemine rast gelmektedir. Millet Caddesi'nin hemen üzerinde Fındıkzade tramvay istasyonunun hizasında olan Molla Gürani Camii, 1957'de yol genişletilmesi sırasında yıkılmıştır. Eserden geriye şu anda Molla Gürani'nin türbesi ve mezarlık kalmıştır. Eser yeniden ihya edilmemiştir (İBB, 2014: 199-202).

2.16. Oruç Gazi Camii

Eserin yapım tarihi tam olarak bilinmemekle beraber 1491 yılından önce inşa edildiği düşünülmektedir. Vatan ve Millet Caddelerinin Aksaray'da birleşmesinden sonra Unkapanı'na giderken var olan Atatürk Bulvarı üzerinde bugünkü Pertevniyal Lisesi'nin hizasında bulunmaktaydı. Zamanla harap duruma düşen eser, 1617'de ihya edilmiştir. 1894 depremde büyük zarar gören Oruç Gazi Camii mahallelinin talebiyle yeniden tamir edilmiştir. 1950'de de büyük bir tamir görmesine ve kullanılabilir durumda olmasına rağmen dönemin İstanbul Valisi ve aynı zamanda Belediye Başkanı olan Fahrettin Kerim Gökay tarafından alınan karar ile yıktırılmıştır (Şeyhanlıoğlu, 2020: 235). Caminin bulunduğu alanın bir kısmı yola gitse de önemli kısmı belediyenin mülkünde bulunmaktadır (İBB, 2014: 210-215). 2013'te Büyükşehir Belediyesinin aldığı karar ile

² Bahsi geçen cami; Vefa Semtinde bulunan, günümüzde Molla Gürani Camii olarak bilinen, İstanbul'un fethinden sonra Aziz Teodoros Kilisesi'nden camiye çevrilen, cami değildir.

caminin ihyası konusunda çalışmalara başlansa da günümüz itibarıyla gözle görülür bir hareketlilik yoktur.

2.17. Saraç Doğan Mescidi

Mescidin yapım tarihi kesin olarak bilinmese de Fatih Sultan Mehmed döneminde yapıldığı kuvvetle muhtemeldir. 1918'deki yangında Şehremini'nde Macuncu Kasım ve Saraç Doğan Mahalleleri büyük hasar görmüş, bu yangında zarar gören mescidin duvarları ve minaresi de harap duruma gelmiş, 1956'da Millet Caddesi'nin genişletilmesi sırasında yıkılmıştır. Eserin bulunduğu parselin mülkiyeti Saraç Doğan Camii Vakfı'na ait olduğundan 1975'te modern ve aslı ile ilgisi olmayan bir mimari üslup ile inşa edilmiştir (OA, DH.İ.UM/10.2; İBB, 2014: 230-233). Bugün Millet Caddesi üzerinde Çapa Kan Merkezi ile Çapa Fen Lisesi arasında karşı hizasında bulunmaktadır.

2.18. Selçuk Sultan Camii

İkinci Bayezit zamanında bugünkü Millet Caddesi üzerinde 1483-1484 yıllarında yapılan Selçuk Sultan Camii, 17'nci yüzyıl ortalarında yeniden inşa edilmiş ve minber ilave edilmiştir. 1956'da Millet Caddesi'nin genişletilmesi sırasında yıkılan cami, Ayasofya Vakfı'na ait olduğundan 1964'te Vakıflar İdaresi tarafından kubbeli olarak yeniden inşa edilmiştir (İBB, 2014: 234-237).

2.19. Simkeş Mescidi

Yapımı ve açılış tarihi tam olarak bilinmese de camiye yaptırının 1534'te vefat etmesi üzerine 1520-1534 yılları arasında yapıp açıldığı tahmin edilmektedir. 1913-1914 haritalarında mescidin mevcut olduğu tespit edilmiştir. 1956-1957 yıllarında Vatan Caddesi açılırken mescidin yol üzerinde olmasından dolayı tamamen yıkıldığı belirtilmiştir. Ancak yanmış ve tamamen kullanılamaz halde olduğu konusunda görüş birliği vardır (İBB, 2014: 238-241).

2.20. Soğancılar Mescidi

Mescidin inşa tarihi 1780'dir. Dolayısıyla Birinci Abdülhamit zamanına rast gelmektedir. Eser Vatan ve Millet Caddelerinin Aksaray'da birleşmesinin ardından Haliç'e giderken var olan Atatürk Bulvarı'nın Sirkeci'ye sahilden birleştiği Ragıp Gümüşpala Bulvarı üzerinde bulunmaktaydı. Eserin yıkılış tarihi ve sebebine dair bir belgeye rastlanmamakta ise de muhtemelen 1957'de Eminönü-Unkapanı yolunun açılması sırasında yıktırılmış olmalıdır. Eserin bulunduğu parsel İstanbul Ticaret Odası mülkiyetinde olup İstanbul Ticaret Üniversitesi tarafından kullanılmaktadır (İBB, 2014: 242-244).

2.21. Şehremini Camii

Eserin inşa tarihi tam olarak bilinmemekle beraber Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethinin hemen ardından Konya Ereğli'den getirilerek iskân olunan halk için inşa edildiği bilinmektedir. Bu sebepten eser Ereğli Camii olarak da anılmaktadır. 1863'te yıpranan cami Ereğlili bir zat tarafından onarılmıştır. Camiye en son görevli tayininin 1915'te yapıldığı tespit edilmiştir. 1952-1953 yıllarında cami yeniden yapılmış olmasına rağmen 1956'da Millet Caddesi genişletilirken yıktırılıp arsası yola dâhil edilmiştir (İBB, 2014: 245-247). Cami, Saray Meydanı Caddesi ile Millet Caddesi'nin birleştiği hizada bugünkü İstanbul Tıp Fakültesi'nin sınırlarının Topkapı tarafında sona erdiği yerde bulunmaktaydı.

2.22. Şirmürd Çavuş Camii

İkinci Bayezit zamanında 1510'da faaliyete geçen camiye son görevli ataması 1939'da yapılmıştır (İBB, 2014: 248-251). Cami, 1956'da Millet Caddesi yol yapım çalışmalarında yıkılmıştır.³

2.23. Voynuk Şüca Mescidi

Mescidin Vakfiyesinde tarih bulunmadığından dolayı aynı mahallede birlikte inşa edildiği öğrenilen Hoca Teberrük Mescidi'nin inşa tarihi olan 1476 inşa edildiği tarih olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla Fatih Sultan Mehmed döneminde inşa edilmiştir. Vatan ve Millet Caddelerinin Aksaray'da birleştikten sonra Eminönü'ne giden taraftaki ana yol olan Atatürk Caddesi'nin hemen yanındaki, Unkapanı Caddesi üzerinde inşa edilmiştir. Mescit 1958'de yıktırılmış, 1961'de İMÇ Blokları yaptırılmıştır. 1922-1942 arası dönemi gösteren Pervititch Haritasında Şecaettin Camii adıyla kaydı görülmektedir (İBB, 2014: 200-202). Dolayısıyla yıkılmadan önce faal olduğu kanaati taşımaktadır.

3. Yıkılan Eserler İle İlgili Dönemin İstanbul Basımının Yaklaşımı

Yukarıdaki kısımda 1956-1957 yıllarında dönemin iktidar partisi Demokrat Parti zamanında İstanbul'da yapılan imar faaliyetleri sırasında yalnızca Millet ve Vatan Caddeleri ile bu caddelerin ilgili yol yapım çalışmalarında yıkılan tarihi eserler belirtilmiştir. Bu eserlerin tarihi ve manevi önemlerinin büyük olmasından dolayı yıkımın yaşandığı süreçte İstanbul'da yayın yapan altı ayrı gazetenin ilgili yıllar olan 1956 ve 1957'deki baskılarının incelenmesi neticesinde yıkılan tarihi eserlerin değeri üzerine bir habere rastlanmadığı görülmüştür. Bunun sebebi, dönemin iktidarını desteklemek ve dolayısıyla yapılan yanlışları görmezden gelmek olarak değerlendirilse dahi muhalif kabul edilen yayınlarda da yıkımların eleştirildiği habere rastlanmamıştır. Dolayısıyla

³ Caminin yerinin bulunduğu sokağın resmi olarak belirtilen yerin, camiinin bulunması gereken yer ile ilgili olmayan başka bir yerde, Cankurtaran'da bulunmasından dolayı resim eklerde paylaşılmadı.

böylesi önemli bir gelişme karşısında bir kalem bile oynatılmaması, tarih ve manevi bilinç konularındaki eksiklik olarak değerlendirilebilir. Yıkılan eserlerin değerleri üzerinden bir yayın yapılmamakla beraber konuya dair haberlerin gazetelere yansımaları aşağıda belirtildiği şekilde olmuştur.

3.1. Akşam Gazetesi

Yıkımların gerçekleştirildiği dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olan Fahrettin Kerim Gökay 1956'nın Mart ayında gazetecilerle yaptığı görüşmede Çırağan Sarayı'nın yerinde bir otel yapmayı, Simkeşhane'yi⁴ restore etmeyi düşündüklerini söyleyerek Simkeşhane'nin yıkılması gibi bir durumun söz konusu olmadığını belirtmiştir. Oysaki aynı adı taşıyan mescidin yıkıldığı, makalenin ilgili yerinde belirtilmiştir. Gökay ayrıca Beyazıt Hamamı'nın da yıkılması konusunda ilgili bilim adamlarının karar vereceğini ifade etmiştir (*Akşam*, S. 13453: 1-2).

3.2. Ali Dayı Gazetesi

Gazetenin 2 Ağustos 1956 tarihli baskısında Vali Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın beraberinde İmar, Fen, Nafia ve Belediye Şube Müdürleri de olduğu halde Kabataş'tan başlayarak Taksim, Harbiye, Şişli, Mecidiyeköy, Yıldız, Beşiktaş ve Karaköy'de tetkiklerde bulunduğu, bu sırada Karaköy Meydanı'ndaki trafik yoğunluğunun giderilmesi amacıyla belediyenin mülkü olan dükkânların 15 gün içinde tahliye ettirilerek yıktırılması için ilgililere talimat verdiği belirtilmiştir. Aynı haberde Açık hava Tiyatrosu⁵ ile Emlak Caddesi⁶ arasındaki yolun genişletilmesi ve Şişli Garajı ile Fransız Hastanesi arasındaki binaların yıktırılmasına karar verildiği de ifade edilmiştir (*Ali Dayı*, S. 878: 2).

Gazetede bir başka haberde, Vakıflar Umum Müdürü Orhan Çapçı'nın yaptığı açıklamada; İstanbul'daki 46 abide ve caminin tamirleri ile ilgili işlemlerin başladığı belirtilmiştir. Belirtilen camiler arasında; Beyazıt, Süleymaniye, Şehzade⁷, Nuruosmaniye, Laleli, Edirnekapı, Mihrimah, Eyüp, Zalmahmut, Üsküdar, Ayazma, Atik Valide, Rumi Mehmet Paşa, Büyük Piyale, Şepsefa, Topçubaşı Süleyman Ağa Camileri bulunmaktadır. Aynı haberde, yeni açılan yolların ve imar sahalarına tesadüf eden hüviyetleri kaybolmuş, küçük ve harap birkaç mescidin tasfiye edildiği belirtilmiştir. Bunların yerlerine İstanbul'a yakışır güzellikteki camilerin süratle inşa edileceği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda Aksaray Taşkasap'taki Selçuk Hatun ve Şirmürt Çavuş Mescitlerinin yeniden inşasına birkaç güne kadar başlanacağı bildirilmiştir (*Ali Dayı*, S. 889: 2). Ancak yapılan bu çalışmada Selçuk Sultan Camii'nin inşaatının 1964'te

⁴ Makalede 2.19. numaralı bölümde bahsedilen Simkeş Mescidi'nden ve ilgili aksamından bahsedildiği muhtemeldir.

⁵ Bugünkü Cemil Topuzlu Açık hava Tiyatrosu.

⁶ Bugünkü Abdi İpekçi Caddesi.

⁷ Bugünkü Şehzadebaşı Camii olarak bilinen camidir.

tamamlandığı ve fakat Şirmürt Çavuş Mescidinin inşa edilemediği anlaşılmıştır. Ayrıca haberde denildiği üzere birkaç mescidin tasfiyesi ile sınırlı kalınmadığı, çok sayıda mescit ve caminin yıkıma uğradığı da çalışmada ortaya çıkarılmıştır.

Aynı gazetenin üç farklı sayısında gazetenin ismini taşıyan kahramanın Başbakan Adnan Menderes'i ziyaret ettiği sırada kendisinin İstanbul'un imar işleriyle meşgul olduğu, İstanbul'un eski yapılardan kurtulup modern yapılara kavuştuğu, halkın da bu durumlardan hayranlıkla etkilendiği resmedilmiştir (*Ali Dayı*, S. 889: 2; S. 894: 1; S. 902: 1). 25 Ekim 1956 tarihli sayısındaki ilk sayfada; Ali Dayı ile Adnan Menderes'in yan yana durup baktıkları planda, karşılarında duran eski bir cami ve yanındaki eski bir evin yıkılıp yerine modern bir mimari ile yapılmış apartmanın bulunduğu karikatür bulunmaktadır. Buna göre; tarihi bir caminin yıkılmasına çok da ehemmiyet verilmediği anlaşılmaktadır. Zira karikatürde hem başkahraman Ali Dayı hem de Başbakan Adnan Menderes'in mutlu bir şekilde çizildiği görülmektedir.

3.3. Atom Gazetesi

Gazetede yapılan haberde, 1956'da başlanan imar faaliyetlerinin 1957'de de hızla devam edeceği bildirilmiştir. Beyazıt Meydanı'nın açıldığı, Simkeşhane Camii'nin etrafının temizlenmesinden sonra trafik düzeninin sağlanacağı ifade edilmiştir.⁸ Ayrıca Topkapı ile Aksaray arasındaki Millet Caddesi'nin tamamlanabilmesi için yol üzerindeki binaların yıkılıp, imar faaliyetlerinin devam ettiği belirtilmiştir (*Atom*, S. 47: 1-2). Ancak bu yıkımda sözü edilen binalar içinde cami ve mescitlerin olduğu da yapılan çalışma ile tespit edilmiştir. Gazetenin 1957'deki onuncu yılı dördüncü sayısında Talat Sümer isimli köşe yazarı, imar faaliyetleri konusunda muhalefetin eleştirilerine karşı, şehrin imar edilebilmesi için öncelikle harabelerin kaldırılması gerektiğini belirterek tarihi eserlerle ilgili uygulamaları savunmaktadır.

3.4. Cumhuriyet Gazetesi

1957'nin ilk ayında Cumhuriyet'teki bir haberde Nuruosmaniye Camii'ni meydana çıkarmak için etrafındaki binaların yıkılmasına başlandığı belirtilmektedir (*Cumhuriyet*, S. 11666: 1). Aynı gazetede çıkan bir başka haberde ise Topkapı Sarayı'nın önünde tarihi bir başka miras olan, ebatı belirtilmemiş ama resimden büyük çapta olduğu anlaşılan bir topun kar ve yağmur altında bakımsız kaldığı ve çürümeye terkedildiği eleştirilmektedir (*Cumhuriyet*, S. 11668: 1). Gazetede İstanbul Belediyesi'nin, Alman Şehircilik Uzmanı Prof. Högg ile sözleşme imzalandığı, kendisinin şehirde incelemelerde bulunduğu belirtilmiştir.⁹ Aynı haberde Nafia Bakanlığınca kabul edilen imar konulu

⁸ Haberde en az 500 yıllık bir tarihi eserin yeniden inşası yerine yıkıntılarının ortadan kaldırılmasının gayet normal karşılandığı görülmektedir.

⁹ Hans Högg ile gerçekleşen sözleşme sonraki senelerde de sürmüş ve kendisi İstanbul'un şehir planı için projeler de hazırlamıştır. Bkz. CA, 30.1.0.0./7.38.10.

talimatnamenin 24 Ocak 1957'den itibaren yürürlüğe gireceği ifade edilmiştir (*Cumhuriyet*, S. 11673: 2).

Cumhuriyet gazetesinin 29 Ocak 1957 tarihli baskısında ise bugünkü Eyüp Camii yakınlarında, 15 Temmuz Şehitler Köprüsü'ne bağlanan çevreyolunda, Haliç üzerinde var olan köprünün yerinin değiştirildiği haberi yapılmıştır. Değişimden önceki yerinin Eyüp İskelesi ile Sütlüce arasında olduğu, yerin değiştirilmemesi halinde tarihi Eyüp Camii'nin bulunduğu yerin köprünün altında kalarak kapanacağı belirtilmiştir (*Cumhuriyet*, S. 11678: 1-2). Dolayısıyla bu bilgidен, dönemin iktidarının tarihi yerlere karşı olumsuz bir önyargı içinde olmadığı anlaşılmaktadır. Gazetenin yazarlarından Kazım Kip ele aldığı yazıda; İstanbul'da tespit ettiği karışıklıkları belirterek imar çalışmaları sırasında bunların düzeltilmesi konusunda uyarılarını belirtmiştir (*Cumhuriyet*, S. 11738: 1-2). Görüldüğü üzere Cumhuriyet'te, iktidarın yaptıklarından yanlış olarak tespit edilenler muhalif bir duruş sergilenerek ifade edilebilmektedir.

Gazetenin 4 Nisan 1957 tarihli bir haberinde, İstanbul'a bugüne kadar hiç imar eli değmediği veya uzun yıllardır şehrin ufak bir tamir dahi görmediği, yazın toz kışın çamur deryasına dönen yollarının yapımı ve onarımı için kesin ihalenin bir gün önce Belediye Encümenince 35 milyon lira¹⁰ üzerinden icra edildiği belirtilmiştir. Bu ihale ile muhtelif genişlikte 250 km. uzunluğunda şehir içi yollarının yapımı ve onarımı hedeflendiği belirtilmiştir. Bu yolların yaklaşık 140 kilometresinde Fatih, Aksaray, Kocamustafapaşa, Yedikule, Samatya, Cibali, Fener, Mollagürani, Edirnekapı, Topkapı, Silivrikapı, Küçükustafapaşa, Haseki, Cerrahpaşa, Eyüp, Ayvansaray ve Bakırköy gibi özellikle Suriçi ve Suriçi ile bağlantılı civar bölgelerin olduğu görülmektedir.¹¹ Bahsi geçen tamir ve inşaa çalışmalarının ¼'ünün 1957'de, kalan ¾'ünün ise gelecek yılın ilk yarısından önce bitirilmesi kararının alındığı da ayrıca belirtilmiştir (*Cumhuriyet*, S. 11743: 1-2).

On gün sonrasında konuyla ilgili yapılan bir başka haberde ise Fener'deki Patrikhane binasının Eyüp'e doğru açılacak turistik yol dolayısıyla istimlak edilip yıkılacağı doğrultusunda çıkan haberlerin ilgili makamlarca yalanlandığı belirtilmiştir (*Cumhuriyet*, S. 11753: 1-2). Patrikhanenin yıkılmayacağı konusunda yetkili makamların açıklama yapma gereği hissederken, camilerin yıkılması ve bunun gayet normal karşılanması, ayrıca konu ile ilgili tepkilerin olmaması dikkat çekmektedir. 27 Nisan 1957'de Cumhuriyet'te İstanbul'un merkez semtlerine ait imar planları ile ilgili tetkik ve müşavere çalışmaları doğrultusunda Alman Trafik Mühendisi Prof. Lambert'ın Eminönü ve Karaköy gibi ticaret merkezlerinin yayalara terk edilmesi, nakil vasıtalarının ana yollardan geçmesi lazım geldiğini ifade ettiği belirtilmiştir. Ayrıca daha önce getirilen

¹⁰ 1957'nin 12. ayında 1ABD Doları karşılığı 5.75 TL olduğu göz önüne alınırsa günümüzdeki değeriyle kıyaslandığında yaklaşık 3 kat daha değerli olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla o günkü 35 milyon TL'nin günümüzdeki değeri ile yaklaşık 105 milyon TL olduğunu düşünebiliriz (21.06.2022 itibarıyla).

¹¹ Belirtilen bu yerler çalışma konusu olan Vatan ve Millet Caddeleri ile ilgilidir.

Prof. Högg'ün yönlendirmelerini tasvip ettiği de haberde geçmektedir (*Cumhuriyet*, S. 11766: 1-2).

3.5. Gece Postası Gazetesi

Konuyla ilgili olarak gazetenin 3 Temmuz 1957 tarihli baskısındaki haberde, Yedikule'den Ayvansaray'a kadar uzanan surların harap kısımlarının tamamen yıkılarak yeniden inşa edilmesinin ve diğer kısımlarının da tarihi özelliklerine sadık kalınarak restore edilmesinin kararlaştırıldığı, bu iş için 15 milyon lira sarf edileceği belirtilmiştir (*Gece Postası*, S. 7560: 1-2). Bu dönemde ABD ve Avrupa'ya yönelik yakınlaşma çabaları neticesinde ülkenin kendi dini ve kültürel mirasına sahip çıkmadığı gibi Batı kültüründen kalma değerlere önem verildiği de görülmektedir. Diğer bir haberde ise Saraçhane ile Beyazıt arasında yol yapım ve genişletme çalışmaları doğrultusunda 242 bina ve dükkânın yıkılacağı, böylece 30 metrelik yolun oluşturulacağı belirtilmiştir. Ayrıca Beyazıt Meydanı'nın oluşturulması amacıyla Beyazıt Kütüphanesi ve Hamamının etrafının açılması için çevredeki binaların da yıkılacağı ifade edilmiştir (*Gece Postası*, S. 7563: 1, 3).

12 Temmuz 1957'de Gece Postası'nda şehrin imarı konusunda yoğun bir faaliyetin devam ettiği, bu faaliyetin İstanbul'un hemen her semtinde gerçekleştiği belirtilmiştir. Haberden Florya Yolu'ndaki sahilin o dönemde doldurulduğu görülmektedir. Aynı haberde Edirnekapı-Beyazıt arasındaki imar faaliyetlerinin hızla devam ettiği yol üzerinde bulunan Şehzadebaşı'ndaki binaların istimlak edildiği, Edirnekapı-Fatih arasındaki yolun genişletildiği belirtilmektedir (*Gece Postası*, S. 7564: 1, 3). Bunun yanında Dahiliye Vekili Namık Gedik'in açıklamasına göre, konu olan imar işlerinin finansmanı ile meşgul olacak Şehir Bankası'nın kurulmasının düşünüldüğü bilgisine ulaşmak mümkündür (*Gece Postası*, S. 7566: 3). Bir diğer haberde Millet Caddesi yapılırken Kazasker Camii¹², üç okul ve Şehremini'deki otobüs garajının kaldırılacağı belirtilmektedir (*Gece Postası*, S. 7567: 1, 5). O dönemde yıkılan Şehremini Otobüs Garajı bugün tramvayların garajı ve bakım yeri olarak kullanılmaktadır. Haberin beşinci sayfasındaki devamında, yıkılması planlanan okulların ikisinin Çapa İlkokulu ve Selçuk Kız Sanat Enstitüsü olduğu görülmektedir. Çapa İlkokulu günümüzde Millet Caddesi'nin üzerinde değil, daha iç tarafta Çukurbostan olarak ifade edilen yere yakın bir muhitte bulunmaktadır. Selçuk Kız Sanat Enstitüsü de varlığını Selçuk Kız Meslek Lisesi olarak bugün devam ettirmektedir. Bu lisenin bir tarafı Millet Caddesi üzerinde bulunmaktadır.

Gece Postası gazetesinde çıkan bir başka haberde; yeni alınan kararlara göre, Millet Caddesi'nin iki geniş yol (Oğuzhan Caddesi'nden Vatan Caddesi'ne bağlanan ve devamında Akdeniz Caddesi) ile Fatih'e bağlanacağı, bunun için de çok sayıda binanın istimlak edileceği belirtilmektedir. Aynı haberde 60 metre genişliğinde Vatan Caddesi'nin oluşturulacağı da yazılmıştır. Ayrıca Nuruosmaniye ve Beyazıt Camilerininin

¹² Bu caminin 2011'de ihya edildiği daha önce (Bölüm: 2.12. de) ifade edilmişti.

etraflarının açılması için istimlak çalışmalarının devam ettiği ifade edilmiştir (*Gece Postası*, S. 7571: 1-2). İstanbul'da beş büyük alanda yol yapımı çalışmalarının olduğuna dair haberde bu faaliyet sahalarından ikisinin Vatan ve Millet Caddeleri olduğu belirtilmiştir. Yapılan haberde Vatan Caddesi'nin yapımının 1957 yılının Cumhuriyet Bayramı'na yetiştirileceği belirtilmiştir (*Gece Postası*, S. 7573: 1, 5). Ayrıca, Vatan Caddesi'nin yapımı sırasında 800 evin daha istimlak edilmesine karar verildiği bunun karşılığında 15-20 milyon TL'nin ödeme için ayrıldığı bilgisine de bu haberden ulaşmak mümkündür (*Gece Postası*, S. 7577: 1).

31 Temmuz 1957'de yapılmış bir başka haberde ise İstanbul'un imarı çalışmaları sırasında yeni açılan yollar üzerinde sık kazaların yaşanması üzerine Vatan ve Millet Caddeleri ile alakalı olarak Beyazıt, Aksaray, Taşkasap, Çapa ve Topkapı semtlerinde yeraltı geçitlerinin yapılmasına karar verildiği ifade edilmiştir. Ayrıca bu gibi yeraltı geçitlerinin sayısının artırılmasının düşünüldüğü belirtilmiştir (*Gece Postası*, S. 7583: 1). 5 Ağustos'ta gazetede imar faaliyetleri içinde camilerin onarılmasının da olduğu ve Eyüp Camii'nin onarıldığı haberi yapılmıştır (*Gece Postası*, S. 7587: 1). Diğer bir haberde, Aksaray civarında oturan vatandaşların yol yapım çalışmalarından dolayı rahatsız oldukları belirtilse de buradaki inşaatın bitmesinin ardından civarın, İstanbul'un en güzel yerlerinden biri olacağı ifade edilerek halkın rahatlamasını sağlamaya çalışıldığı görülmüştür (*Gece Postası*, S. 7597: 1). Gazeteden, Millet Caddesi'nin gidiş şeridinin 30 Eylül'de trafiğe açılacağını, diğer şeridin açılışına kadar gidiş-geliş olarak hizmet vereceğini de öğrenmek mümkündür (*Gece Postası*, S. 7601: 1).

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, İstanbul'un muhtelif yerlerinde zamanla harap olmaya yüz tutmuş olan tüm tarihi eserlerin onarılmasına karar verildiğini, o ana kadar bu iş için 8 milyon lira harcadığını, toplam 10 milyon lira tahsis edildiğini açıklayan 22 Ağustos 1957 tarihli haberdan ayrı (*Gece Postası*, S. 7602: 1), Taksim'de inşa edilecek 10 katlı, 200 odalı Büyük Otel'den elde edilecek olan gelirin cami ve tarihi yerlerin restore edilmesi için harcanacağı da 2 Eylül'de gazetede belirtilmiştir (*Gece Postası*, S. 7612: 1). Bir diğer haberde ise Aksaray-Beyazıt yolu üzerinde üniversite binasının hemen yanında yer alan Patrona Halil Hamamı'nın "büyük bir çirkinlik arz ettiği" yazılmış; Eski Eserleri ve Anıtları Koruma Yüksek Kurulu tarafından, hamamın yıkılmamasına karar verildiği belirtilmiştir. Haberde ayrıca hamamın Patrona Halil ile bir alakasının olmadığı, Mimar Sinan'ın hocası Mimar Hayrettin tarafından inşa edildiğine dair bilgilerin de bulunduğu belirtilmiştir (*Gece Postası*, S. 7629: 1, 5). Ayrıca, ilgili konuda gazetenin muhtelif zamanlarda, çalışmaların devam ettiğine dair haberler verilmiştir (*Gece Postası*, S. 7598: 1, 5; S. 7627: 1, 5).

3.6. Hürriyet Gazetesi

Hürriyet gazetesinde çıkan 25 Şubat 1957 tarihli haberde, Şehremini'de imar faaliyetleri ile ilgili olarak yol tesviyesi sırasında, Bizans Dönemi'nden kaldığı tahmin edilen ince tuğlalarla örülmüş kemerli geniş bir tünele rastlandığı, ilgililerin konu ile alakalı tahkikat yapacağı belirtilmiştir (*Hürriyet*, S. 3170: 1). 30 Mart'ta çıkan bir diğer

haberde ise senelerden beri harap halde olan Sadabat Camii'nin restorasyon çalışmalarında sona gelindiği belirtilmiş, aynı senenin Ramazan ayında ibadete açılacağı ifade edilmiştir (*Hürriyet*, S. 3203: 1).

Sonuç

Demokrat Parti'nin Türk Siyasi Tarihindeki toplam on yıllık iktidar süresinin ikinci yarısında Türkiye'nin dışarıya karşı vitrini kabul edilebilecek olan İstanbul'un imarı için çalışmalara başlanmıştır. İncelenen gazetelerde de ifade edildiği gibi, o güne kadar bu boyutta ve bu doğrultuda bir çalışma ilk defa yapılmıştır. Makalede ele alınan Vatan ve Millet Caddelerinde 1956 ve 1957 yıllarındaki imar faaliyetleri sırasında oldukça külliyetli çalışmalara imza atıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların İstanbul'a ne denli katkısı olduğu bugün daha da iyi anlaşılmaktadır. Bunun yanında "Eski İstanbul" olarak kabul edilen bölgede bu kadar geniş caddeleri yapabilmek için bazı ödünler verilmiştir. Bu verilen ödünlere bir bakıma şehrin tapusu sayılan hem tarihi hem mimari hem de manevi ehemmiyetleri büyük ve ölçülemez olan eserler olmaması tercih edilebilir ya da en uygun mekânda ihya edilmeleri düşünülebilirdi.

Makale için incelenen caddelerin imar faaliyeti için en az 23 tarihi eserin kaldırıldığı tespit edilmiştir. Bu olumsuz durumun yanında olumlu karşılanabilecek hal ise; kaldırılan bu camilerden 3'ünün (Çoban Çavuş Camii, Kadıasker Abdurrahman Efendi Camii, Selçuk Sultan Camii) yakın zamanlarda, 1'inin (Saraç Doğan Mescidi) 70'lerde ihya edilmiş, 5'inin (Oruç Gazi Camii, Mimar Ayas Mescidi, Hatice Usta Mescidi, Halil Attar Mescidi, Fatma Sultan Mescidi) ise ihya çalışmalarına başlanmış olmasıdır. Makaleye konu olan (Ahmet Paşa Camii, Baba Hasan Mescidi, Camcılar Mescidi, Camcı Ali Mescidi, Çakırağa Camii, Denizabdal Mescidi, Himmetzade Tekkesi Mescidi, Kepenekçi İshak Camii, Molla Gürani Camii, Simkeş Mescidi, Soğancılar Mescidi, Şehremini Camii, Şirmürd Çavuş Camii, Voynuk Şüca Mescidi) ve konu haricinde yer alan, yıkılıp ancak henüz herhangi bir çalışma yapılmamış cami ve mescidlerin yeniden ihyası için; Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü, İl Turizm ve Kültür Müdürlüğü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Fatih Belediyesi ve konu ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının iş birliği yapması yerinde bir çalışma olacaktır. Bu ortak çalışmanın neticesinde bahsi geçen yapıların yeniden inşası, vatan topraklarının manevi tapusunun daha sağlam bir hal alıp gelecek nesillere güvenle aktarılmasına vesile olacaktır.

Katkı Oranı Beyanı: Makalenin hazırlanmasında, geliştirilmesinde ve yayınlanmasında İlker Bayram' ın %60 ve Selma Göktürk Çetinkaya' nın %40 oranında katkısı bulunmaktadır.

Çıkar Çatışması: Makale yazarlarının, çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Akbulut, R. (1957), *İstanbul'un Kitabı*, İstanbul: İstanbul Vilayeti Neşriyat ve Turizm Müdürlüğü.
- Akşam Gazetesi, 01.01.1956-31.12.1956 tarihleri arası yayımlanan sayıları.
- Ali Dayı Gazetesi, 01.01.1956-31.12.1956 tarihleri arası yayımlanan sayıları.
- Arslan Çinko, M. ve Eres, Z. (2018). *İstanbul'da 20. Yüzyılda Kentsel Ölçekteki Değişimler: Millet Caddesi ve Yitirilen Anıt Eserler*, İstanbul: Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu, s. 555-576.
- Atom Gazetesi, 01.01.1957-31.12.1957 tarihleri arası yayımlanan sayıları.
- Axa Oyak, Jacques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul.
- Cumhuriyet Gazetesi, 01.01.1957-31.12.1957 tarihleri arası yayımlanan sayıları.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CA), Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (30.1.0.0), 7.38.10.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı CA, 30.1.0.0/116.734.19.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (OA), Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Tahrirat Kalemi Evrakı (DH.EUM.THR), 1.36.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı OA, Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH.İ.UM), 10.2.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı OA, İrade Evkaf (İ.EV.), 41.20.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı OA, Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret ve Devair Yazışmaları Evrakı (A.MKT.NZD), 313.55.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı OA, Şûra-yı Devlet Evrakı (ŞD), 128.25.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı OA, ŞD/143.36.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı OA, ŞD/175.40.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı OA, ŞD/3033.24.
- Gece Postası Gazetesi, 01.01.1957-31.12.1957 tarihleri arası yayımlanan sayıları.
- Hürriyet Gazetesi, 01.01.1957-31.12.1957 tarihleri arası yayımlanan sayıları.

- İlter, F. ve Pilehvarian, Kara, N. (2018). *Fatih Fevzipaşa Caddesi'nin Açılışı ve İstanbul'un Kentsel Gelişimi'ndeki Yeri*, FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 11, Bahar.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2014), *İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları*, İstanbul: Kültür A.Ş.
- Sav, M. (2014), *Deniz Abdal'da Mimar Şüca Camii Tarihçesi, Özellikleri ve Yıkım Süreci*, Vakıf Restorasyon Yıllığı, S. 8, s. 107-114.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2020), *Türkiye'nin Siyasal Hayatında Demokrat Parti*, İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık.

Ekler

Ek.1. Ahmet Paşa Camii'nin yerinde bulunan, ticari maksatla yapılan binanın resmi.

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s.97.

Ek.2. Baba Hasan Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s.107.

Ek.3. Camcılar Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 139.

Ek.4. Camcı Ali Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi / İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi girişinin karşısındır.

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 118.

Ek.5. Çakırağa Camii'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 143.

Ek.6. Çoban Çavuş Camii'nin bugünkü hali

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 127.

Ek.7. Deniz Abdal Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 147.

Ek.8. Fatma Sultan Mescidi'nin ihya edilecek olan yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 155.

Ek.9. Halil Attar Mescidi'nin ihya edilecek olan yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 166.

Ek.10. Hatice Usta Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 178.

Ek.11. Himmetzade Tekkesi Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 183.

Ek.12. Kadiasker Abdurrahman Efendi Camii'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 188.

Ek.13. Kepenekçi İshak Camii'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 191.

Ek.14. Mimar Ayas Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 175.

Ek.15. Molla Gürani Camii'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 199.

Ek.16. Oruç Gazi Camii'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 210.

Ek.17. Saraç Doğan Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 230.

Ek.18. Selçuk Sultan Camii'nin yeniden ihya edilmiş hali

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 230.

Ek.19. Simkeş Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 238.

Ek.20. Soğancılar Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 242.

Ek.21. Şehremini Camii'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 245.

Ek.22. Voynuk Şüca Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 200.

Araştırma Makalesi, Gönderim Tarihi: 24.08.2022; Kabul Tarihi: 13.09.2022
DOI: 10.47129/ bartiniibf.1166500

Endüstriyel İşletme Çalışanlarının Bireysel Yenilikçilik İle Bilgi İletişim Teknolojilerini Kullanım Düzeylerinin Değerlendirilmesi¹

Dr. Öğr. Üyesi Emine GENÇ

Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü,
egenc@bartin.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-1178-6929

Öz

Çalışma kapsamında, endüstriyel işletme çalışanlarının bireysel yenilikçilik ile bilgi iletişim teknolojilerini (BİT) kullanım düzeyleri ile çalışanların bireysel yenilikçilik ve BİT'i kullanım düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Araştırma tarama ve ilişkisel tarama modeline göre yürütülmüş, anket tekniği kullanılarak 416 çalışandan sağlıklı veri elde edilmiştir. Araştırma sonucunda çalışanların günlük BİT'i kullanma sürelerinin ortalaması 4,44 saat (ss=3,30), bireysel yenilikçilik düzeylerinin ortalaması 62,47 (ss=7,84) olarak tespit edilmiştir. Çalışanların bireysel yenilikçilik düzeylerinin eğitim düzeylerine göre; günlük ortalama BİT kullanım sürelerinin ise yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve işyerinde çalışma süresine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak işletmeler tarafından çalışanların yenilik ve teknolojiye yönelik tutumlarının bilinmesi ve bu doğrultuda işletmede gerekli uygulamaların gerçekleştirilmesi önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Yenilikçilik Düzeyi, Bilgi İletişim Teknolojileri Kullanım Düzeyi, Endüstriyel İşletme Çalışanları.

JEL Sınıflandırması: M10, O30, L20

¹ Bartın Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan (Tarih: 14.06.2022; Protokol No: 2022-SBB-0286) Etik Kurulu Onay Belgesi alınmıştır.

APA: Genç, E. (2022). Endüstriyel İşletme Çalışanlarının Bireysel Yenilikçilik İle Bilgi İletişim Teknolojilerini Kullanım Düzeylerinin Değerlendirilmesi. Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(26), 175-194.

APA: Genç, E. (2022). Evaluation of Individual Innovation and Information Communication Technologies Usage Levels of Industrial Enterprise Employees. Bartın University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, 13(26), 175-194.

Evaluation of Individual Innovation and Information Communication Technologies Usage Levels of Industrial Enterprise Employees

Abstract

Within the scope of the study, it was investigated whether the individual innovativeness and information communication technologies (ICT) usage levels of the industrial enterprise employees and the individual innovativeness and ICT usage levels of the employees differ in terms of various variables. The research was carried out according to the scanning and relational scanning model, and healthy data were obtained from 416 employees by using the questionnaire technique. As a result of the research, the average of the daily use of ICT by the employees was 4.44 hours (sd=3.30), and the average of their individual innovativeness level was 62.47 (sd=7.84). According to the education levels of the individual innovativeness of the employees; On the other hand, it has been determined that daily average ICT usage times differ significantly according to age, marital status, education level and working time at the workplace. As a result, it is important for businesses to know the attitudes of employees towards innovation and technology and to implement necessary practices in this direction.

Keywords: Individual Innovation Level, Information and Communication Technologies Usage Level, Industrial Enterprise Employees.

JEL Classification: M10, O30, L20

Giriş

Bilgi çağının en önemli getirilerinden biri yeniliktir. Bilgi teknolojilerinin hızla geliştiği günümüz iş dünyasında işletmeler için olduğu kadar çalışanlar açısından da teknolojik yeniliklere adapte olmak bir zorunluluktur. Dijitalleşme ile birlikte yaşanan endüstriyel dönüşümde çalışanların yeni iş süreçlerine uygun bilgi birikimine, yeteneklere ve davranış biçimlerine sahip olmaları gerekmektedir. Günümüzde nitelikli işgücü için yenilikçi olabilme ve BİT'i kullanabilme yetenekleri önemli hale gelmiştir. Bu kapsamda bireylerin yenilikleri takip ederek kendilerini geliştirmesi oldukça önemlidir.

Küreselleşme çağında, işyerinde bireysel yenilik yüksek performansın temelidir (Carmeli ve diğ., 2006; Janssen ve diğ., 2004). Rogers (2003) yeniliği “bir birey, grup ya da toplum tarafından yeni olarak algılanan fikir, uygulama ya da obje” olarak tanımlamaktadır. Bireysel yenilikçilik ise “kişilerin yeniliklere karşı sahip olduğu tutumlar, teknolojik gelişmelerin kabullenilmesi, değişime karşı istekli olmak ve risk olarak bilinenin dışına çıkmak (Deniz ve Erciş, 2016; Lu ve diğ., 2005; Braak, 2001)” ve

“mevcut bir durumu geliştirme, benimseme ve uygulama (Yuan ve Roodman, 2010)” olarak ifade edilmektedir. Kalyar (2011)’e göre çalışanlar yeni ve faydalı fikirler, ürünler, prosedürler ve hizmetler ürettiğinde, işletmenin sürdürülebilirlik rekabet avantajı elde etmesine yardımcı olur ve uzun vadede performansları artar.

Yerli alan yazında bireysel yenilikçilik üzerine birçok araştırma mevcuttur. Söz konusu çalışmalar incelendiğinde üniversite öğrencilerinin (Genç ve diğ., 2017; Yenice ve Alpak Tunç, 2019; Bodur, 2018; Genç, 2020; Örün ve diğ., 2015; Büyükbeşe ve diğ., 2017; Sarı ve Kartal, 2018; Şahin ve diğ., 2016; Korucu ve Olpak, 2015; Kılıçer, 2016; Işık ve Türkmendağ, 2016; Mülhim, 2018; Tarhan ve Doğan, 2018) ve öğretmenlerin (Öztürk ve Summak, 2015; Kılıç, 2015; Abbak, 2018; Demir Başaran ve Keleş, 2015; Bahçeci, 2019; Gündüz, 2021) bireysel yenilikçilik düzeyine ilişkin çalışmaların yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bununla birlikte okul yöneticilerinin (Çetin ve Bülbül, 2017), gençlik hizmetleri çalışanlarının (Atalay, 2018), hemşirelerin (Baksi ve diğ., 2020) bireysel yenilikçilik düzeyini ölçmeye yönelik çalışmalar mevcuttur. Örgütlerde çalışanların yenilikçi davranışlarını etkileyen faktörlerin ve dinamiklerin incelenmesi oldukça önemlidir ancak literatürde endüstriyel işletme çalışanlarına yönelik çalışma sayısı çok kısıtlıdır. Bu kapsamda işletme çalışanlarına yönelik gerçekleştirilen bu çalışmanın alan yazına katkı sağlaması beklenmektedir.

Örgütlerde yeniliklerin çalışanlar tarafından benimsenmediği durumlarda işletmelerdeki yenilikçilik girişimleri başarısızlıkla sonuçlanabilmektedir (Talukder ve diğ., 2008: 464). Teknoloji ve özellikle de BİT giderek artan oranlarda hayatlarımıza girmektedir. Dijitalleşmenin yaygınlaştığı günümüz işletmelerinde her kademedeki çalışanın teknolojiyi kullanımı önemlidir. Bireylerin yenilikçilik düzeyleri de teknolojiyi kabullerinde önemli bir etkidir. Bu çalışmada, Bartın’da faaliyet gösteren iki endüstriyel işletme çalışanlarının bireysel yenilikçilik düzeylerinin ve günlük ortalama BİT kullanım sürelerinin tespit edilmesi ve demografik değişkenlerle ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır ve aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1-Çalışanların bireysel yenilikçilik düzeyleri hangi seviyededir ve demografik değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır?

2-Çalışanların BİT’i günlük ortalama kullanım süreleri ne kadardır ve demografik değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır?

3- Çalışanların BİT’i kullanma süreleri bireysel yenilikçilik kategorilerine göre farklılaşmakta mıdır?

1. Literatür Taraması

1.1. Bireysel Yenilikçilik

Latince “novare” kelimesinden türeyen “Yenilik (inovasyon)” terimi “yeni ve değişik bir şey yapmak” anlamına gelmektedir (Bessant ve Tidd, 2007: 12). Yenilik davranışı, bireylerin yeni fikirleri yaratma, tanıtmaya ve uygulamaya yönelik kasıtlı çabalarını ifade eder. Rogers (2003) tarafından yenilik, “bireyler ya da benimseyiciler tarafından yeni olarak kabul edilen bir uygulama, bir nesne veya fikir” olarak ifade edilmektedir. Herhangi bir nesne, ürün veya fikrin yenilik olarak kabul edilebilmesi için bireylerin yeni olan şey hakkında bilgi sahibi olmamaları gerekmektedir (Rogers, 2003: 12).

Bireysel yenilikçilik “bireyin yeniliği arzulanıp, yeniliği kabullenmesi ve yeniliği karşı pozitif bir anlayış göstererek, yenilikleri kullanması, yeniliklerden faydalanması veya bir yenilik yaratması” olarak tanımlanmaktadır (Kılıçer, 2011: 23). Bireysel yenilikçilik, herhangi bir örgüt düzeyinde faydalı yeniliğin üretilmesi, tanıtılması ve/veya uygulanmasına yönelik tüm bireysel eylemler olarak tanımlanabilir. Bu tür faydalı yenilikler, yeni ürün veya teknoloji gelişimini kapsamakla birlikte, etkinlik ve verimliliği önemli ölçüde arttıran iş süreçlerine yeni fikir veya teknolojilerin uygulanmasını da içerebilir (Kleysen ve Street, 2001: 285). Ekip ya da örgüt düzeyindeki yeniliğin aksine, bireysel yenilikçilik davranışı, bireyin işyerinde yeni fikirler ve yaklaşımlar üretme ve uygulama konusundaki katılımına dayanır ve bu tür davranışlar, ürün ve hizmet geliştirmeyi kolaylaştırdığı ve verimliliği arttırdığı için daha önemlidir. Yenilikler; sektörün değişen ihtiyaçlarına, müşteri beklentilerine cevap vermekte (Damanpour ve diğ., 2009: 650) ve işletmenin başarı ve gelişimiyle birlikte karlılığını da etkilemektedirler (Nieves ve Quintana, 2018: 72).

Bireysel yenilikçilik, aynı zamanda bireylerin bir yeniliği benimsemedeki seviyeleriyle de ilgilidir (Midgley ve Dowling, 1978: 230). Doğası gereği bazı bireyler yenilikte bulunmak için daha istekli davranırken, bazıları yeniliklere şüphe ile yaklaşmakta ve değişimden korkmaktadırlar (Yi ve diğ., 2006: 394). Rogers’a (2003) göre sahip oldukları özellikler bakımından kişiler yenilik düzeylerine göre beş farklı kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar; “yenilikçiler (innovators), öncüler (early adopters), sorgulayıcılar (early majority), kuşkucular (late majority) ve gelenekçiler (laggards)” olarak sınıflandırılmaktadır. Bireyler hayatları boyunca sabit bir yenilikçilik davranışı göstermemektedirler. Kişilerin yeniliğe yönelik tutumları aldıkları eğitim, buldukları ortam gibi değişkenlere göre şekillenebilmektedir (Rogers, 2003). Rogers (2003)’a göre toplumda bireylerin yenilikçilik dağılımları “yenilikçiler (% 2,5), öncüler (% 13,5), sorgulayıcılar (% 34), kuşkucular (%34) ve gelenekçiler (% 16)” olmak üzere normal dağılım göstermektedir. Rogers, “yenilikçileri yeni fikirleri denemeyi seven; öncülerini toplumun diğer bireyelerine yenilikler hakkında yol gösteren; sorgulayıcıları yeniliklere karşı temkinli davranan; kuşkucuları toplumun çoğunluğunun yeniliği benimsemesini

bekleyen ve gelenekçileri değişime karşı önyargıyla bakan, yenilikleri en son benimseme eğilimi sergileyen bireyler” olarak açıklamaktadır (Kılıçer ve Odabaşı, 2010).

1.2. Bilgi İletişim Teknolojileri (BİT)

BİT, “bilginin toplanması, saklanması, işlenmesi, erişilmesi ve dağıtılmasına olanak tanıyan teknolojiler, uygulama ve hizmetlerin tamamını kapsayan sistem üzerindeki bilgilerin tümü” (Eğinli, 2006: 1) olarak ifade edilebilir. Bilgi, özellikle telefon ve bilgisayarın icadından sonra bu araçlar aracılığıyla hızlı bir şekilde işlenip, toplanıp istenilen yerlere dağıtılma özelliğine sahip olmuştur (Sarıgöz, 2012: 74). BİT’in artan kullanımının ve öneminin en iyi örneği, bilgisayarın artık her yerde olması ve her yerde bir çalışma aracı olarak kullanılması ile birçok geleneksel iletişim/ çalışma şeklinin e-posta yoluyla çevrimiçi iletişimle değiştirilmesidir (Conole ve Dyke, 2016: 114). BİT’lerdeki ilerleme, iş uygulamalarını, stratejilerini ve endüstri yapılarını önemli ölçüde değiştirmiştir (Porter, 2001: 64).

BİT, genel olarak verileri elektronik yollarla iletmek, işlemek ve depolamak için kullanılan e-posta, SMS metin mesajı, görüntülü sohbet ve çevrimiçi sosyal medyanın da dâhil olduğu teknolojileri kapsar. Aynı zamanda, çok çeşitli iletişim ve bilgi işlevlerini yerine getiren tüm farklı bilgi işlem cihazlarını içerir. BİT’ler gelişmiş ülkelerde yaygındır ve gelişmekte olan ülkelerde sosyal, politik ve ekonomik katılımı sağlama çabalarının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilir (Perron ve diğ., 2010: 67).

2. Uygulama

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı Bartın’da faaliyet gösteren iki endüstri işletme çalışanlarının bireysel yenilikçilik ile BİT kullanım düzeylerini değerlendirerek, çalışanların bireysel yenilikçilik ve BİT’i kullanım düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaktır. İşletmelerin rekabet gücünü arttırabilecek en önemli girdi günümüzde yenilik olarak kabul edilmektedir. Ancak araştırma ve uygulamalarda göz ardı edilen önemli hususlardan biri yenilik sadece işletme kaynaklı değildir. Yenilik hem bireysel hem de işletme düzeyinde ele alınması gereken karmaşık bir süreçtir. Ne yazık ki, yenilikle ilgili mevcut araştırmaların çoğu işletme düzeyinde odaklanmıştır ve çok az çalışma, bireysel yenilik ve bağlamsal faktörlerine odaklanmıştır. Bu noktadan hareketle çalışmada bireysel yenilikçilik ve bireysel yenilikçiliği etkileyen faktörler üzerine araştırma yapılmıştır.

2.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma Bartın ili organize sanayi bölgesinde faaliyet gösteren iki endüstriyel işletme çalışanlarını kapsamaktadır. Çalışma evreni olarak dijitalleşme süreçlerini takip eden otomotiv ve plastik sanayi sektöründe yer alan iki işletme belirlenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular ve ulaşılan sonuçlar anket soruları ve alınan cevaplar ile sınırlıdır.

2.3. Araştırma Hakkında Genel Bilgiler

Araştırmanın evrenini Bartın ili organize sanayi bölgesinde faaliyet gösteren iki endüstriyel işletmedeki yaklaşık 1200 çalışan oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanması amacıyla araştırmanın amacına uygun olarak nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Veriler toplanmadan önce Bartın Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan (Tarih: 14.06.2022; Protokol No: 2022-SBB-0286) Etik Kurulu Onay Belgesi alınmıştır. Tüm evrene ulaşmadaki zorluklardan kaynaklı örnekleme yöntemi kullanılmış ve veriler kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak 15 Haziran-15 Temmuz 2022 tarihlerinde gönüllü katılım esasıyla toplanmıştır. Anket uygulamasında çalışanlara Bilgi İletişim Teknolojileri (BİT) hakkında bilgilendirme yapılmıştır. 427 çalışan anket doldurarak çalışmaya katılım sağlamış, ancak inceleme sonucunda eksik doldurulduğu tespit edilen 11 anket değerlendirme dışı bırakılmış, 416 anket değerlendirmeye alınmıştır. Evren büyüklüğü dikkate alındığında 416 çalışandan oluşan örneklemin, çalışma evrenini temsil gücü yeterlidir (Cohen ve diğ., 2007).

2.4. Araştırmanın Hipotezleri

Bu çalışma için aşağıdaki hipotezler belirlenmiştir

Hipotez 1: Çalışanların demografik özellikleri (H1a: cinsiyet; H1b: yaş; H1c: medeni durum; H1d: eğitim durumu; H1e: işyerinde çalışma süresi) ile bireysel yenilikçilik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 2: Çalışanların demografik özellikleri (H2a: cinsiyet; H2b: yaş; H2c: medeni durum; H2d: eğitim durumu; H2e: işyerinde çalışma süresi) ile günlük BİT'i kullanma süreleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 3: Çalışanların BİT'i kullanma süreleri ile bireysel yenilikçilik kategorileri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

2.5. Araştırmanın Yöntemi (Metodolojisi)

Bu araştırma; Bartın ili organize sanayi bölgesinde otomotiv ve plastik sektöründe faaliyet gösteren iki endüstriyel işletmede çalışanların bireysel yenilikçilik ile BİT'i kullanım düzeylerini belirlemeyi amaçlayan betimsel bir çalışmadır. Araştırmada aynı zamanda çalışanların bireysel yenilikçilik ve BİT'i kullanım düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Bu bağlamda araştırmada tarama modeli ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelinde araştırmaya konu olay, birey ya da nesne kendi koşulları içerisinde ve objektif olarak tanımlanmaya çalışılır. Birden çok değişken arasında etkileşimin olup olmadığı, eğer bir etkileşim varsa bunun yönünün ve düzeyinin belirlendiği araştırma modeli ilişkisel tarama modeli olarak ele alınmaktadır (Karasar, 2009).

Araştırmada kullanılan anket formu iki bölüm, 7 soru ve 20 maddeden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümü çalışanların tanımlayıcı bilgilerine yönelik 7 soru içeren “kişisel bilgi formu” ndan oluşmaktadır ve araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Bu bölümde ki sorular “cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, toplam ve mevcut işyerinde çalışma süreleri ile günlük ortalama BİT’i kullanım süreleri”nden oluşmaktadır. Çalışanların BİT’i kullanım süreleri hesaplanırken günlük olarak internet, tablet, telefon, giyilebilir teknolojiler ve diğer akıllı teknolojileri kullanım durumları göz önünde bulundurulmuştur. Anketin ikinci bölümünü “bireysel yenilikçilik ölçeği” oluşturmaktadır.

Bireysel Yenilikçilik Ölçeği; Bireysel yenilikçilik ölçeği 20 maddeden oluşmaktadır, Hurt ve diğ. (1977) tarafından geliştirilmiş ve Türkçe geçerliliği Kılıçer ve Odabaşı (2010) tarafından yapılmıştır. Ölçek 5’li likert tipindedir ve “1=kesinlikle katılmıyorum, 2= katılmıyorum, 3= kararsızım, 4= katılıyorum ve 5= kesinlikle katılıyorum” şeklinde puanlandırılmıştır. Ölçekte “12’si pozitif (1., 2., 3., 5., 8., 9., 11., 12., 14., 16., 18. ve 19. maddeler), 8’i negatif (4., 6., 7., 10., 13., 15., 17. ve 20. maddeler) olmak üzere toplam 20 ifade” bulunmaktadır. Katılımcıların yenilikçilik puanı hesaplanırken pozitif maddelerin toplam puanından negatif maddelerin toplam puanı çıkarılmakta ve elde edilen puana 42 puan eklenmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 14, en yüksek puan ise 94’tür. Elde edilen yenilikçilik puanına göre katılımcılar yenilik kategorilerine göre gruplandırılmaktadır. Buna göre katılımcıların yenilikçilik puanı; “45 puan ve altında ise “geleneği (laggards)”, 46-56 puan arasında ise “kuşkucu (late majority)”, 57-68 puan aralığında ise “sorgulayıcı (early majority)”, 69-79 puan aralığında ise “öncü (early adopters)”, 80 puan ve üzerinde ise “yenilikçi (innovators)” olarak sınıflandırılmaktadır. Çalışmada ölçeğin güvenilirlik analizi Cronbach Alpha istatistiği ile ölçülmüş ve 0,921 olarak tespit edilmiştir. Bu durumda ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu söylemek mümkündür. Benzer şekilde Türkiye’de birçok araştırmada ölçeğin güvenilirliği yüksek bulunmuştur (Genç, 2020; Yapıcı ve Kaya, 2020; Çuhadar vd., 2013).

Tanımlayıcı istatistikler kapsamında frekans ve yüzde analizleri, ortalama, standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Araştırmada yer alan değişkenler arası ilişkiler hipotez testleri aracılığıyla incelenmiştir. Verilerin normallik dağılımı Kolmogorov-Smirnov testi aracılığıyla sınanmış, BİT’i günlük ortalama kullanım süresine ilişkin veri setinin p değeri 0,205 ve bireysel yenilikçilik düzeyi veri setinin p değeri 0,140 olarak hesaplanmıştır. P değerleri 0,05 anlamlılık seviyesinden büyük olduğu için verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda parametrik hipotez testleri kullanılmıştır. Ancak bazı değişkenlerde (işyerinde çalışma süresi ve bireysel yenilikçilik düzeyi) 30’un altında gözlem değeri mevcut gruplar olduğu için bu değişkenlere yönelik analizlerde non-parametrik hipotez testleri kullanılmıştır.

2.6. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Araştırmaya katılan çalışanların demografik özelliklerine ilişkin dağılımları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Tanımlayıcı Bilgileri (n=416)

Değişkenler		f	%
<i>Cinsiyet</i>	Kadın	67	16,1
	Erkek	349	83,9
<i>Yaş</i>	25 yaş ve altı	61	14,7
	26-30 yaş aralığı	93	22,4
	31-35 yaş aralığı	108	26
	36-40 yaş aralığı	84	20,2
	41 yaş ve üzeri	70	16,7
<i>Medeni Durum</i>	Bekâr	149	35,8
	Evli	267	64,2
<i>Eğitim Durumu</i>	Lise altı	123	29,6
	Lise	219	52,6
	Üniversite	74	17,8
<i>Toplam çalışma süresi</i>	5 yıl ve altı süre	171	41,1
	6-10 yıl arası	137	32,9
	11-15 yıl arası	64	15,4
	16 yıl ve üzeri	44	10,6
<i>Mevcut işyerinde çalışma süresi</i>	5 yıl ve altı süre	204	49
	6-10 yıl arası	138	33,2
	11-15 yıl arası	61	14,7
	16 yıl ve üzeri	13	3,1
<i>Günlük ortalama BİT kullanma süresi</i>	1-2 saat	129	31
	3-5 saat	191	45,9
	6-8 saat	44	10,6
	9 saat ve üzeri	52	12,5

Katılımcıların % 16,1’i kadın, % 83,9’u erkek, %14,7’si 25 yaş ve altında, % 22,4’ü 26-30 yaş aralığında, % 26’sı 31-35 yaş aralığında, % 20,2’si 36-40 yaş aralığında, % 16,7’si 41 yaş ve üzerindedir. Çalışanların % 35,8’i bekâr, % 64,2’si evli, % 29,6’sı ilköğretim-ortaöğretim mezunu, % 52,6’sı lise mezunu ve % 17,8’i üniversite mezunudur. Araştırmaya katılan çalışanların % 41,1’i 5 yıl ve altı süredir, % 32,9’u 6-10 yıldır, % 15,4’ü 11-15 yıldır, % 10,6’sı 16 yıl ve üzeri süredir sektörde, % 49’u 5 yıl ve altı süredir, % 33,2’si 6-10 yıldır, % 14,7’si 11-15 yıldır ve % 3,1’i 16 yıl ve üzeri süredir mevcut işyerinde çalışmaktadır. Katılımcıların % 31’i günde ortalama 1-2 saat, % 45,9’u 3-5 saat, % 10,6’sı 6-8 saat ve % 12,5’i 9 ve üzeri saat BİT kullanmaktadır (Tablo 1).

Çalışanların bireysel yenilikçilik kategorilerine göre dağılımları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların Bireysel Yenilikçilik Kategorilerine Göre Dağılımları

Bireysel Yenilikçilik Kategorisi	f	%
Yenilikçi	14	3,4
Öncü	66	15,9
Sorgulayıcı	247	59,4
Kuşkucu	88	21,2
Gelenekçi	1	0,2
TOPLAM	416	100

Bireysel yenilikçilik düzeylerine göre katılımcıların % 59,4’ü sorgulayıcı, % 21,2’si kuşkucu, % 15,9’u öncü, % 3,4’ü yenilikçi ve % 0,2’si gelenekçi kategorisinde yer almaktadır (Tablo 2).

2.7. Araştırmanın Hipotezlerinin Değerlendirilmesi

Araştırmanın hipotez testleri non-parametrik testler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışanların günlük ortalama BİT’i kullanma sürelerinin ortalaması 4,44 saat (ss= 3,30), bireysel yenilikçilik düzeylerinin ortalaması 62,47 (ss= 7,84) olarak hesaplanmıştır. İkili grup karşılaştırmalarında Mann-Whitney U testi, ikiden fazla grup karşılaştırmalarından Kruskal-Wallis testi kullanılmış ve sonuçlar tablolar halinde sunulmuştur.

Çalışanların bireysel yenilikçilik düzeyleri ve günlük ortalama BİT kullanım sürelerinin cinsiyetlerine göre farklılaşp farklılaşmadığı bağımsız örneklem t testi ile incelenmiş ve sonuçlar Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Cinsiyete göre bireysel yenilikçilik düzeyi ve BİT’i kullanım süreleri

Değişkenler		n	Ort.	ss	t	p
Bireysel Yenilikçilik Düzeyi	Kadın	67	3,99	2,47	1,520	0,131
	Erkek	349	4,53	3,43		
Günlük ortalama BİT kullanım süresi	Kadın	67	64,40	8,96	-1,967	0,052
	Erkek	349	62,10	7,57		

p<0,05

Tablo 3 incelendiğinde çalışanların bireysel yenilikçilik düzeyleri (t= -1,967; p>0,05) ile günlük ortalama BİT kullanım süreleri (t= 1,520; p>0,05) cinsiyetlerine göre istatistikî olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu durumda H1a ve H2a hipotezleri red edilmektedir.

Çalışanların bireysel yenilikçilik düzeyleri ve günlük ortalama BİT kullanım sürelerinin yaşlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Yaşa göre bireysel yenilikçilik düzeyi ve BİT’i kullanım süreleri

Değişkenler		n	Ort.	ss	df	F	p	Fark
Bireysel Yenilikçilik Düzeyi	25 yaş ve altı	61	62,75	7,88	4	0,676	0,609	
	26-30 yaş aralığı	93	63,03	6,72				
	31-35 yaş aralığı	108	62,14	8,27				
	36-40 yaş aralığı	84	63,04	9,10				
	41 yaş ve üzeri	70	61,31	6,91				
Günlük ortalama BİT kullanım süresi	25 yaş ve altı (1)	61	5,66	4,15	4	3,620	0,006*	1-4
	26-30 yaş aralığı (2)	93	4,35	2,80				
	31-35 yaş aralığı (3)	108	4,44	2,70				
	36-40 yaş aralığı (4)	84	3,58	2,46				
	41 yaş ve üzeri (5)	70	4,52	4,39				

p<0,05

Araştırmaya katılanların yaşları ile bireysel yenilikçilik düzeyleri (F= 0,676; p>0,05) arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bu durumda H1b hipotezi red edilmektedir. Çalışanların yaşları ile günlük ortalama BİT kullanım süreleri (F= 3,620; p<0,05) arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu durumda H2b hipotezi kabul edilmektedir. Farklılığın hangi grup/lardan kaynaklandığının belirlenmesi amacıyla PostHoc testlerinden Tukey testi yapılmıştır. Test sonuçlarına göre günlük ortalama BİT kullanım süreleri açısından 25 yaş ve altı çalışanlar ile 36-40 yaş aralığındaki (ort. = 2,08; p<0,05) çalışanlar arasındaki farklılık istatistikî olarak anlamlıdır (Tablo 4).

Çalışanların bireysel yenilikçilik düzeyleri ve günlük ortalama BİT kullanım sürelerinin medeni durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem t testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Medeni duruma göre bireysel yenilikçilik düzeyi ve BİT’i kullanım süreleri

Değişkenler		n	Ort.	ss	t	p
Bireysel Yenilikçilik Düzeyi	Bekâr	149	62,58	7,19	-0,217	0,828
	Evli	267	62,41	8,20		
Günlük ortalama BİT kullanım süresi	Bekâr	149	4,91	3,39	-2,175	0,030*
	Evli	267	4,17	3,22		

p<0,05

Çalışanların bireysel yenilikçilik düzeyi (t= -0,217; p>0,05) medeni durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermezken, günlük ortalama BİT kullanım süreleri (t= -2,175; p<0,05) medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bekâr

çalışanların günlük ortalama BİT kullanım süreleri evli çalışanlardan daha yüksektir ve bu farklılık istatistikî olarak anlamlıdır. Bu durumda H1c hipotezi red edilirken H2c hipotezi kabul edilmektedir (Tablo 5).

Çalışanların bireysel yenilikçilik düzeyleri ve günlük ortalama BİT kullanım sürelerinin eğitim durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla Kruskal-Wallis testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Eğitim durumuna göre bireysel yenilikçilik düzeyi ve BİT'i kullanım süreleri

Değişkenler		n	Ort.	Ss	df	F	p	Fark
Bireysel Yenilikçilik Düzeyi	Lise altı (1)	123	60,79	8,03	2	5,933	0,003*	1-3
	Lise (2)	219	62,67	7,27				
	Üniversite (3)	74	64,67	8,62				
Günlük ortalama BİT kullanım süresi	Lise altı (1)	123	3,10	2,14	2	18,007	0,000*	1-2 1-3
	Lise (2)	219	4,76	3,50				
	Üniversite (3)	74	5,70	3,56				

p<0,05

Araştırmaya katılanların eğitim durumları ile bireysel yenilikçilik düzeyleri (F= 5,933; p>0,05) ve günlük ortalama BİT kullanım süreleri (F= 18,007; p<0,05) arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu durumda H1d ve H2d hipotezleri kabul edilmektedir. Farklılığın hangi grup/lardan kaynaklandığının belirlenmesi amacıyla PostHoc testlerinden Tukey testi yapılmıştır. Test sonuçlarına göre eğitim durumu lise altı olan çalışanların (ort. =60,79) ve üniversite mezunu (ort.= 64,67) çalışanların bireysel yenilikçilik düzeyleri arasındaki farklılık istatistikî olarak anlamlıdır. Test sonuçlarına göre günlük ortalama BİT kullanım süreleri açısından lise altı mezunu çalışanlar (ort. =3,10) ile lise (ort. =4,76) ve üniversite (ort. =5,70) mezunu çalışanların günlük ortalama BİT kullanım süreleri arasındaki farklılık istatistikî olarak anlamlıdır (Tablo 6).

Çalışanların bireysel yenilikçilik düzeyleri ve günlük ortalama BİT kullanım sürelerinin iş yerinde çalışma sürelerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla Kruskal-Wallis testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. İşyerinde çalışma süresine göre bireysel yenilikçilik düzeyi ve BİT'i kullanım süreleri

Değişkenler		n	Sıra Ort.	df	X ²	p	Fark
Bireysel Yenilikçilik Düzeyi	5 yıl ve altı	204	213,03	3	2,361	0,501	
	6-10 yıl arası	138	197,10				
	11-15 yıl arası	61	213,04				
	16 yıl ve üzeri	13	237,08				
	5 yıl ve altı (1)	204	217,48	3	10,825	0,013*	1-4

Günlük ortalama BİT kullanım süresi	6-10 yıl arası (2)	138	198,27				2-4
	11-15 yıl arası (3)	61	184,16				3-4
	16 yıl ve üzeri (4)	13	290,31				

p<0,05

Araştırmaya katılanların işyerinde çalışma süreleri ile bireysel yenilikçilik düzeyleri ($\chi^2= 2,361$; $p>0,05$) arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bu durumda H1e hipotezi red edilmektedir. Çalışanların işyerinde çalışma süreleri ile günlük ortalama BİT kullanım süreleri ($\chi^2= 10,825$; $p<0,05$) arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu durumda H2e hipotezi kabul edilmektedir. Farklılığın hangi grup/lardan kaynaklandığının belirlenmesi amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Test sonuçlarına göre günlük ortalama BİT kullanım süreleri açısından işyerinde 16 yıl ve üzeri çalışanlar ile 5 yıl ve altı süredir çalışanlar ($Z= -2,256$; $p<0,05$), 6-10 yıl arası süredir çalışanlar ($Z= -2,812$; $p<0,05$) ve 11-15 yıl arası süredir çalışanlar ($Z= -2,174$; $p<0,05$) arasında ki farklılık istatistikî olarak anlamlıdır (Tablo 7).

Çalışanların bireysel yenilikçilik kategorisine göre günlük ortalama BİT kullanım sürelerinin farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla Kruskal-Wallis testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Bireysel yenilikçilik kategorisine göre BİT'i kullanım süreleri

Değişkenler		n	Sıra Ort.	df	X ²	p
Günlük ortalama BİT kullanım süresi	Yenilikçi	14	258,54	4	4,340	0,362
	Öncü	66	217,67			
	Sorgulayıcı	247	207,06			
	Kuşkucu	88	198,98			
	Gelenekçi	1	96			

p<0,05

Araştırmaya katılanların bireysel yenilikçilik kategorileri ile günlük ortalama BİT kullanım süreleri ($\chi^2= 4,340$; $p>0,05$) arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (Tablo 8). Bu durumda H3 hipotezi red edilmektedir.

Sonuç

Bartın ili organize sanayi bölgesinde faaliyet gösteren iki firmada çalışanların bireysel yenilikçilik ile BİT'i kullanım düzeylerinin ve bireysel yenilikçilik ve BİT'i kullanım düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğinin incelendiği çalışmaya 67 kadın ve 349 erkek olmak üzere toplam 416 çalışan katılmıştır.

Çalışanların günlük BİT'i kullanma sürelerinin ortalaması 4,44 saat (ss= 3,30), bireysel yenilikçilik düzeylerinin ortalaması 62,47 (ss= 7,84) olarak tespit edilmiştir. Bireysel yenilikçilik düzeylerine göre katılımcıların % 59,4'ü sorgulayıcı, % 21,2'si kuşkucu, % 15,9'u öncü, % 3,4'ü yenilikçi ve % 0,2'si gelenekçi kategorisinde yer almaktadır. Araştırma sonucunda çalışanların orta düzeyde yenilikçiliğe sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu da çalışanların genel olarak yeniliklere tamamen kapalı olmadıklarını, dijitalleşme süreçlerine bağlı olarak işletmelerdeki yeniliklere açık olduklarının göstergesi olabilir. Literatürde benzer çalışmalarda katılımcıların bireysel yenilikçilik düzeyleri genel olarak sorgulayıcı olarak tespit edilmiştir (Genç, 2020; Öztürk ve Summak, 2014; Çuhadar ve diğ., 2013; Korucu ve Olpak, 2015; Demir Başaran ve Keleş, 2015). Kayabaşı ve Özerbaş (2019) çalışmalarında sınıf öğretmenlerinin en fazla sorgulayıcı sınıfında yer aldığını sınıf öğretmeni adayı dördüncü sınıf öğrencilerinin ise en fazla kuşkucular kategorisinde yer aldığını tespit etmişlerdir. Araştırma bulgusundan farklı olarak katılımcıların çoğunluğunun yenilikçilik düzeylerinin "öncü" kategorisinde yer aldığını bulgulayan çalışmalar (Özdemir ve Özer, 2018; Atçı ve diğ., 2017, Gündüz, 2021) da mevcuttur.

Araştırmada elde edilen diğer bir bulguya göre kadın ve erkek çalışanların bireysel yenilikçilik düzeyleri ve günlük ortalama BİT kullanım süreleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Araştırma bulgusuna paralel şekilde alan yazında bireysel yenilikçilik düzeyinin cinsiyete göre farklılık göstermediği çalışmalar (Rogers ve Wallace, 2011; Rogers, 2003; Aslan ve Kesik, 2018; Yenice ve Yavaşoğlu, 2018) mevcuttur. Örneklemin özelliklerine bağlı olarak erkeklerin kadınlardan daha yenilikçi (Gündüz, 2021; Shim ve Kotsiopoulos, 1994), kadınların erkeklerden daha yenilikçi (Ertuğ ve Kaya, 2017) bulgulandığı çalışmalar da mevcuttur. Kadın ve erkek katılımcılar arasında farklılık tespit eden çalışmaların genellikle daha eski çalışmalar olduğu gözlemlenmektedir. Günümüz toplumlarında kadın ve erkek arasındaki farklılıkların bireysel yenilikçilik düzeyleri açısından giderek azaldığı söylenebilir.

Araştırmaya katılanların bireysel yenilikçilik düzeyleri yaşa göre farklılaşmamaktadır. Çalışanların günlük BİT kullanım süreleri yaşlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir. Buna göre 25 yaş ve daha küçük çalışanlar 36 yaş ve daha büyük çalışanlardan daha fazla günlük olarak BİT kullanmaktadır. Yine 31-35 yaş aralığındaki çalışanların günlük BİT kullanım süreleri 36-41 yaş aralığındaki çalışanlardan daha yüksektir. Araştırmanın bir diğer sonucuna göre evli ve bekâr çalışanların bireysel yenilikçilik düzeyleri arasında fark yoktur. Araştırmada elde edilen bir diğer sonuca göre bekâr çalışanlar evli çalışanlara kıyasla günlük olarak daha fazla BİT'i kullanmaktadırlar. Araştırmaya katılanların eğitim durumları ile bireysel yenilikçilik düzeyleri ve günlük ortalama BİT kullanım süreleri arasında farklılık tespit edilmiştir. Benzer bulguya Pratoom ve Savatsomboon (2012) çalışmalarında ulaşımlardır.

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda çalışanların bireysel yenilikçilik düzeylerinin mevcut işyerinde çalışma sürelerine göre farklılaşmadığı bulgusu alan yazında yer alan çalışmalar (Demir Başaran ve Keleş, 2015; Çetin ve Bülbül, 2017) ile

benzerlik göstermektedir. Mesleğinde yeni olan katılımcıların daha kıdemli katılımcılara oranla daha yüksek bireysel yenilikçilik düzeyine sahip olduğunun bulunduğu çalışmalar (Gündüz, 2021; Aslan ve Kesik, 2018; Atalay, 2018) da mevcuttur. Araştırmada ayrıca BİT kullanım süreleri açısından en yüksek ortalamaya 16 yıl ve üzeri çalışanların sahip olduğu ve farklılığın diğer gruplarla kıyaslandığında anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu durum dijitalleşme sürecinde işletmelerin akıllı teknolojilerin kullanımını daha kıdemli çalışanlara bırakmasından kaynaklı olabileceği şeklinde yorumlanabilir. İki bulgu birlikte değerlendirildiğinde kıdemli çalışanların da BİT teknolojilerini yakından takip ettikleri bu doğrultuda bireysel yenilikçilik düzeylerinin kıdemsiz çalışanlarla benzer olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılanların bireysel yenilikçilik kategorileri ile günlük ortalama BİT kullanım süreleri arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bireysel yenilikçilik düzeyi ile teknolojiye yönelik alan yazın incelendiğinde Gündüz (2021) çalışmasında öğretmenlerin bireysel yenilikçilik düzeyleri artıkça dijital yerlilik düzeylerinin de yükseldiğini bulgulamıştır. Örün ve diğ. (2015) öğretmen adaylarına yönelik gerçekleştirdikleri çalışmada teknoloji tutum düzeyi ve yenilikçilik profilleri arasında % 20 oranında ve anlamlı düzeyde ilişki tespit etmişlerdir.

BİT'in giderek artan oranlarda günlük ve iş yaşantımıza girdiği düşünüldüğünde çalışanların BİT'i kabul ve uygulama düzeylerini önemli ölçüde arttıracak yenilik kavramı işletmeler açısından ön planda tutulmalıdır. Çağdaş iş dünyasının ayırt edici özellikleri olan yaratıcılık ve yenilik, günümüz ekonomisinde örgütsel başarının kritik bileşenleri olarak kabul edilmektedir. Yenilikçi davranışlar yalnızca bireyin doğal özelliklerinden değil, aynı zamanda bireyin iş tutumlarından da kaynaklanmaktadır. Bu faktörlerden biri örgütsel bağlılıktır. Kwon ve Kim (2020)'e göre örgüte bağlı çalışanların yenilikçi davranış sergileme eğilimleri daha yüksektir. İşletmelerin çalışanlarının yenilikçi davranışlarını teşvik etmeye yardımcı olan tutumsal faktörlere de önem vermesi gerekmektedir. Aynı zamanda örgüt yönetimlerinin yenilikçi iş davranışlarını teşvik etmek için stratejiler oluşturması örgütün başarısını olumlu yönde etkileyecektir. Ortaya konan stratejiler çerçevesinde sürekli yenilikler üretilirken aynı zamanda işletme performansı da artırılabilir (Gökçen ve Çetin, 2022: 184).

Araştırmanın sınırlılıkları göz önüne alındığında, çalışmanın Türkiye'nin farklı illerindeki organize sanayi bölgelerinde ve farklı sektörlerde genişletilmesi önerilebilir. Ayrıca başka ölçme araçları ile toplanacak veriler de eklenerek çalışanların hem bireysel yenilikçilik düzeyleri hem de BİT kullanım düzeyleri ölçülebilir ve farklı değişkenlerle ilişkisi ortaya konulabilir.

Katkı Oranı Beyanı: Çalışmadaki her bir yazarın makalenin hazırlanmasında, geliştirilmesinde ve yayınlanmasında yaptığı katkılar eşittir.

Çıkar Çatışması: Makalenin yazar/yazarlarının, çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Abbak, Y. (2018). Öğretmenlerin Yaşam Boyu Öğrenme Yeterlikleri ile Yenilikçilik Düzeylerinin İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Aslan, H. ve Kesik, F. (2018). Lise Öğretmenlerinin Bireysel Yenilikçilik Özelliklerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 15(4), 2215-2228. <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/5409#:~:text=https%3A/www.j%2Dhumansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/5409>
- Atalay, A. (2018). Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü Çalışanlarının Bireysel Yenilikçilik Düzeyi. *Electronic Turkish Studies*, 13(10), 87-108. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies>
- Atçı, D., Kale, A. ve Şeker, F. (2017). Otel İşletmecilerinin Bireysel Yenilikçilik Profili ve Çift Yönlülük Düzeyi İlişkisi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 5(3), 47-58. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iicder/issue/49864/639256#:~:text=https%3A/dergipark.org.tr/en/pub/iicder/issue/49864/639256>
- Bahçeci, B. (2019). Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Yardımcı Teknolojilere Yönelik Tutumlarının ve Bireysel Yenilikçilik Düzeylerinin İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Baksi, A., Sürücü, H. A. ve Kurt, G. (2020). Hemşirelerin Bireysel Yenilikçilik Davranışları ve Bu Davranışları Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(2), 310-315.
- Bessant, J. ve Tidd, J. (2007). *Innovation and Entrepreneurship*. Chichester: John Wiley and Sons Ltd.
- Bodur, G. (2018). Hemşirelik Öğrencilerinin Bireysel Yenilikçilik (İnovasyon) Düzeyleri ile Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki İlişki. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 5(2), 139-148. <https://doi.org/10.17681/hsp.349105>
- Braak, J. V. (2001). Individual Characteristics Influencing Teachers' Class Use of Computers. *Journal of Educational Computing Research*, 25(2), 141-157. <https://doi.org/10.2190%2F81YV-CGMU-5HPM-04EG>
- Büyükbeşe, T., Direkçi, E. ve Erşahan, B. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Duygusal Zekalarının İletişim Becerilerine ve Bireysel Yenilikçilik Seviyelerine Etkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 221-236.

- <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/tr/pub/issue/33603/372971#:~:text=236%20.%20Retrieved%20from-,https%3A//iibfdergisi.ksu.edu.tr/tr/pub/issue/33603/372971,-MLA>
- Carmeli, A., Meitar, R., ve Weisberg, J. (2006). Self-Leadership Skills and Innovative Behavior at Work. *International Journal of Manpower*, 27, 75-90. <https://doi.org/10.1108/01437720610652853>
- Cohen, L., Manion, L. ve Marrison, K. (2007). *Research Methods in Education*. London: Routledge.
- Conole, G. ve Dyke, M. (2004). What are the Affordances of Information and Communication Technologies?. *ALT-J*, 12(2), 113-124. <https://doi.org/10.1080/0968776042000216183>
- Çetin, D. ve Bülbül, T. (2017). Okul Yöneticilerinin Teknostres Algıları ile Bireysel Yenilikçilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1241-1264. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2017.17.31178-338821>
- Çuhadar, C., Bülbül, T. ve Ilgaz, G. (2013). Öğretmen Adaylarının Bireysel Yenilikçilik Özellikleri ile Teknopedagojik Eğitim Yeterlikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 12(3), 797-807. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ilkonline/issue/8584/106633#:~:text=807%20.%20Retrieved%20from-,https%3A//dergipark.org.tr/en/pub/ilkonline/issue/8584/106633,-MLA>
- Damanpour, F., Richard M. W. ve Claudia, N. A. (2009). Combinative Effects of Innovation Types and Organizational Performance: A Longitudinal Study of Service Organizations. *Journal of Management Studies*, 46(4), 650-675. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2008.00814.x>
- Demir Başaran, S. ve Keleş, S. (2015). Yenilikçi kimdir? Öğretmenlerin Yenilikçilik Düzeylerinin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(4), 106-118.
- Deniz, A. ve Erciş, A. (2016). Tüketici Yenilikçiliğinin Boyutları ve Yenilikçiliği Etkileyen Faktörler Arasındaki İlişkiler. *KAÜİİBFD*, 7(14), 461-475.
- Eğimli, T. A. (2006). Örgütlerde Bilgi İletişim Teknolojilerinin Kullanımı (Örgütlerde Bilgi İletişim Teknolojilerinin Kullanımına Yönelik Bir Araştırma). *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(6), 1-17. <https://dergipark.org.tr/en/pub/yead/issue/21825/234593#:~:text=17%20.%20Retrieved%20from-,https%3A//dergipark.org.tr/en/pub/yead/issue/21825/234593,-MLA>

- Ertuğ, N. ve Kaya, H. (2017). Hemşirelik Öğrencilerinin Bireysel Yenilikçilik Profilleri ve Yenilikçiliğin Önündeki Engellerin İncelenmesi. *Hemşirelik Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 14(3), 192-197.
- Genç, E. (2020). Lojistik Bölümü Öğrencilerinin Lojistiğin Dijitalleşmesi Sürecine Yaklaşımları: Öğrencilerin Bireysel Yenilikçilik Düzeyleri ve Endüstri 4.0'a Bakış Açıları Kapsamında Değerlendirilmesi. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 6(24), 1003-1026. <http://dx.doi.org/10.26728/ideas.361>
- Genç, E., Yavuz, K. ve Aydemir, S. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Bireysel Yenilikçilik Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *ASOS Journal*, 5(61), 321-333. <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.13143>
- Gökçen, M. Y. ve Çetin, S. (2022). Yenilikçi İş Davranışının İş Performansına Etkisi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 174-188.
- Gündüz, Ş. (2021). Öğretmenlerin Bireysel Yenilikçilik ve Dijital Yerlilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 46(205), 261-277. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2020.9006>
- Hurt, H. T., Joseph, K. ve Cook, C. D. (1977). Scales for the Measurement of Innovativeness. *Human Communication Research*, 4 (1), 58-65. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.1977.tb00597.x>
- Işık, C. ve Türmenadağ, T. (2016). Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi Öğrencilerinin Bireysel Yenilikçilik Algılarının Belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1, 70-99. <https://dergipark.org.tr/en/pub/gaziturizm/issue/48841/622265#:~:text=99%20.%20Retrieved%20from-,https%3A//dergipark.org.tr/en/pub/gaziturizm/issue/48841/622265,-MLA>
- Janssen, O., Van de Vliert, E., ve West, M. (2004). The Bright and Dark Sides of Individual and Group Innovation: A Special Issue Introduction. *Journal of Organizational Behavior*, 25(2), 129-145. <https://doi.org/10.1002/job.242>
- Kalyar, M. N. (2011). Creativity, Self-Leadership and Individual Innovation. *The Journal of Commerce*, 3(3), 20-28.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kayabaşı, Y. ve Özerbaş, M. A. (2019). Sınıf Öğretmenleri ve Sınıf Öğretmen Adaylarının Bireysel Yenilikçi Profillerinin Karşılaştırması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 17(2), 285-303.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/tebd/issue/50950/595762#:~:text=https%3A//dergipark.org.tr/en/pub/tebd/issue/50950/595762>

- Kılıç, H. (2015). İlköğretim Branş Öğretmenlerinin Bireysel Yenilikçilik Düzeyleri ve Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri: Denizli İli Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Kılıçer, K. (2011). Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Öğretmen Adaylarının Bireysel Yenilikçilik Profilleri (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Kılıçer, K. (2016). Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Öğretmen Adaylarının Bireysel Yenilikçilik Profilleri (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Kılıçer, K. ve Odabaşı, H. F. (2010). Bireysel Yenilikçilik Ölçeği: Türkçe'ye Uyarlama Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 150-164.
- Kleysen, R. F. ve Street, C. T. (2001). Toward a Multi-Dimensional Measure of Individual Innovative Behavior. *Journal of Intellectual Capital*, 2(3), 284-296. <https://doi.org/10.1108/EUM0000000005660>
- Korucu, A. ve Olpak, Y. (2015). Öğretmen Adaylarının Bireysel Yenilikçilik Özelliklerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 5(1), 109-127. <https://doi.org/10.17943/etku.83117>
- Kwon, K. ve Kim, T. (2020). An Integrative Literature Review of Employee Engagement and Innovative Behavior: Revisiting the JD-R Model. *Human Resource Management Review*, 30(2). <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2019.100704>
- Lu, J., Yao, J. E. ve Yu, C. S. (2005). Personel Innovation Social Influence and Adaption of Wireless Internet Services Via Mobile Technology. *The Journal of Strategic Information Systems*, 14(3), 245-268. <https://doi.org/10.1016/j.jsis.2005.07.003>
- Midgley, D. F. ve Grahame, R. D. (1978). Innovativeness: The Concept and Its Measurement. *Journal of Consumer Research*, 4(4), 229-242. <https://doi.org/10.1086/208701>
- Mülhim, M. A. (2018). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Bireysel Yenilikçilik Düzeyleri ve Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimlerinin İncelenmesi: Bartın Üniversitesi Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.

- Nieves, J. ve Quintana, A. (2018). Human Resource Practices and Innovation in the Hotel Industry: The Mediating Role of Human Capital. *Tourism and Hospitality Research*, 18(1), 72-83. <https://doi.org/10.1177%2F1467358415624137>
- Örün, Ö., Orhan, D., Dönmez, P. ve Kurt, A. A. (2015). Öğretmen Adaylarının Bireysel Yenilikçilik Profilleri ve Teknoloji Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 65-76. <https://dergipark.org.tr/en/pub/trkefd/issue/21481/230217#:~:text=76%20.%20Rtrieved%20from-,https%3A//dergipark.org.tr/en/pub/trkefd/issue/21481/230217,-MLA>
- Özdemir, F. ve Özer G. (2018). Akademisyenlerin Bireysel Yenilikçilik Düzeyleri: İskenderun Teknik Üniversitesi Akademisyenleri Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi Tam Metin Kitabı*, 9-20.
- Öztürk, Z. Y. ve Summak, M. (2014). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Bireysel Yenilikçiliklerinin İncelenmesi. *International Journal of Sport Culture and Science*, 2 (Özel Sayı 1), 844-853. <https://doi.org/10.14486/IJSCS158>
- Perron, B. E., Taylor H. O., Glass, J. E., Margerum-Leys, J. (2010). Information and Communication Technologies in Social Work. *Adv. Soc. Work, Spring*, 11(2), 67-81.
- Porter, M. (2001). Strategy and the Internet. *Harvard Business Review*, 79(3), 63-78.
- Pratoom, K. ve Savatsomboon, G. (2012). Explaining Factors Affecting Individual Innovation: The Case of Producer Group Members in Thailand. *Asia Pac J Manag*, 29, 1063-1087. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10490-010-9246-0#citeas:~:text=DOI-https%3A//doi.org/10.1007/s10490%2D010%2D9246%2D0,-Share%20this%20article>
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of Innovations, A Division of Simon and Schuster*. New York: Free Press.
- Rogers, R. K. ve Wallace, J. D. (2011). Predictors of Technology Integration in Education: A Study of Anxiety and Innovativeness in Teacher Preparation. *Journal of Literacy & Technology*, 12(2), 28-61.
- Sarı, İ. ve Kartal, F. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Teknoloji Kullanımına Yönelik Tutumlarının Bireysel Yenilikçilik Düzeyleri ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 1673-1689. <https://doi.org/10.29299/kefad.2018.19.02.017>
- Sarıgöz, Ö. (2012). Bilgi Toplumunun Eleştirisi ve Türkiye’de Modern Eğitimin Gerçekleştiremedikleri. *Electronic Journal of Vocational Collages*, 2(1), 72-84.

- <https://dergipark.org.tr/en/pub/ejovoc/issue/5394/73161#:~:text=https%3A//dergipark.org.tr/en/pub/ejovoc/issue/5394/73161>
- Shim, S. ve Kotsiopoulos, A. (1994). Technology Innovativeness and Adopter Categories of Apparel/Gift Retailers: From the Diffusion of Innovations Perspective. *Clothing and Textiles Research Journal*, 12(2), 46-57. <https://doi.org/10.1177%2F0887302X9401200207>
- Şahin, E., Ögüt, Y. ve Tel Aydın, H. (2021). Hemşirelik Öğrencilerinin Girişimcilik ve Bireysel Yenilikçilik Eğilimlerinin Belirlenmesi. *Health Sciences Student Journal*, 1(1), 7-14. <https://healthssj.com/hemshirelik-ogrencilerinin-girisimcilik-ve-bireysel-yenilikcilik-egilimlerinin-belirlenmesi/>
- Talukder, M., Harris, H. ve Mapunda, G. (2008). Adoption of Innovations by Individuals Within Organizations: An Australian Study. *Asia Pacific Management Review*, 13(2), 463-480.
- Tarhan, M. ve Doğan, P. (2018). Hemşirelik Öğrencilerinin Bireysel Yenilikçilik Davranışları ile Otonomi Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 5(1), 51-58. <https://doi.org/10.17681/hsp.339991>
- Yarıcı, İ. Ü. ve Kaya, S. (2020). Biyoloji Öğretmenlerinin Bireysel Yenilikçilik Düzeylerinin İncelenmesi (Diyarbakır İli Örneği). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(73), 348-362. <https://dergipark.org.tr/en/pub/esosder/issue/50289/565729#:~:text=https%3A//dergipark.org.tr/en/pub/esosder/issue/50289/565729>
- Yenice, N. ve Tunç, G. A. (2019). Öğretmen Adaylarının Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri ile Bireysel Yenilikçilik Düzeylerinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(2), 753-765. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.2716>
- Yenice, N. ve Yavaşoğlu, N. (2018). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Bireysel Yenilikçilik Düzeyleri ile Bireysel Yaratıcılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 14(2), 107-128. <https://doi.org/10.17244/eku.334590>
- Yı, M. Y., Kirk, D. F. ve Jae, S. P. (2006). Understanding the Role of Individual Innovativeness in the Acceptance of IT-Based Innovations: Comparative Analyses of Models and Measures. *Decision Sciences*, 37(3), 393-426. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5414.2006.00132.x>
- Yuan, F. ve Roodman, R. W. (2010). Innovative Behaviour in Workplace: The Role of Performance and Image Outcome Expectation. *Academy of Management Journal*, 53(29), 323-342. <https://doi.org/10.5465/amj.2010.49388995>

Araştırma Makalesi, Gönderim Tarihi: 29.09.2022; Kabul Tarihi: 01.11.2022

DOI: 10.47129/ bartiniibf.1181624

E-Ticarette Bilişsel Önyargılar ve Tüketici Kararlarına Etkileri¹

Sinem BOZYER

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi
İskenderun Teknik Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Arş. Görevlisi
sinem.bozyer@iste.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-4769-7699

Prof. Dr. Seyhun DOĞAN

İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü
sdogan@istanbul.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-3450-0612

Öz

Dijitalleşmeyle birlikte ticaret çevrimiçi platformlara taşınmış ve satın alma kararları yüz yüze etkileşim olmadan çevrimiçi olarak alınmaya başlanmıştır. Etkileşimin dijitalleşmesi, satıcılar ve tüketiciler arasındaki ürün özelinde ortaya çıkan bilgi asimetrisini tüketiciler lehine ortadan kaldırmaktadır. Öte yandan bireylerin dijital ortamlarda bıraktığı dijital ayak izleri ile internetin zamandan ve mekândan bağımsız olarak kişiselleştirilmiş içerikler sunabilmesi, yeni bir tür bilgi asimetrisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tüketici verilerinin işlenmesi, dijital dürtme mesajları ile bilişsel önyargılar içeren içeriklerin geliştirilmesini mümkün kılmış ve böylece tüketicilerin rasyonel olmayan tüketim kararlarına yönlendirilmesi riski ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada öncelikle e-ticaret platformlarının ürün sayfaları incelenmiş ve tüketicileri akıl dışı tüketime yönlendirmek için sıklıkla kullanılan bilişsel önyargılar ortaya çıkarılmıştır. Akabinde, bilişsel önyargıların etkisi altında tüketicilerin karar verme sıklıkları, geliştirilen bir e-ticaret sayfasında gönüllü katılımcılarla yapılan deneyler ile belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların verileri ve katılımcıların rasyonel davranış skorları anket çalışması ile elde edilmiş ve rasyonellik puanı, yaş, cinsiyet, alışveriş sıklığı ve internette geçirilen günlük süre gibi kişisel veriler ile bilişsel önyargılar arasındaki ilişkiler ikili lojistik regresyon ile analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda her bir bilişsel yanlılığı etkileyen faktörler tespit edilmiş ve ileride yapılacak araştırmalar için tavsiyelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: E-Ticaret, Bilişsel Yanlılıklar, Dijital Dürtmeler

JEL Sınıflandırması: D91, C91, M30

¹ Bu makale Sinem BOZYER'in Prof. Dr. Seyhun DOĞAN danışmanlığında devam eden, "Dijitalleşmenin Bireylerin Ekonomik Kararlarına ve Tutumlarına Etkileri: Davranışsal İktisat Çerçevesinden Bir Araştırma" başlıklı Doktora Tezi kapsamında kaleme alınmıştır. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 03.12.2019-270422 tarih ve sayılı etik kurul iznine sahiptir.

The Cognitive Biases in E-Commerce and Effects on Consumer Decisions

Abstract

Commerce has been moved to online platforms, and purchasing decisions have begun to be made online without face-to-face interaction with digitalization. The digitalization of interaction eliminates the product-specific information asymmetry between sellers and consumers in favor of consumers. On the other hand, the digital footprints left by individuals in digital environments and the internet's ability to offer personalized content independent of time and place have led to the emergence of a new type of information asymmetry. The processing of consumer data has made it possible to develop digital nudge messages and content containing cognitive biases and thus posing the risk of directing consumers to irrational consumption decisions. In this study, first of all, the product pages of e-commerce platforms were examined, and frequently used cognitive biases to direct consumers to irrational consumption were revealed. Subsequently, the frequency of consumers' decision-making under the influence of cognitive biases was determined by experiments with volunteer participants on an e-commerce page developed. In addition, the data of the participants and the rational behavior scores of the participants were obtained by questionnaire study, and the relationships between cognitive biases and personal data such as rationality score, age, gender, shopping frequency, and daily time spent on the internet were analyzed by binary logistic regression. As a result of the study, the factors affecting each cognitive bias were determined, and recommendations were made for further researches.

Keywords: E-Commerce, Cognitive Biases, Digital Nudges

JEL Classification: D91, C91, M30

Giriş

Neredeyse tüm eylemler basit veya karmaşık olduğu fark etmeksizin bir karar verme sürecini takiben hayata geçmektedir. Özellikle doğru/uygun kararlar verebilmek için gerekli parametrelerin miktarı ve sarf edilmesi gereken bilişsel efor dikkate alındığında karar vermenin önemi daha net ortaya çıkmaktadır. Zira doğru karar verebilmenin önemini kavrayan insanoğlu da kararlarını bir ölçüye, yaklaşıma veya yöneme dayandırarak değerlendirmektedir. Bir karar iyi veya kötü, doğru veya yanlış, gerekli veya gereksiz, yerinde veya yersiz, rasyonel veya irrasyonel, ucuz veya pahalı olabilir ve bu durum şüphesiz karar vericiye göre de değişmektedir. Ayrıca kararlar, içerisinde bulunulan dönem ve şartlara göre değerlendirilirken kullanılan yöntem ve yaklaşımlar da farklılaşmaktadır. Çalışmada, hayatı yönlendirecek kadar temel ancak sonucu her bireye göre değişecek kadar muğlak bir eylem olan karar verme, günümüz toplumunu ciddi oranda etkileyen “*tüketim kararları*” özelinde, dijitalleşmenin getirdiği e-ticaret ve çevrimiçi alışveriş çerçevelerinden ele alınmıştır. Öncelikle dijital platformların yaygınlaşması ile bilginin iletimi ve işlenmesi üzerine ortaya çıkan gelişmelerden, iktisadi bir karar verme sürecinde enformasyonun öneminden ve karar

vermenin tarafları arasındaki enformasyonun dağılımına göre (asimetrik enformasyon) potansiyel sonuçlarından bahsedilmiştir. Dijitalleşme ile birlikte tüketim kararlarında enformasyon avantajının tüketici lehine değişmekte olduğu ve artan rekabet nedeniyle yeni enformasyon türlerinin tüketim kararlarını etkilemek üzere satıcılar tarafından kullanılabilmesi vurgulanmıştır. Akabinde tüketicilerin kişisel bilgilerinin satın alma kararlarını etkilemek için nasıl kullanıldığı ve insanoğlunun karar verirken ortaya çıkan bilişsel sınırlılıkları örneklerle aktarılmıştır. Uygulama bölümünde ise, en çok ziyaret edilen e-ticaret platformları incelenerek, sık kullanılan bilişsel yanlılıklar (yanılıklar, tuzaklar, sezgiseller) belirlenmiş ve özel olarak tasarlanan bir e-ticaret sitesinde gönüllü katılımcılara yapılan deneyler ile satın alma kararlarını etkileyen bilişsel yanlılıklar tespit edilmiştir. Elde edilen veriler düzenlenmiş ve kişisel özelliklerin çevrimiçi platformlarda sık rastlanılan bilişsel yanlılıklar üzerindeki etkileri ikili lojistik regresyon analizi kullanılarak araştırılmıştır. Sonuç bölümünde ise yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan bulgular incelenmiş ve yanlılıkları etkileyen faktörlere ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca gelecekte bu minvalde yapılacak çalışmalara yol göstermesi açısından bu çalışmanın sınırlılıkları ve daha iyi sonuçlara ulaşmak için yapılacak deneylerin nasıl olması gerektiğine dair öneriler paylaşılmıştır.

1. Çevrimiçi Tüketim Kararlarında Asimetrik ve Mükemmel Enformasyon

Mükemmel enformasyon ekonomik bir değeri olan herhangi bir ürün ile ilgilenen alıcı, satıcı veya aracı rolündeki tüm tarafların söz konusu ürün ile ilgili tam ve eşit düzeyde bilgi sahibi olmasıdır. Ekonomi disiplini içinde kullanılan modellerin büyük çoğunluğu da mükemmel enformasyon (tam bilgi) şartı altında geçerlidir. Ancak gerçek hayatta mükemmel bilgiye ulaşmak ya mümkün değil ya da hem maddi hem de zaman bakımında oldukça maliyetlidir. George Akerlof ekonomik ilişkilerde ortaya çıkan bu durumu yaklaşık 50 yıl kadar önce limon problemi örneği ile ele almıştır. Akerlof eserinde, ikinci el otomobil almak isteyen bir alıcının otomobilin satıcısı kadar bilgi sahibi olmasının zorluğundan yola çıkarak, ekonomik ilişkilerde kararların mükemmel enformasyondan ziyade asimetrik enformasyon altında verildiğini aktarmıştır (Akerlof, 1970: 490). Özetle, satın almadan önce otomobil hakkında bilgi sahibi olmak için bir deneme sürüşü yapılması veya motorunu kontrol ettirmek için hizmet alınsa dahi satın alınan aracın bir müddet sonra iyi bir otomobilden çok bir limon² olduğu ve parasını hak etmediği fark edilebilir. Yani bireyler kararlarında ancak sahip oldukları bilgi ölçüsünde rasyoneldir ki herhangi bir bilgi eksikliği rasyonel davranışı sınırlandırmaktadır.

Her ne kadar Akerlof'un limon problemini kaleme aldığı dönemde e-ticaret ve dijitalleşme kavramları tam olarak bilinmiyor olsa da limon problemi ile vurgulanmak istenilen bilgi asimetrisi günümüzde çevrimiçi alışverişlerde de karşımıza çıkmaktadır. İnternet ile birlikte ürünlere ilişkin bilgiye ulaşmak fiziksel sınırların ortadan kalkması ile daha kolay hale gelmiştir. Ancak çevrimiçi alışverişlerde alıcıların hem satıcı hem de ürün ile doğrudan etkileşim olmadan karar vermek durumunda olmaları bilgi asimetrisini başka bir boyuta taşımıştır. Özellikle e-ticaret platformlarının ortaya çıkması ile birlikte

² ABD'de ikinci el araçlarda performansı ve kalitesi yeterli olmayan, fiyatını hak etmeyen otomobiller için halk arasında kullanılan bir kavram.

bilgi asimetrisinin bir sonucu olarak ters seçim ve ahlaki tehlike kavramları üzerinde daha fazla durulmaya başlanmıştır (Christozov ve diğ., 2006: 149; Pan, 2014: 120; Liu, 2020: 31-32). Zira çevrimiçi alışveriş imkânı ile birlikte satıcıların bireysel özellikleri ters seçimleri, ekonomik ilişkilerde fırsatçı davranışlar sergilenmesi ise ahlaki tehlikeleri ortaya çıkarabilmektedir. Bazen satıcılar, müşterilerin kendi ürünlerini tercih etmelerini sağlamak amacıyla ürünler hakkında tam bilgi vermekten kaçınabilmektedirler (Dimoka ve diğ., 2012: 399,400). Ayrıca çevrimiçi bilgi asimetrisinin internetin yapısal özelliklerinden dolayı kaçınılmaz olduğunun da literatürde altı çizilmiştir (Grabner-Kraeuter, 2002: 45).

Literatürde bilgi asimetrisi çoğunlukla alışverişe konu olan ürüne ilişkin bilgi eksikliği yönünden ele alınmıştır. Ancak taraflardan birisinin diğeri hakkında detaylı bilgiye sahip olması da yeni bir tür bilgi asimetrisi olarak karşımıza çıkmaktadır. E-ticaretin artan işlem hacmi nedeniyle her geçen gün daha fazla işletme, tüketicilere ulaşmak için e-ticaret platformlarını kullanmaya başlamaktadır. İnternetin ticari faaliyetlerde daha fazla kullanılmaya başlanması ile birlikte bilgi, tüketiciler ile işletmeler arasında iki yönde akmaya başlamıştır. Bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde ahlaki tehlikelerden korunmak ve ters seçimden uzak durmak için tüketiciler ürünler hakkında kalite ve fiyat başta olmak üzere birçok bilgiye ulaşabiliyorlarken; işletmeler de pazarlama faaliyetlerinde kullanmak ve ürünlerini satabilmek için tüketicilerin kişisel verilerinden, davranışlarından ve psikolojilerinden yararlanma fırsatı elde etmektedirler. Böylece tüketicilerin hangi saatlerde çevrimiçi olduğu, neler yediği, hangi markayı giydiği, kimlerle arkadaş olduğu, hangi haberleri okuduğu vb. bilgi kırıntıları birleştirilerek alışkanlıklar, duygular, tercihler ve o anki ruh hali tahmin edilebilmekte ve tüketicilere karşı kullanılabilir (Ertemel, 2016: 8,12). Tüketiciler, birkaç tıklama ile alışverişin kolaylığını yaşarken, arkalarında bıraktıkları dijital ayak izleri gelecekteki satın alma kararlarını etkilemek için kullanılmaktadır. Kişisel verilerimizin işlenmesi ile bizlere zaman ve mekân tanımaksızın iletilen özel dijital dürtme mesajlarından kaynaklanabilecek sorunlar buz dağının göröl(e)meyen yüzü olarak durmaktadır.

2. Çevrimiçi Davranışsal Hedefleme ve Dürtmeler

Çevrimiçi (dijital) ortamları kullanarak elde ettiğimiz bilgiler, kararlarımızı ciddi oranda etkilemektedir. Yaygın bir şekilde bahsedildiği üzere internetin bilgiye erişimi kolaylaştırdığı dikkate alınır, bu kararlar mükemmel bilgi altında rasyonel bir şekilde mi verilmektedir? Yoksa dijitalleşme ile ortaya çıkan yeni bilgi asimetrisi türlerinden istifade edilerek yönlendirilen, aslında karar vericilerden kontrolü dışında gerçekleşen rasyonellikten uzak kararlar mı ortaya çıkmaktadır? Elbette bu soruya basit bir şekilde cevap bulmak mümkün değildir. Ancak dijital ortamlar aynı anda hem mükemmel hem de asimetric enformasyon kaynağı olabilmektedirler. Yani teorik olarak karar vericiler istedikleri takdirde çevrimiçi olarak mükemmel bilgiye ulaşabilir ve mükemmel bilgi sahibi olarak daha rasyonel kararlar alabilirken, öte yandan karar verme sürecini etkileyen *dijital dürtme, çevrimiçi davranışsal hedefleme veya bilişsel yanlılıkların* etkisi altında kalarak sınırlı rasyonel kararlar verebilmektedirler.

İnsanlar, dijital ortamlarda bir ürün hakkında bilgi ararken, satın alırken ve hatta deneyimlerini paylaşırken kendileri hakkındaki birçok özel bilgiyi de dijital platformlara teslim etmektedirler. Bu durumun farkında olan işletmeler ise tüketicileri daha kolay ikna edebilmek için bu bilgileri kullanmakta ve dijital reklamcılık, çevrimiçi müşteri hizmetleri, e-posta pazarlaması, sosyal medya pazarlaması vb. yeni pazarlama araçlarına başvurmaktadır. Öte yandan göz önündeki bu araçlar dışında her bir tüketiciye özel “davranışsal hedefleme” ve “dijital dürtme” gibi dijital pazarlama teknikleri de kullanılmaktadır. Son on yıl içerisinde daha yaygın hale gelen *Çevrimiçi Davranışsal Hedefleme (Behavioral Targeting)* pazarlama girişimlerinin, bireylerin ziyaret ettikleri sayfalar, yaptıkları aramalar, web’de gezinme davranışı gibi dijital bilgileri kullanılarak kişiye özel olarak gerçekleştirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Chen ve diğ., 2014: 430). Çevrimiçi Davranışsal Hedefleme çevrimiçi reklamcılar tarafından kampanyalarının etkinliğini artırmak için kullanılmaktadır ve çevrimiçi reklamcılık pazarında giderek daha önemli bir rol oynamaktadır (Yan ve diğ., 2009: 261). Çünkü çevrimiçi davranışsal hedefleme sayesinde işletmeler, bireylerin internet ortamında arkalarında bıraktıkları dijital bilgi kırıntılarını toplayıp pazarlama faaliyetlerinde kullanmak suretiyle tüketicilerin satın alma kararlarını etkilemektedirler. *Dijital dürtme* ise, insanların bilişsel yanlılıklarından ve bilgi işleme kapasitelerinin sınırlılığından yararlanılarak e-ticaret siteleri, dijital ürün katalogları gibi dijital seçim ortamlarında bireylerin davranışlarını yönlendirmek amacıyla, arayüz tasarım öğelerinin ve dijital içeriklerin kullanılmasıdır (Weinmann ve diğ., 2016: 433). E-ticaret sitelerinde bazı ürünlere ait görsellerin diğerlerinden farklı olarak dikkat çekecek biçimde tasarlanması, tanıtım yazılarının farklı renklerle vurgulanması, ürün fiyatındaki değişimin veya stok miktar bilgisinin verilmesi, ürünün internet sayfasında kolay görünecek bir bölgeye yerleştirilmesi vb. çalışmalar dijital dürtmelere örnektir. Arayüz tasarımlarının dışında bilgi ve iletişim teknolojileri ile iletilen özel tasarlanmış ilanlar, mesajlar ve hatta bildirimler de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Dijital dürtmeler, basitçe bir ürünü potansiyel müşterilere sunmak üzere kullanılabilirdiği gibi çevrimiçi davranışsal hedefleme kapsamında bir kişiyi veya grubu etkilemek için de tasarlanabilmektedir. E-ticaret platformlarında karşılaşılan “size özel indirim”, “çok satan ürün”, “kaçırılmayacak fırsatlar” vb. sıklıkla karşılaşılan dürtme mesajlarıdır.

Pazarlama alanındaki önemli isimlerden birisi olan Theodore Levitt, satış ile pazarlama kavramları arasındaki farkın semantikten (anlambilimden) daha fazla olduğunu ve felsefi bir derinlik içerdiğini söyler. Satış satıcının ihtiyaçlarına, pazarlama alıcının ihtiyaçlarına odaklanır. Satış, satıcının ürünü nakde çevirme düşüncesi ile, pazarlama ise ihtiyaçları karşılamak için ürünün ortaya çıkartılması, nakliyesi ve son olarak tüketilmesi süreci ile meşguldür (Levitt, 2004: 144). Aslında dijital dürtme ve çevrimiçi davranışsal hedefleme, ürünlerin sadece satışına odaklanılmadan uygun ürünleri doğru müşteri ile buluşturma düşüncesini de içermesi halinde oldukça faydalı olabilir. Hatta dijital dürtmelerin “insanların özgür iradesine müdahale yapılmadan” gerçekleştirilmesi gerektiği de ifade edilmiştir (Meske ve diğ., 2017: 2589). Ancak günümüzde gittikçe artan rekabet nedeniyle firmalar kolay yolu seçerek satış yapma odağıyla tüketicilerin dijital ayak izlerinden istifade etmektedirler. Satış amacının ön planda olduğu çevrimiçi davranışsal hedefleme ve dijital dürtme mesajları müşterileri

dezavantajlı konuma düşürmektedir. Ayrıca dijital dürtme mesajları tanımı ve detayları sonraki başlıkta verilecek olan bilişsel yanlılıklar ile tasarlanmakta ve müşteriler, kendi ihtiyaçlarından çok, satıcının ihtiyaçlarına yönlendirilebilmektedir (Schneider ve diğ., 2018: 72-73; Akkuş, 2018: 401).

3. Bilişsel Yanlılıklar ve Sezgiseller

İktisat literatürünün erken dönemlerinde insanın kendi çıkarları doğrultusunda rasyonel kararlar verebilen bir varlık olduğu kabul edilmiş ve rasyonel birey "homoeconomicus" kavramı ile somutlaştırılmıştır (Levitt ve diğ., 2008: 909). Ancak 1950'li yıllara gelindiğinde psikoloji biliminin de katkısıyla rasyonellik fikri sınırlı rasyonelliğe evrilmiş; Simon (1955: 113) bireylerin iktisadi kararlarında mutlak rasyonel davranamayacaklarını en fazla sınırlı (limitli) rasyonel olabileceklerini ifade etmiştir. Zira karar verme sürecinde bilgi çok fazladır ve karar verici olarak insan bu bilginin tamamını işleyememektedir. Ünlü bilim adamı Conrad Gessner, 14. yy'da matbaanın icadıyla ortaya çıkan büyük miktardaki bilgiyi kastederek "modern dünyanın insanları verilerle boğduğunu ve bunun zihin için hem kafa karıştırıcı hem de zararlı olduğunu" söylemiştir (Pritchard, 2022) ki aynı ifade günümüz teknolojileri için de söylenmektedir. İnternet sayesinde satıcılar ile alıcılar arasındaki bilgi asimetrisi ürünler özelinde neredeyse kapanmış gibi görünse de dijital ortamlarda sunulan limitsiz bilgi tüketicileri veriler ile boğabilmektedir. Sonuç olarak bilgi işleme kapasitesi sınırlı olan insanlar ancak sınırlı rasyonel davranabilmektirler. Böylece bilişsel yanlılıkları dijital dürtmeler ile birlikte sentezleyerek kullanan işletmeler, istedikleri ürünleri tüketicilerin nezdinde daha cazip hale getirilebilmektedirler (Akkuş, 2018: 401; Hamilton ve diğ., 2019: 541; Milkman ve diğ., 2009: 394). Bilişsel yanlılık (bilişsel önyargı) kavramı ilk defa Tversky ve Kahneman tarafından ortaya atılmıştır. Bilişsel yanlılıklar, insanların yargılarında ve karar verme süreçlerinde insan beyninin bilişsel limitleri, motivasyon faktörleri ve/veya çevreye uyum sorunları gibi nedenlerle ortaya çıkan sistematik hatalardır. Başka bir ifade ile bilişsel yanlılıklar "insanların karar problemlerinde veya yargılarında sistematik bir biçimde ortaya çıkan kusur (yanlış yargıya varma) kalıplarıdır" (Tversky ve diğ., 1974: 1130). Ancak hemen hemen her insanda ortaya çıkan bu davranış kalıplarının birtakım kurallar veya nedenler doğrultusunda gerçekleştiği görülmüş ve bu temel kurallar sezgiseller olarak tanımlanmıştır (Fleischmann ve diğ., 2014: 2).

Bireylerin her zaman rasyonel davranması mümkün değildir ve bazen veriler ile boğulan karar verici rasyonel davranmak istemeyebilir. Çünkü (a) bir sorunu çözmek için gerekli tüm parametreleri toplamak ve tartmak zaman alır; (b) rasyonel kararlar oldukça yüksek bilişsel kaynağa ihtiyaç duyar; (c) çoğu zaman bir problemin en iyi çözümüne kabaca bir yaklaşım "yeterince iyidir", oysa optimal çözümü elde etmek için çalışmaya devam etmek elde edilecek faydaya kıyasla çok maliyetlidir. Bu nedenle bilişsel kısıtları, maliyetleri ve zamanı dikkate alarak bir sonuca varmak için sorunu tüm karmaşıklığı içinde yakalamayı veya optimal çözüme ulaşmayı amaçlamayan, ancak hızlı bir şekilde "yeterince iyi" bir çözüm üreten ve çabayı en aza indiren sezgiseller (zihinsel kısayollar) kullanılmaktadır (Blanco, 2017: 1249-1250). Sezgiseller üzerine yapılmış çok fazla çalışma bulunmakla birlikte her geçen gün yeni bir sezgisel kural tanımlanmakta ve

literatüre kazandırılmaktadır. Sezgisellerin sayıları ve kapsamaları ile ilgili bir karar birliği yoktur. Backer (2022) 151 adet sezgiseli dört başlık altında gruplandırmış iken; Bilişsel Yanlılıklar kodeksinde 180'den fazla sezgiselle yer verilmiştir.³ Aşağıda çevrimiçi platformlarda yaygın olarak yer alan bilişsel yanlılıklardan kısaca bahsedilmiştir.

Zihinsel Muhasebe, sahip olduğumuz nesnel varlıklara öznel değerler atfetme eğiliminde olduğumuzu göstermektedir. Örneğin paranın değeri her zaman sabitken biz parayı nasıl kazandığımıza veya nasıl harcadığımıza göre farklı değerler yükleyebiliriz. Bireyin düşük faizli tasarruf hesabında birikimi varken, aynı anda yüksek faizli kredi kartı borcunun olması zihinsel muhasebeye bir örnektir. Bireyin bu durumda tasarruf ettiği hesap ile kredi kartı borcunu ayrı kategorilerde değerlendirmesi söz konusudur (Thaler, 2019: 90). Benzer şekilde müşterilere sunulan hediye çekleri beklenmeyen bir gelir olarak görüldüğü için bireyler farklı bir zihinsel muhasebe yaparak normalde daha faydacı ürünler seçebilecekken daha hazcı (lüks) ürünlere yönelmektedirler (Helion ve diğ. 2014: 386-393; Milkman ve diğ., 2009: 390-391).

Bedava Etkisi, bir ürünün bedava olması durumunda bireyin fayda maliyet analizinin değişerek, bedava ürünün olduğundan daha değerli olarak algılanmasıdır. Shampanier ve diğ. (2007: 747) tarafından yapılan deneysel çalışmanın bulguları, bedava ürünlerin özel bir çekiciliği olduğunu göstermektedir. Bu nedenle e-ticaret platformlarında bedava etkisi içeren dijital dürtme mesajları sıklıkla kullanılmaktadır. Ürünlerde bedava kargo, konaklamalarda bedava kahvaltı, wi-fi sunulması, bedava etkisinin kullanımına örnek olarak verilebilir (Liu ve diğ., 2020: 1).

Kendini Doğrulama, bireyin sahip olduğu inancı destekleyecek bilgileri dikkate alırken, tersine bir durum söz konusu olduğunda bu durumu görmezden gelmesi olarak tanımlanmaktadır. Bireyin kendi inancı ile örtüşmeyen fikirleri dikkate almayarak görmezden gelmesi, objektif değerlendirme yapmasına engel olmaktadır. Bu durumun sebebi seçici bir şekilde bilgi aranmasıdır (Griffin, 2015: 272). Kendini doğrulama, e-ticaret platformlarında yaygın olarak kullanılan bilişsel kısıyollar arasındadır. Örneğin kararlarını optimize etmek için bir ürün hakkında bilgi toplayan tüketiciler, edindikleri bilgiler ile ürün profilleri oluşturmakta ve bu profiller ile uyumlu ürünleri sorgulamadan tercih edebilmektedirler. Bu nedenle e-ticaret platformları, müşterilerinden ürünlere yorum yapmalarını istemektedirler.

Çerçeveleme Etkisi, eşanlamlı cümlelerin farklı şekillerde ifade edilmesinin bireylerde farklı duygular uyandırması ve bu durumun bireylerin kararlarını da farklılaştırması olarak tanımlanmaktadır (Kahneman, 2015: 420). Hâlbuki geleneksel iktisadın en önemli varsayımlarından biri olarak kabul edilen rasyonellik ilkesine göre, bireyin tercihlerinin aynı anlama gelen cümlelerin sunuluş tarzından etkilenmemesi gerekmektedir. Tversky ve Kahneman (1981: 453) bir salgınla ilgili katılımcılara farklı çerçevelerle tedavi seçenekleri sunmuşlar ve katılımcılardan bir tercihte bulunmalarını istemişlerdir. Deney sonucunda farklı çerçevelerde (olumlu/olumsuz) sunulan tedavi

³ Wikipedia Commons, (28 Eylül 2018). Cognitive bias codex, (Erişim 15.08.2022)
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cognitive_bias_codex_en.svg

seçenekleri aynı nesnel sonuçlara sahip olmasına rağmen, tercihlerin farklılaştığı görülmüştür. Ayrıca olumlu çerçeve (yaşam) kullanılması durumunda katılımcılar kesin olan tedavi seçeneğine yönelirken, olumsuz çerçevelerin (ölüm) kullanıldığı durumda riskli tedavi yöntemini tercih etmişlerdir.

Çıpalama, bireyin bir konu hakkında bilgiye maruz kalma durumunun bireyin zihninde referans noktası oluşturması ve özellikle bireyin ilgili konuya ilişkin tahminlerini bu referans noktasına göre şekillendirmesidir (Kahneman, 2015: 139). Satın alma sürecinde bireyler, bir ürünün sahip olması gereken özellikler ile ilgili fikir yürütemedikleri takdirde ürünün fiyatını referans noktası kabul ederek kalitesi ve faydası hakkında bir çıkarımda bulunmaktadır (McConnell, 1968: 442). Ürünlerin fiyat etiketlerinde indirimden önceki fiyatlarının gösterilerek mevcut fiyatın oldukça uygun olduğu algısının yaratılması da çıpalama tuzaklarına verilebilecek bir örnektir.

Sürü Psikolojisi, bireylerin kendi özel bilgilerine dayanarak bağımsız bir şekilde karar vermek yerine başkalarını takip ederek grup davranışlarını taklit etmesi olarak tanımlanabilir (Baddeley, 2010: 282). Karar vermede önemli bilişsel yanlılıklar arasında olan sürü psikolojisi, özellikle dijital platformların yaygınlaşması ile altın çağını yaşamaktadır. Günümüzde çevrimiçi alışveriş platformlarının tamamında sürü psikolojisinin farklı uygulamaları ile karşılaşmak mümkündür. Ürünlere verilen puanlar, yıldızlar, olumlu veya olumsuz değerlendirmeler, en çok satan ürün vb. etiketler sürü psikolojisinin dijital ortamlarda gerçekleştirilen uygulamalarına örnek olarak verilebilir.

Kıtlık (Yokluk) Etkisi, mal, hizmet veya kaynakların eksikliği veya bunlara erişimin olmaması nedeniyle tüketicinin ihtiyaçlarını karşılama yeteneğine yönelik gerçek veya algılanan bir tehdit olarak tanımlanmaktadır (Hamilton vd., 2019: 533). Kıtlık etkisi ortaya çıkan kıtlık hissiyatı ile karar vericilerin derinlemesine bir analiz yapmadan nadir olan şeye daha fazla değer atfetmesi olarak tanımlanabilir. Kıtlık etkisi, miktar kıtlığı ve zaman kıtlığı olarak iki gruba ayrılırken, miktar kıtlığı da kendi içerisinde talep kaynaklı ve arz kaynaklı kıtlık olarak ikiye ayrılmaktadır (Schins, 2014: 5; Gierl ve diğ., 2010: 227). Çevrimiçi platformlarda karşımıza çıkan “stokta kalan son ürün, vb.” mesajlar talep kaynaklı kıtlığa; “sınırlı/ özel üretim vb.” mesajlar arz kaynaklı kıtlığa; “beş dakika geçerli %10 indirim vb.” mesajlar ise zaman kıtlığına örnektir.

4. Çevrimiçi Bilişsel Yanlılıkların Lojistik Regresyon ile Analizi

4.1. Araştırmanın Motivasyonu ve Amacı

Bireylerin dijital ayak izleri, ürünlere dikkat çekmek ve satın almaya ikna etmek amacıyla kullanılabilir. Google 2009 yılının mart ayında kendi reklam ağında olan tüm işletmelere “ilgi alanına dayalı reklamcılığa” (bir tür davranışsal hedefleme) izin vereceğini ilan etmiştir.⁴ Ayrıca, AdWords ve DoubleClick vb. platformlarda kullanıcılarının verileri işlendikten sonra pazarlama amaçlı görseller ve mesajlar ile

⁴ Google Inside Adwords, New ways to reach the right audience on the Google content network, <https://adwords.googleblog.com/2009/03/new-ways-to-reach-right-audience-on.html>.

eşleştirilerek reklam verenlerin daha etkili dijital pazarlama kampanyaları geliştirip yürütmelerine destek verilmektedir.⁵ Kişisel bilgilerin (yaş, cinsiyet, ırk, din, vb.) doğrudan paylaşılmamasının sorun oluşturmadığı fikri savunuluyor olsa da davranışsal hedefleme faaliyetleri dürtüsel anlık satışlara kapı aralamaktadır. Dürtülerden kaynaklanan anlık satışlar ile ilgili yapılmış çalışmalar olmasına rağmen çok azı yanlışlıklardan kaynaklanan negatif etkileri odağına almaktadır. Çalışmalarda tüketicilerin psikolojik ve davranışsal durumlarını (pişmanlıklar, satın alma sonrası şikayetler, vb.) incelemek için çok az çaba sarf edilmiştir (Lim ve diğ., 2017: 85-87). Bu nedenle çalışmada çevrimiçi alışveriş platformlarında tüketicilerin kararlarını etkileyebilecek şekilde dijital dürtmeler haline getirilebilecek bilişsel yanlışlıkların belirlenmesi ve analizlerin yapılması amaçlanmıştır. Zira dürtme mesajları her birey tarafından aynı ölçüde dikkate alınmadığı gibi, bu mesajların bireyleri etkileme gücü de dijital platformları kullanan tüketicilerin kişisel özelliklerine göre değişmektedir.

4.2. Araştırma Verilerinin Toplanması ve Düzenlenmesi

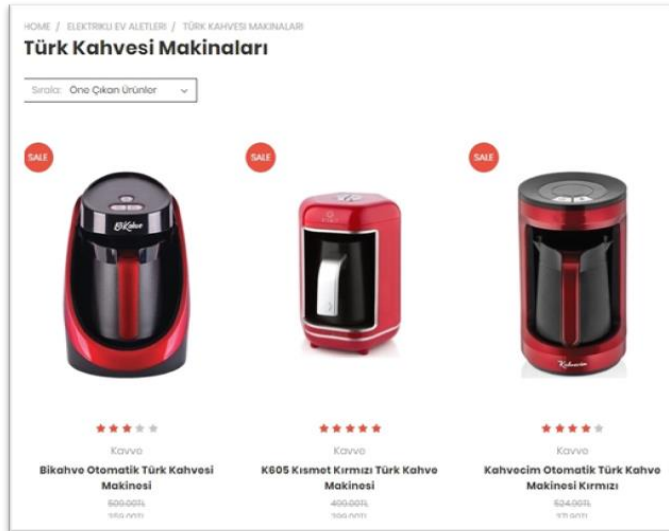
Çalışmanın anakütlesini e-ticaret platformlarını kullanarak çevrimiçi alışveriş yapan bireyler oluşturmaktadır. Çalışmaya uygun katılımcıların belirlenmesi için ön anket formu kullanılmış; çevrimiçi alışveriş yaptığını beyan eden katılımcıların isteğe bağlı araştırmaya dâhil edildiği olasılık dışı örnekleme yöntemlerinden kolay örnekleme yaklaşımı ile katılımcılar belirlenmiştir. Bu örnekleme yaklaşımının seçilmesinin nedeni gerek zaman gerekse ekonomik açıdan büyük tasarruf sağlamasıdır (Ural ve diğ., 2011: 43). Ön anket formu ile 117 katılımcıya ait demografik verilere (yaş, cinsiyet, çevrimiçi alışveriş sıklığı, iş dışında çevrimiçi olunan süre) ulaşılmıştır. Katılımcılar arasında e-ticaret platformlarını kullananlar, uygun oldukları gün ve saatlerde ortalama 15-30 dakika sürecek kullanıcı deneylerine davet edilmiştir. Ayrıca katılımcıların rasyonel davranma eğilimlerini ölçmek üzere Pacini ve diğ. (1999) tarafından geliştirilen Rasyonel-Deneysel Envanter (REI) ölçeğinin, Türk ve Gülleroğlu (2014) tarafından Türkçe'ye çevrilerek güvenilirliği test edilmiş versiyonu e-posta ile yazarlardan talep edilmiş ve izin alınarak çalışmaya dahil edilmiştir. Türkçe REI anketi boş zamanlarında baskı altında olmadan doldurmaları için deney katılımcılarına iletilmiştir. Türkçe REI anketinde rasyonel davranış yetkinliğini ölçen 16 soruya verilen cevaplar dikkate alınarak her bir katılımcı için "rasyonellik puanı" (REI-R) hesaplanmıştır. Anketler ile elde edilen veriler dışında çevrimiçi alışverişte bireylerin sıklıkla başvurdukları bilişsel yanlışlıkları tespit etmek üzere deneysel bir e-ticaret sitesi tasarlanmış ve sitede kullanılacak dürtme mesajları ve bilişsel yanlışlıklar en çok ziyaret edilen e-ticaret siteleri/platformları incelenerek belirlenmiştir. Bilişsel yanlışlıklardan *çıpalama*, *bedava etkisi*, *yokluk etkisi* ve *sürü etkisinin* incelenen e-ticaret platformlarında kullanıldığı görülmüş ve geliştirilen deneysel e-ticaret sayfasına da bu dört yanlışlık türü test edilmek üzere yerleştirilmiştir.

Bilgi asimetrisini mümkün olduğunca azaltmak amacıyla deney sayfasında her katılımcının aşına olduğu dayanıklı tüketim malları kullanılmıştır. Katılımcıların yargısını etkileyebilecek olan marka etkisini ortadan kaldırmak için ise marka isimleri

⁵ DoubleClick Digital Marketing, <https://support.google.com/faqs/answer/2727482?hl=en>.

kaldırılmış; ürün sayfalarında her ürün için benzer, aynı açıdan çekilmiş, aynı renklere sahip görseller kullanılmıştır (Resim 1). Deney öncesinde çalışmanın gerçekleştirileceği e-ticaret sayfasına aşına olmaları için katılımcılara serbest zaman verilerek, katılımcıların sayfa arayüzünü keşfetmeleri sağlanmıştır. Akabinde katılımcılardan ürün seçeneklerini inceleyerek klima, kahve makinası, saç kurutma makinası, taşınabilir şarj cihazı, çaydanlık seti, vb. ürünlerden satın almak istediklerini sepetlerine eklemeleri istenmiştir. Deney süresince katılımcıların hangi ürünü neden (hangi yanlılık etkisiyle) sepetlerine eklediklerini ortaya çıkarmak üzere sesli düşünme protokolünden yararlanılmış ve katılımcının sesi ile birlikte bilgisayarın ekran görüntüsü video olarak kaydedilmiştir. Sesli düşünme protokolü, katılımcıların karar verme esnasında gerçekleştirdikleri bilişsel süreçlere ulaşmanın en iyi yollarından birisidir (Katalin, 2000: 1). Sesli düşünme protokolü ile, ele alınan bir problemin çözüm aşamasında nasıl akıl yürütüldüğüne dair zengin sözlü veriler elde edilebilmektedir. Sesli düşünme ile klasik anket yaklaşımından farklı olarak, problem çözme süreci sırasında odaklanılan bilgiler ile bu bilgilerin nasıl kullanıldığını belirlemek ve katılımcıların muhakeme süreçleri hakkında çıkarımlar yapmak mümkün olduğundan (Fonteyn ve diğ., 1993: 430) katılımcılardan deney boyunca akıllarından geçen tüm düşünceleri ve eylemlerinin nedenlerini sesli olarak dile getirmeleri istenmiştir. Araştırma kapsamında 65 katılımcı deneye alınmış; ancak sesli düşünme protokolünü uygulayamadığı görülen 3 katılımcıya ait veriler çalışmadan çıkartılmıştır. Karar verme sürecinde bilişsel yanlılıklarının etkilerinin tespit edilmesi için katılımcılara ait video kayıtlarının her biri ortalama iki saat süren izleme çalışmaları ile değerlendirilmiştir. Ürün tercihlerinde yanlılıkların etkisi varsa (1) yoksa (0) olarak veri tablosuna işlenmiş ve böylece çalışmanın bağımlı değişkenleri olan bilişsel yanlılıklara ait veriler sayısallaştırılmıştır.

Resim 1. Deney aşaması için tasarlanan e-ticaret sitesinde ürünlerin sunumu

4.3. Araştırmanın Analiz Yöntemi

Çalışmada çıpalama, bedava etkisi, sürü etkisi yokluk etkisi ve zihinsel muhasebe bilişsel yanlılıklarının üzerinde etkisi olan faktörler tespit edilmiştir. Zihinsel muhasebe yanlılığı e-ticaret platformlarının incelenmesi aşamasında deneye dâhil edilmemiş olsa da sesli düşünme protokolü kayıtları incelenirken katılımcıların bu yanlılığa sıklıkla başvurdukları görülmüş ve analizlere dahil edilmiştir. Bağımsız değişkenler ise bireylerin rasyonellik puanı (REI-R), cinsiyeti, yaşı, çevrimiçi alışveriş sıklığı ve günlük olarak çevrimiçi geçirilen süre olarak belirlenmiştir. Araştırmada bu faktörlerden bir veya birkaçının her bir bilişsel yanlılık üzerinde etkisinin olup olmadığı ve ortaya çıkan etkinin hangi yönde ne kadar güçlü olduğu SPSS Statistics yazılımı kullanılarak, kurulan ikili lojistik regresyon modelleri ile araştırılmıştır. Analizlerde lojistik regresyon yönteminin kullanılmasının nedeni, bağımlı değişkenler olan bilişsel yanlılık türlerinin “yok” (0) ve “var” (1) şekilde ifade edilmiş olmasıdır. Lojistik regresyon analizi, normallik, süreklilik, eş varyanslılık, vb. varsayımlar sağlanmadan regresyon modellerinin kurulabilmesi; sürekli, kategorik veya sıralı bağımsız değişkenlerin birlikte kategorik bağımlı değişkenleri açıklayabildiği bir analiz türüdür (Tabachnick ve diğ., 2013: 439). Ancak lojistik regresyon modelinin kurulabilmesi için bazı ön şartların sağlanıp sağlanmadığının kontrol edilmesi gereklidir. Bunlar doğrusallık, hataların bağımsızlığı ve çoklu bağlantı varsayımlarıdır (Field, 2009, 273). Lojistik regresyon analizinde herhangi bir sürekli bağımsız değişken ile bağımlı değişkenin logaritmik dönüşümü arasında doğrusal bir ilişki olması gerekmektedir. Çalışmada da sürekli bağımsız değişkenler olması nedeniyle doğrusallık varsayımı Box-Tidwell yöntemi ile test edilmiştir (Alpar, 2021: 639). Bağımsız değişkenler arasında yüksek korelasyon ilişkisinin olması çoklu bağlantı problemi olarak tanımlanmış olup, çoklu bağlantı durumunda parametrelerin tahminleri hatalı yapılacağından bu varsayımın kontrol edilmesi gereklidir. Çoklu bağlantıyı kontrol etmek için değişkenlerin varyans şişme değerleri (VIF) ile tolerans katsayıları incelenmiştir (Field, 2009: 220). Hataların bağımsızlığı varsayımında ise, doğrusal regresyon analizinde olduğu gibi gözlem değerleri birbirinden bağımsız olmalı ve otokorelasyon içermemelidir. Başka bir ifadeyle gözlem verileri tekrarlanan ölçümlerden gelmemelidir. Ancak bu çalışmada tekrarlı ölçüm olmaması nedeniyle hataların bağımsızlığı varsayımı kontrol edilmemiştir.

Lojistik regresyonda kategorik değişkenlerin beklenen frekans değerleri 1’den büyük olmalı ve toplam gözlem sayısının en fazla yüzde yirmisinin frekans değeri 5’ten küçük olmalıdır. Çapraz tablolar ile frekans değerleri kontrol edilmiştir ve kategoriler yeniden düzenlenmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenlerden çevrimiçi alışveriş sıklığı “az (0)”, “orta (1)”, “çok (2)”; çevrimiçi süre “1 saatten az (0)”, “1-3 saat (1)”, “3 saatten fazla (2)”; cinsiyet ise “kadın (0)”, “erkek (1)” olarak kategorize edilmiştir. Lojistik regresyon modeli aykırı değerlere duyarlıdır. Bir veri, aykırı değer olması durumunda kendi kategorisi dışında kalan kategoriler altında olacak şekilde tahmin edilmektedir. Aykırı değerlerin tespit edilmesi için *Cook Uzaklığı*, *Standartlaştırılmış Artıklar (ZRE)*, *Leverage* ve *DFBeta* değerleri yorumlanmaktadır. Bu çalışmada ise standartlaştırılmış artıklar ZRE değerleri yorumlanarak incelenmiştir. Bir verinin aykırı değer olmaması için ZRE istatistiği ± 2 değerleri arasında olmalıdır (Field, 2009: 292-293).

Lojistik regresyon analizinde önemli bir diğer husus ise örneklem büyüklüğüdür. Örneklemin yetersizliği halinde regresyon katsayılarının tahminleri hatalı olabilmektedir. Literatürde örneklem büyüklüğünün hesaplanması ile ilgili birçok farklı görüş bulunmaktadır. Peduzzi ve diğ. (1996: 1373) farklı örneklem büyüklükleri ile yaptıkları simülasyonlar sonucunda değişken başına en az 10 adet gözlem değerinin yeterli bir örneklem büyüklüğü sağlayacağını öne sürmüşlerdir. Van Smeden ve diğ. (2016: 11) ise değişken başına 10 gözlem değerinin zayıf bir varsayım olduğunu belirtmişler; Austin ve diğ. (2017:796) her bir değişken başına 20 gözlem önerisinde bulunmuşlardır. Long (1997) ise olabilirlik kestiriminin yapıldığı regresyon modellerinde örneklem büyüklüğünün 100'den az olmasının riskli olduğunu, genellikle 500 örneklemin çalışmalar için yeterli olacağını vurgulamıştır. Çalışmalarda elde edilen bulguların farklılaşmasının temel nedeni, örneklem büyüklüğünün veri yapısına göre büyük ölçüde değişmesidir. Kurulan model ile tahmin edilmeye çalışılan sonuçların gerçekleşme sıklığının çok az veya çok fazla olması, modelde fazla bağımsız değişken bulunması, bağımsız değişkenler arasında korelasyonun yüksek olması gibi durumlarda tahminlerin tutarlı olması için daha fazla örneklem gerekmektedir (Nemes ve diğ., 2009: 4). Bu nedenle regresyon modellerinde yeterli örneklem büyüklüğünün hesaplanması için çeşitli formüller önerilmiş (Hsieh ve diğ., 1998; Demidenko, 2007) ve bu formülleri kullanan yazılımlar geliştirilmiştir (Faul ve diğ., 2009).

Bu çalışmada lojistik regresyon analizi için gerekli örneklem büyüklüklerinin tespit edilmesi ve modelin gücünün hesaplanması için G*Power 3.1 yazılımı (GPower, 2021: 70-74) kullanılmıştır. Ancak lojistik regresyon modellerinde örneklemin hesaplanabilmesi için sürekli bağımsız değişkenlerde ortalama (μ) ve standart sapma (σ) ile kesikli bağımlı değişkenlerde incelenen kategorilere ait dağılım/oran (π) değerlerinin bilinmesi gereklidir. Anakütleyle ait bu verilerin olmaması nedeniyle bir pilot çalışma yapılması kararlaştırılmış ve deneylere katılan ilk 50 katılımcıdan elde edilen veriler, pilot çalışma olarak değerlendirilmiştir. Ancak 3 katılımcıya ait deney kayıtlarında yeterli veriye ulaşılamamış ve bu çalışmalar değerlendirme dışı bırakılarak 47 katılımcıya ait veriler ile her bir değişken için G*Power yazılımında kullanılacak olan tanımlayıcı istatistikler hesaplanmıştır. Pilot çalışmaya 50 katılımcının dâhil edilmesi fikrinin dayanağı, her bir değişken için on gözlem kuralının dikkate alınmış olması ve deneyin veri toplama aracı olarak seçilen sesli düşünme protokolünün çok sayıda veri toplamak için elverişli olmamasıdır. Ancak örneklem büyüklüklerinin hesaplanmasının ardından bir miktar daha veri toplama ihtiyacı doğmuş ve pilot çalışma için öngörülen veri miktarı daha fazla katılımcı deneye alınarak %30 artırılmıştır. Lojistik regresyon modelleri kurulmadan önce kararlaştırılması gereken bir diğer husus ise modele dâhil edilecek değişkenlerin tespit edilmesidir. Literatürde modele girecek değişkenlerin önceki çalışmalara dayandırılarak ve gerekçelendirilerek seçilmesi en doğru yaklaşımdır. Ancak yeni etkilerin araştırılması amacıyla literatürde ilk defa yapılacak olan çalışmalarda, her bağımsız değişkenin bağımlı değişken ile olan ilişkisi, ilgili bağımsız değişken ile yapılacak analizlerle (lojistik regresyon analizi, ki-kare testi, mann-whitney u testi, vs.) test edilmektedir. Eğer p değeri 0,20 veya 0,25'den küçük ise değişkenler analize dâhil edilmektedirler ve böylece örneklem büyüklüğünün sınırlı olduğu modellerde ortaya çıkabilecek çoklu bağlantı problemlerinin önüne geçilebilmektedir (Alpar, 2021: 647).

Değişkenler belirlendikten sonra çalışmanın amacına göre (keşif araştırması veya teorinin test edilmesi) regresyon modeline karar verilmektedir. Lojistik regresyonda *standart, ileriye doğru adımsal ve geriye doğru adımsal* olarak üç farklı metot bulunmaktadır. Eğer bir teori test ediliyorsa standart metot, uygun bir modelin araştırıldığı çalışmalarda ise adımsal metotlar kullanılmaktadır. Ancak ileriye doğru adımsal metot ile ortaya çıkabilecek baskılayıcı etki kaynaklı Tip II hatayı azaltmak için geriye doğru adımsal metodun kullanılması önerilmektedir (Field, 2009: 272). Bu çalışmada her bir bağımsız değişkenin p değeri ayrı bir lojistik regresyon modeli kurularak belirlenmiş olsa da modelde tam metodu yerine geriye doğru adımli metot kullanılmıştır. Adımsal yöntemlerde “*wald istatistiğinin*” küçük örneklem boyutlarında yanlış olabilmesi nedeniyle değişkenler “*olabilirlik oranı*” ile test edilmiştir.

4.4. Araştırmanın Bulguları

Çalışmanın deneyleri kapsamında ön anketler ile yaş ortalaması 29,83 olan 117 katılımcıya (%56 erkek) ulaşılmıştır ancak yapılan değerlendirmeler sonucunda katılımcılardan sadece 98’inin e-ticaret platformlarını kullandıkları (en az 1-2 defa/3ay) tespit edilmiştir. Çevrimiçi alışveriş yapan 98 katılımcıyla iletişime geçilerek yapılacak olan deney hakkında bilgi verilmiş ve deneye katılmak isteyen katılımcılar kendilerinin belirledikleri uygun gün ve saatlerde deneye alınmışlardır. Öncelikle pilot çalışma için belirlenen 50 katılımcıya ulaşana kadar deneyler yapıldıktan sonra video kayıtları ve REI anketleri değerlendirilerek veri setine ait istatistikler hesaplanmıştır. Tablo 1’de her bir bilişsel yanlılığa ilişkin tanımlayıcı istatistikler sunulmuştur.

Pilot çalışmaya dahil edilen katılımcıların %61,7’si erkek iken *REI-R skorları* ortalaması $\mu=3,914$ ve standart sapma değeri $\sigma=0,511$; *yaş* ortalaması $\mu=31,45$ ve standart sapma değeri $\sigma=5,948$ olarak ölçülmüştür. Her bir bağımsız değişken için ayrı ayrı lojistik regresyon modelleri kurularak hem bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri (yanlılıkları) açıklama durumu kontrol edilmiş, hem de regresyon katsayıları (β_0 ve β_1) kaydedilmiştir. Katsayılar ile sürekli değişkenlerin $Pr(Y=1|X=1)H_0$ ve $Pr(Y=1|X=1)H_1$ durumları için olasılık değerleri hesaplanmıştır (Denklem 1).

$$Pr = \frac{e^{(\beta_0 + \beta_1 x)}}{1 + e^{(\beta_0 + \beta_1 x)}} = \frac{1}{1 + e^{-(\beta_0 + \beta_1 x)}} \quad H_0: \beta_1 = 0, \quad H_1: \beta_1 \neq 0 \quad (1)$$

Kategorik değişkenlerde ise “odds” değeri ve kategorilerin dağılım oranları (π) çapraz tablolardan elde edilen istatistikler ile hesaplanmıştır (Faul, vd. 2009:1157; Zaiontz, 2022; G*Power, 2022:70). Tablo 1’de verildiği üzere çıpalama yanlılığı altında karar veren kadın katılımcıların tüm kadın katılımcılara oranı $12/18=0,667$, erkek katılımcıların tüm erkeklere oranı $(9/29=0,310)$, erkek katılımcıların tamamının kadın katılımcılara oranının ise $(29/47=0,317)$ olduğu görülmüştür. Oran (odds) değeri ise Denklem 2 ile verilen formül yardımıyla elde edilmiştir.

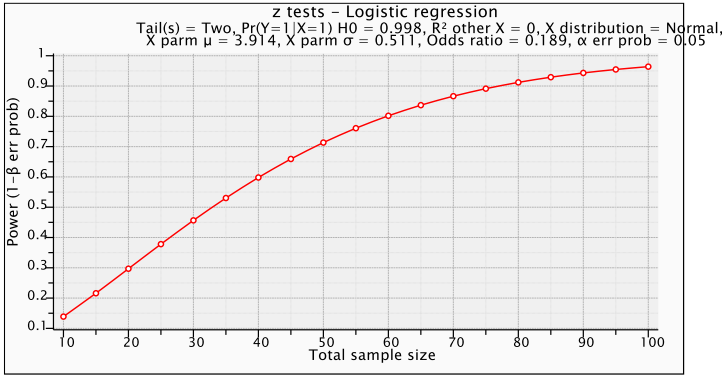
$$\Delta odds = \frac{Pr(H_0)}{1 - Pr(H_0)} \bigg/ \frac{Pr(H_1)}{1 - Pr(H_1)} \quad (2)$$

Tablo 1. Örneklem büyüklüğünün tespit edilebilmesinde kullanılan değerler, değişkenlerin wald (p) istatistikleri ve hesaplanan örneklem büyüklükleri ($n=47$)

Bilişsel Kısayol (Bağımlı Değişken)	Bağımsız Değişkenler	Wald (p)	$Pr(Y=1 X=1)H0$	$Pr(Y=1 X=1)H1$	Oran (odds)	Dağılım Türü	μ	σ	π	Örneklem Büyüklüğü ($1-\beta = 0,80$)
Çıpalama Tuzacı	REI-R	0,016	0,998	0,990	0,189	Normal	3,914	0,511	*	61
	Yaş	0,363	0,776	0,768	0,955	Normal	31,450	5,948	*	440
	Cinsiyet (1)	0,020	0,667	0,310	0,225	Binom	*	*	0,617	67
	Alışveriş Sıklığı (1)	0,526	0,455	0,556	1,500	Binom	*	*	0,450	777
	Alışveriş Sıklığı (2)	0,166	0,455	0,143	0,200	Binom	*	*	0,241	106
	Çevrimiçi Süre (1)	0,283	0,286	0,522	2,727	Binom	*	*	0,767	197
	Çevrimiçi Süre (2)	0,564	0,286	0,412	1,750	Binom	*	*	0,708	554
Bedava Etkisi	REI-R	0,122	0,957	0,889	0,358	Normal	3,914	0,511	*	153
	Yaş	0,353	0,680	0,668	0,949	Normal	31,450	5,948	*	407
	Cinsiyet (1)	0,812	0,278	0,310	1,170	Binom	*	*	0,617	6554
	Alışveriş Sıklığı (1)	0,714	0,227	0,278	1,308	Binom	*	*	0,450	2342
	Alışveriş Sıklığı (2)	0,100	0,227	0,571	4,533	Binom	*	*	0,241	85
	Çevrimiçi Süre (1)	0,896	0,286	0,261	0,882	Binom	*	*	0,767	10000+
	Çevrimiçi Süre (2)	0,751	0,286	0,353	1,364	Binom	*	*	0,708	1852
Sürü Etkisi	REI-R	0,805	0,497	0,534	1,160	Normal	3,914	0,511	*	5984
	Yaş	0,084	0,974	0,972	0,908	Normal	31,450	5,948	*	119
	Cinsiyet (1)	0,760	0,611	0,655	1,209	Binom	*	*	0,617	3957
	Alışveriş Sıklığı (1)	0,782	0,682	0,722	1,213	Binom	*	*	0,450	4074
	Alışveriş Sıklığı (2)	0,078	0,682	0,286	0,187	Binom	*	*	0,241	71
	Çevrimiçi Süre (1)	0,977	0,571	0,565	0,975	Binom	*	*	0,767	10000+
	Çevrimiçi Süre (2)	0,350	0,571	0,765	2,438	Binom	*	*	0,708	220
Yokluk Etkisi	REI-R	0,081	0,976	0,928	0,313	Normal	3,914	0,511	*	120
	Yaş	0,437	0,636	0,626	0,959	Normal	31,450	5,948	*	597
	Cinsiyet (1)	0,869	0,333	0,310	0,900	Binom	*	*	0,617	10000+
	Alışveriş Sıklığı (1)	0,641	0,318	0,389	1,364	Binom	*	*	0,450	1448
	Alışveriş Sıklığı (2)	0,380	0,318	0,143	0,357	Binom	*	*	0,241	271
	Çevrimiçi Süre (1)	0,410	0,143	0,304	2,625	Binom	*	*	0,767	319
	Çevrimiçi Süre (2)	0,227	0,143	0,412	4,200	Binom	*	*	0,708	117
Zihinsel Muhasebe	REI-R	0,925	0,457	0,471	1,055	Normal	3,914	0,511	*	10000+
	Yaş	0,481	0,255	0,262	1,036	Normal	31,450	5,948	*	727
	Cinsiyet (1)	0,475	0,444	0,552	1,538	Binom	*	*	0,617	723
	Alışveriş Sıklığı (1)	0,326	0,545	0,389	0,530	Binom	*	*	0,450	323
	Alışveriş Sıklığı (2)	0,435	0,545	0,714	2,083	Binom	*	*	0,241	362
	Çevrimiçi Süre (1)	0,977	0,571	0,565	0,975	Binom	*	*	0,767	10000+
	Çevrimiçi Süre (2)	0,478	0,571	0,412	0,525	Binom	*	*	0,708	374

Tablo 1’de güç seviyesi $1-\beta=0,80$ ve anlamlılık seviyesi $\alpha=0,05$ olarak hesaplanan örneklem büyüklükleri incelendiğinde her değişken için bu büyüklüklerinin farklılaştığı ve kurulacak modellerin %95 güven sınırları içerisinde kalsa dahi modelin gücünün 0,80’in altında kalacağı görülmüştür. Örneğin çıpalama yanlılığı ve REI-R değişkeni ile kurulan lojistik regresyon modelinin p değerinin ($0,016 < 0,05$) olması, REI-R skorunun çıpalama yanlılığı değişkenini açıkladığını bize söylemektedir. Ancak örneklem büyüklüğü 61’den küçük olduğu için ($47 < 61$) modelin gücü 0,80’in altında kalırken doğal olarak 2.tip hata ihtimali yükselmektedir. α ve β değerleri arasında ters bir ilişki bulunduğundan 1.tip hata düşerken 2.tip hata yükselmektedir ve 2.tip hatayı azaltmak için örneklem büyüklüğünün artırılması gerekmektedir.

Resim 2. Çıpalama yanlılığı ve REI-R değişkeni ile kurulan lojistik regresyon modelinin güç analiz grafiği (n=47)

Grafik G*Power yazılımında post-hoc analiz yapılarak elde edilmiştir.

Güç analizi yapıldığında modelin gücünün 47 örneklem ile 0,68 civarında olduğu (2.tip hata = 0,32) ve gücün 0,80 değerinin üzerine çıkartılabilmesi için 60 örneklem gerektiği görülmüştür (Resim 2). Bu nedenle örneklem büyüklüğünü artırmak için daha önce görüşülemeyen katılımcılarla iletişime geçilmiş ve ancak 15 katılımcının daha deneylere katılması sağlanarak örneklem büyüklüğü 62’ye çıkartılabilmektedir. Örneklem büyüklüğünün sınırlı kalması birkaç nedene bağlıdır. Öncelikle seçilen deney yöntemi (sesli düşünme protokolü) ile yapılacak deneylere katılımcı bulmak oldukça zor olmuştur. Covid-19 pandemisi nedeniyle katılımcılar, özellikle laboratuvar deneylerine katılmak istememişlerdir. Ayrıca örneklem büyüklüğünü biraz artırmak değişkenlerin 0,70’in üzerinde güç ile modele dâhil edilebilmesi için yeterli olabilmekle birlikte kategorik değişkenler için örneklem büyüklüğünün 300-400 civarı olması gerekebildiğinden deneyde kullanılan veri toplama yaklaşımı ile bu değerlere ulaşmak oldukça maliyetlidir.

Tablo 2. Örneklem büyüklüğünün tespit edilebilmesinde kullanılan değerler, değişkenlerin wald (p) istatistikleri ve hesaplanan örneklem büyüklükleri ($n=62$)

Bilişsel Kısıyol (Bağımlı Değişken)	Bağımsız Değişkenler	Wald (p)	$Pr(Y=1 X=1)H0$	$Pr(Y=1 X=1)H1$	Oran (odds)	Dağılım Türü	μ	σ	π	Örneklem Büyüklüğü ($1-\beta = 0,80$)
Çıpalama Tuzacı	REI-R	0,003	0,999	0,996	0,146	Normal	3,865	0,487	-	53
	Yaş	0,161	0,876	0,869	0,939	Normal	30,890	5,870	-	246
	Cinsiyet (1)	0,006	0,690	0,333	0,225	Binom	-	-	0,532	63
	Alışveriş Sıklığı (1)	0,842	0,556	0,583	1,120	Binom	-	-	0,471	10000+
	Alışveriş Sıklığı (2)	0,048	0,556	0,182	0,178	Binom	-	-	0,289	70
	Çevrimiçi Süre (1)	0,062	0,273	0,613	4,222	Binom	-	-	0,738	91
	Çevrimiçi Süre (2)	0,337	0,273	0,450	2,182	Binom	-	-	0,645	258
Bedava Etkisi	REI-R	0,009	0,997	0,984	0,188	Normal	3,865	0,487	-	68
	Yaş	0,352	0,675	0,665	0,958	Normal	30,890	5,870	-	554
	Cinsiyet (1)	0,706	0,379	0,333	0,818	Binom	-	-	0,532	3415
	Alışveriş Sıklığı (1)	0,563	0,259	0,333	1,429	Binom	-	-	0,471	1199
	Alışveriş Sıklığı (2)	0,035	0,259	0,636	5,000	Binom	-	-	0,289	67
	Çevrimiçi Süre (1)	0,804	0,364	0,323	0,833	Binom	-	-	0,738	5410
	Çevrimiçi Süre (2)	0,842	0,364	0,400	1,167	Binom	-	-	0,645	6125
Sürü Etkisi	REI-R	0,830	0,727	0,703	0,890	Normal	3,865	0,487	-	10000+
	Yaş	0,010	0,991	0,990	0,875	Normal	30,890	5,870	-	68
	Cinsiyet (1)	0,899	0,621	0,636	1,069	Binom	-	-	0,532	10000+
	Alışveriş Sıklığı (1)	0,210	0,630	0,792	2,235	Binom	-	-	0,471	242
	Alışveriş Sıklığı (2)	0,054	0,630	0,273	0,221	Binom	-	-	0,289	78
	Çevrimiçi Süre (1)	0,161	0,364	0,613	2,771	Binom	-	-	0,738	166
	Çevrimiçi Süre (2)	0,021	0,364	0,800	7,000	Binom	-	-	0,645	44
Yokluk Etkisi	REI-R	0,020	0,993	0,970	0,236	Normal	3,865	0,487	-	86
	Yaş	0,032	0,937	0,930	0,897	Normal	30,890	5,870	-	101
	Cinsiyet (1)	0,365	0,414	0,303	0,616	Binom	-	-	0,532	591
	Alışveriş Sıklığı (1)	0,540	0,333	0,417	1,429	Binom	-	-	0,471	1061
	Alışveriş Sıklığı (2)	0,716	0,333	0,273	0,750	Binom	-	-	0,289	2223
	Çevrimiçi Süre (1)	0,382	0,182	0,323	2,143	Binom	-	-	0,738	408
	Çevrimiçi Süre (2)	0,095	0,182	0,500	4,500	Binom	-	-	0,645	82
Zihinsel Muhasebe	REI-R	0,943	0,432	0,441	1,038	Normal	3,865	0,487	-	10000+
	Yaş	0,237	0,146	0,153	1,054	Normal	30,890	5,870	-	345
	Cinsiyet (1)	0,193	0,379	0,545	1,964	Binom	-	-	0,532	285
	Alışveriş Sıklığı (1)	0,306	0,519	0,375	0,557	Binom	-	-	0,471	380
	Alışveriş Sıklığı (2)	0,880	0,519	0,545	1,114	Binom	-	-	0,289	10000+
	Çevrimiçi Süre (1)	0,867	0,455	0,484	1,125	Binom	-	-	0,738	10000+
	Çevrimiçi Süre (2)	0,981	0,455	0,450	0,982	Binom	-	-	0,645	10000+

Deney örneklem büyüklüğün (katılımcı sayısı) 62'ye çıkartıldıktan sonra verilere ait tanımlayıcı istatistikler, her bir bağımsız değişkenin tek başına lojistik regresyon analizi ile elde edilen katsayılar, odds oranları, p değeri ve örneklem büyüklükleri tekrar hesaplanmıştır. Tablo 2'de verildiği üzere katılımcıların %53,2'si erkek; REI-R skorları ortalaması $\mu=3,865$ iken standart sapma değeri $\sigma=0,487$; katılımcıların yaş ortalaması $\mu=30,89$ iken standart sapma değeri $\sigma=5,870$ olarak belirlenmiştir. Ancak veri sayısı (15 katılımcı) yaklaşık %30 artmasına karşın, $1-\beta=0,80$ ve $\alpha=0,05$ değerleri dikkate alınarak $n=62$ veri ile hesaplanan gerekli örneklem büyüklüğünde $n=47$ veri ile daha önce hesaplanmış olan örneklem büyüklüğüne göre önemli bir azalma olduğu görülmüştür. Örneklem büyüklüklerinin lojistik regresyon ile elde edilen wald istatistiğine ait p değerleri ile paralel olduğu görülmektedir. Tablo 2 incelendiğinde, çıpalama yanlılığını açıklama durumu kontrol edilecek olan tüm bağımlı değişkenlerin p değeri 0,25'ten küçük olduğu için tamamının analize dâhil edileceği açıktır, ancak diğer yanlılık türlerinde değişkenlerin p değerlerinin 0,25'ten büyük olduğu da görülmektedir. Buna rağmen lojistik regresyon analizinin geriye doğru adımlı metot kullanılarak gerçekleştirilmiş olması nedeniyle, tüm bağımsız değişkenler her bir yanlılık için modellere dâhil edilerek test edilmiştir. Zira örneklem büyüklüğünün arttıkça p değerinin küçüldüğü ve çalışmada gerçekleştirilen analiz ile teori test edilmediği dikkate alınarak, bağımsız değişkenlerden hiçbirisi dışarıda bırakılmamıştır. Ayrıca geriye doğru adımlı metot ile bağımlı değişkeni açıklamayan değişkenler elenmektedir ve analizin gerçekleştirildiği SPSS yazılımı bu süreçleri adım adım raporlamaktadır. Lojistik analizi gerçekleştirilmeden önce doğrusallık ile çoklu bağlantı varsayımlarının sağlanıp sağlanmadığı kontrol edilmiştir. Değişkenlerin varyans şişme değerleri 10'dan küçük ve tolerans değerleri de 0,1'den büyük olması nedeniyle değişkenler arasında çoklu bağlantı olmadığı; sürekli değişkenlerin değerleri ile doğal logaritmalarının çarpımları sonucunda elde edilen etkileşim terimlerinin modele eklenmesi ile yapılan analizlerde, etkileşim terimlerine ait p değerlerinin 0,05'ten büyük ($p>0,05$) olması nedeniyle doğrusallık varsayımı da sağlanmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Çoklu bağlantı ve doğrusallık varsayımlarına ait test verileri

Çoklu Bağlantı Varsayımı	Bağımlı Değişkenler	Tolerans	VIF
	REI-R	0,819	1,220
	Yaş	0,850	1,177
	Cinsiyet	0,753	1,328
	Alışveriş Sıklığı	0,852	1,174
	Çevrimiçi Süre	0,936	1,069
Doğrusallık Varsayımı	Bağımsız Değişkenler	Etkileşim Terimleri (p)	
		REI-R * ln(REI-R)	Yaş * ln(Yaş)
	Çıpalama Tuzağı	0,467	0,060
	Bedava Etkisi	0,977	0,359
	Sürü Etkisi	0,255	0,464
	Yokluk Etkisi	0,612	0,602
	Zihinsel Muhasebe	0,556	0,681

Lojistik regresyon modelinin varsayımlarının test edilmesi ile birlikte ele alınan beş farklı bilişsel yanlılığın REI-R, yaş, cinsiyet, alışveriş sıklığı ve çevrimiçi geçirilen süre (iş hariç) değişkenlerinden en az bir tanesi ile açıklanıp açıklanmadığı test edilmiştir. Tablo 4'te değişkenler modele girmeden ve nihai modelin oluşturulması ile birlikte elde edilen -2LogL değerleri; omnibus ki-kare değeri ve p istatistiği; modelin uyum iyiliğini değerlendirmek üzere Hosmer-Lemeshow ki-kare değeri, p istatistiği ile sınıflandırma oranları ve artıklar (± 2 sapma dışında kalan) verilmiştir. Tablo 4'te yer alan sonuçlar incelendiğinde, zihinsel muhasebe yanlılığı dışında diğer tüm yanlılıklar için kurulan modellerde ($p < 0,01$) olması nedeniyle tahmin edilen modellerin %1 anlam düzeyi ile anlamlı olduğu ve modellerde yer alan bağımsız değişkenlerden en az bir tanesinin açıklanan değişken (yanlılıklar) üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Nagelkerke R^2 değeri, lojistik model ile bağımlı değişkenin varyansının ne kadarlık bir kısmının açıklandığını göstermektedir. REI-R, cinsiyet ve alışveriş sıklığı değişkenleri çıpalama değişkenine ait varyansın %42'sini; REI-R ve alışveriş sıklığı değişkenleri bedava etkisi değişkenine ait varyansın %29,2'sini; alışveriş sıklığı ve yaş değişkenleri sürü etkisi değişkenine ait varyansın %32,7'sini; REI-R, ve yaş değişkenleri yokluk etkisi değişkenine ait varyansın %19,5'ini açıklamaktadır (Tablo 4 & 5).

Tablo 4. Kurulan Lojistik Regresyon modellerinin anlamlılık ve uyum istatistikleri

Bağımlı Değişkenler (Bilişsel Yanlılıklar)	Model (başlangıç)	Model (son)	Omnibus Test		Hosmer & Lemeshow Test		Model Uyum İyiliğinin Değerlendirilmesi		
	-2 Log likelihood	-2 Log likelihood	Ki-kare	Anlamlılık Derecesi(p)	Ki-kare	Anlamlılık Derecesi (p)	Nagelkerke R Square	Sınıflandırma Yüzdesi	Aykırı Değerler (student)
Çıpalama Tuzağı	85,692	62,463	23,488	0,000	9,089	0,335	0,420	71,0	7 ve 35
Bedava Etkisi		65,832	14,816	0,001	7,730	0,460	0,292	74,2	27 ve 31
Sürü Etkisi		64,778	16,996	0,001	11,070	0,198	0,327	69,4	14 ve 18
Yokluk Etkisi		71,169	9,479	0,001	16,529	0,035	0,195	75,8	27, 36 ve 44
Zihinsel Muhasebe		85,692	0	0,190	0,000	-	0,000	53,2	-

Hosmer ve Lemeshow testi ise lojistik regresyon modelinin bir bütün olarak uyumunu değerlendirmek için kullanılmaktadır. Bu testin sıfır hipotezi ile gerçek değerler ile olasılıklar hesaplanarak kestirilen değerler arasında anlamlı bir farkın olmadığı ifade sınamaktadır. Hosmer ve Lemeshow testinde p değerinin $0,05$ 'ten büyük olması gereklidir. Zira test istatistiğinde ($p > 0,05$) ise sıfır hipotezini reddetmek için yeterli kanıtın olmadığı ve modelin uygun olduğu yorumu yapılmaktadır. Tablo 4'te verilen testin p istatistikleri incelendiğinde çıpalama tuzağı ($0,335 > 0,05$), bedava etkisi ($0,460 > 0,05$), sürü etkisi ($0,327 > 0,05$) için kurulan lojistik regresyon modellerinin uygun olduğu ve bu modeller ile doğru kestirimler yapılabileceği görülmüştür. Ancak yokluk etkisini test etmek için kurulan lojistik regresyon modelinde p değeri $0,05$ 'ten küçük olduğu için modelin uyumunun zayıf olduğu görülmektedir. Zihinsel muhasebe yanlılığının açıklanması için kurulan lojistik regresyon modeli sadece sabit terimden

oluştugu için istatistikler hesaplanamamıştır. Modelin uyumunu değerlendirmek için kullanılan bir diğer ölçüt ise doğru sınıflandırma oranıdır. Kurulan model ile yapılan tahminler, gerçek durumlar ile örtüşüyorsa sınıflandırmalar doğru yapıyor anlamına gelmektedir. Sırasıyla çıpalama tuzağının (0-1) %71'i; bedava etkisinin %74,2'si; sürü etkisinin %69,4'ü; yokluk etkisinin %75,8'i doğru sınıflandırılmıştır. Aykırı değerler ise kurulan modelin uyumunu olumsuz etkileyen diğer değerlerden farklılaşan verilerdir. Bu verileri kaldırmak modelin uyumunu artırır da sadece uyum gerekçesi ile artık değerleri kaldırmak doğru değildir. Artık değerler, hatalı veri girişi, katılımcı kaynaklı özel bir hata, vb. durumlar için incelenmelidir. Kurulan modellerde standartlaştırılmış artık (ZRE) değeri ± 2 dışında kalan 8 gözlem vardır (Tablo 4). Bunlardan en aykırı olan 7. katılımcıya ait veriler incelendiğinde REI-R skoru 3,50 olan 29 yaşındaki kadın katılımcı, kararlarını hiçbir yanlılık ile ilişkilendirmeden vermekte ve günde 1 saatten az çevrimiçi zaman geçirirken 3 ayda 1-2 defa (nadir) çevrimiçi alışveriş yapmaktadır. Bu veri gerçekten aykırı bir değerdir. Ancak video kaydı izlenerek verilerin hatalı olup olmadığı kontrol edilmiş; *katılımcının tarafımızca yerleştirilen/öngörülen tuzaklara düşmediği, genellikle ihtiyaç-fiyat analizine göre tercihlerini yaptığı ve tercihlerinin ihtiyaçlarını yansıttığı* görülmüştür. Standartlaştırılmış artık (ZRE) istatistiği gözlemin çıkartılabileceğine ilişkin bir sonuç verse de bu çalışmada hiçbir gözlem veri kaybını önlemek için çıkartılmamıştır.

Tablo 5. Her bilişsel yanlılık için modelde olan değişkenler ve ilgili istatistikler

Bağımlı Değişkenler (Bilişsel Yanlılıklar)	Bağımsız Değişkenler	Katsayılar (β)	Standart Hata	Wald İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Anlam Düzeyi (p)	Exp(β)	EXP(β) için Güven Aralığı (%95)	
								Alt Sınır	Üst Sınır
Çıpalama Tuzağı	REI-R	-1,710	0,774	4,879	1	0,027	0,181	0,040	0,825
	Cinsiyet (1)	-1,803	0,710	6,442	1	0,011	0,165	0,041	0,663
	Alışveriş Sıklığı			7,130	2	0,028			
	Alışveriş Sıklığı (1)	-0,505	0,696	0,526	1	0,468	0,604	0,154	2,361
	Alışveriş Sıklığı (2)	-3,011	1,139	6,993	1	0,008	0,049	0,005	0,459
	Sabit	6,178	2,961	4,353	1	0,037	482,069		
Bedava Etkisi	REI-R	-2,056	0,724	8,065	1	0,005	0,128	0,031	0,529
	Alışveriş Sıklığı			6,043	2	0,049			
	Alışveriş Sıklığı (1)	0,022	0,676	0,001	1	0,974	1,022	0,272	3,844
	Alışveriş Sıklığı (2)	2,057	0,885	5,409	1	0,020	7,824	1,382	44,289
	Sabit	7,540	2,802	7,242	1	0,007	1881,851		
Sürü Etkisi	Alışveriş Sıklığı			8,001	2	0,018			
	Alışveriş Sıklığı (1)	1,083	0,702	2,379	1	0,123	2,955	0,746	11,705
	Alışveriş Sıklığı (2)	-1,454	0,835	3,035	1	0,081	0,234	0,046	1,199
	Yaş	-0,151	0,057	6,938	1	0,008	0,860	0,769	0,962
	Sabit	5,035	1,847	7,428	1	0,006	153,667		
Yokluk Etkisi	REI-R	-1,286	0,643	3,995	1	0,046	0,276	0,078	0,975
	Yaş	-0,093	0,053	3,104	1	0,078	0,911	0,821	1,011
	Sabit	7,161	2,850	6,316	1	0,012	1288,764		

Tablo 5’te modele dâhil edilen değişkenlerin katsayıları, bu katsayıların standart hataları, wald istatistiği, anlam düzeyi, odds (Exp(β)) değeri ile odds değerlerinin %95 güven aralığında sınır değerleri verilmiştir. Wald testinde sıfır hipotezi “tüm β katsayılarının sifıra eşit” olduğu şeklinde kurulmaktadır. Bu nedenle p değeri 0,05 değerinden küçük olan değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olduğuna ve modelin bağımlı değişkeni üzerinde etkisi olduğuna karar verilmektedir. Anlamlı bulunan değişkenlerin odds oranları ile etkinin yönü ve değeri hakkında yorum yapılmaktadır. Buna göre çevrimiçi alışveriş yapan bireylerin çıpalama yanlılığı altında karar verme ihtimalini, REI-R skorundaki bir birim artışın $(1-0,181) \times 100 = \%81,9$ azalttığı; erkeklerin kadınlara göre $(1-0,161) \times 100 = \%83,9$ daha az çıpalama yanlılığı etkisinde kaldıkları; haftada 1-2 defa çevrimiçi alışveriş (sık) yapanların 3 ayda 1-2 defa alışveriş yapanlara göre $(1-0,005) \times 100 = \%99,5$ daha az çıpalama yanlılığı olan ürünleri tercih ettikleri söylenebilir. Benzer şekilde REI-R skoru yükseldikçe bireylerin $(1-0,128) \times 100 = \%87,9$ daha az bedava etkisi altına girdikleri, ancak sık alışveriş yapanların nadir çevrimiçi alışveriş yapanlara göre $(7,824-1) \times 100 = \%682,4$ daha fazla bedava etkisi altında ürün tercih ettikleri görülmüştür. Sürü etkisinde ise sadece yaş değişkeni açıklayıcıdır ve yaştaki bir birimlik artış sürü etkisi dikkate alınarak verilen çevrimiçi satın alma kararlarını $(1-0,860) \times 100 = \%14$ azaltmaktadır. Son olarak REI-R skorundaki bir birimlik değişim yokluk etkisi altında verilen kararları $(1-0,276) \times 100 = \%72,4$ azaltmaktadır.

Lojistik regresyon analizi bulguları dışında katılımcıların kararlarını aynı anda etkileyen yanlılıkların oranları (Tablo 6) ile yanlılıkların kararları etkileme payları (Tablo 7) verilmiştir. Kararlarında herhangi bir yanlılığı dikkate almayan katılımcıların oranı %4,8’de kalırken; en az iki yanlılığın etkisi ile karar veren katılımcıların oranının %71 olduğu görülmektedir. Deney katılımcılarından aynı anda en az üç yanlılık etkisi ile karar verenlerin oranı da %40,4 olarak ölçülmüştür. Ayrıca deneyler sonucunda bireylerin %62,9’unun ürünlere verilen yıldız ve/veya puanları önemsedikleri (sürü etkisi); %50’sinin indirimli fiyatlarla birlikte eski fiyatların gösterildiği fiyat çıpalamadan etkilendiği (çıpalama etkisi); %46,8’inin ürünün kullanımını veya üründen alınacak faydayı etkilemeyecek olan bilgileri dikkate alarak (örneğin 3200 watt gücü olan kahve makinası yerine gücü 3300 watt olan kahve makinasını daha hızlı kahve yapar ve daha sıcak olur varsayımını ile seçmek vb.) yanlış değerlendirmeler (zihinsel muhasebe) yaptıkları; %35,5’inin ürünlerin yanında bedava sunulan ürünlerden (bedava etkisi) etkilendikleri; yine %35,5’inin ise stoklarda kalan son ürün, sınırlı süre geçerli indirim gibi dürtme mesajlarının etkisi (yokluk/kıtlık etkisi) altında karar verdikleri görülmüştür.

Tablo 6. Kararlarda aynı anda kaç yanlılığın etkisi altında kaldığını gösteren oranlar

0 Yanlılık	1 Yanlılık	2 Yanlılık	3 Yanlılık	4 Yanlılık	5 Yanlılık
4,8%	24,2%	30,6%	21,0%	14,6%	4,8%

Tablo 7. Katılımcıların yanlılıklar altında karar verme oranları

Çıpalama Tuzağı	Bedava Etkisi	Sürü Etkisi	Yokluk Etkisi	Zihinsel Muhasebe
50,0%	35,5%	62,9%	35,5%	46,8%

Sonuç

Son yirmi yılda ortaya çıkan çevrimiçi alışveriş imkânları dijitalleşme sürecinde yaşanan yeni gelişmeler ile birlikte çok hızlı bir büyüme ve dönüşüm geçirmektedir. Şüphesiz dijitalleşme ile birlikte yıllar içerisinde çevrimiçi alışveriş kapsamında yer alan birçok hizmet (müşteri ilişkileri, ödeme araçları, ürün sayfaları, vb.) gelişmeye devam edecektir. Ancak yaşanan bu gelişmelerin özellikle dijital dürtmeler ve bilişsel yanlılıklar gibi tüketicilerin kararlarını etkileyebilecek yöntem ve yaklaşımları da içermesi bazı endişeleri beraberinde getirmektedir. Zira bu çalışmada vurgulandığı üzere “insanlar kararlarında mutlak rasyonel davranamazlar” ve genellikle kararlarını kişilikleri, yaşadıkları duygular, sosyal konumları, sahip oldukları bilgi, vb. birçok içsel ve dışsal faktör etkiler. Bu doğrultuda çalışmada gerçeğine yakın bir çevrimiçi satın alma ortamı oluşturularak günümüzde sıklıkla kullanılan bilişsel yanlılıkların satın alma kararları üzerindeki güçleri ve olası etkileyici faktörler ile ne oranda ilişkili oldukları lojistik regresyon ile araştırılmıştır. Çalışmada rasyonel davranış gösterme eğilimi yüksek (REI-R skoru yüksek) olan katılımcıların bilişsel yanlılıkları daha az dikkate aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu beklenen bir sonuçtur. Ayrıca erkeklerin çıpalama yanlılığından daha az etkilendikleri ve katılımcıların yaşı yükseldikçe sürü etkisinin gücünü kaybettiği görülmüştür. Analizin literatürde yer almayan en ilginç bulgusu ise sık çevrimiçi alışveriş yapan katılımcıların, çıpalama tuzağı ile sürü etkisi yanlılıklarından etkilenmezlerken, bedava etkisinden çok fazla etkileniyor olmalarıdır. Bu bulgular bireylerin çevrimiçi alışveriş yaptıkça indirimli fiyatlar ile ürünlere verilen yıldız dereceleri ve puanlara duyarsızlaştığı ancak bedava ürün veya hizmet yakalama dürtüsünün insan kararlarını etkileme gücünü koruduğu şeklinde yorumlanabilir. Ancak bu sonuçların daha fazla katılımcı ile yapılacak deneylerle kontrol edilmesine ihtiyaç vardır.

Önemli diğer bir husus ise katılımcıların büyük çoğunluğunun aynı anda birden fazla bilişsel yanlılığın etkisinde karar vermeleridir. Literatürde yer alan çalışmalarda her bir yanlılık genellikle tek başına incelenmektedir. Ancak yanlılıkların kararlar üzerinde tek başına etki gücü kadar birlikte sunulduklarında ortaya çıkabilecek etki güçleri de araştırılmalıdır. Yani söz konusu bilişsel yanlılıklar ise $1+1 \neq 2$ varsayımı test edilmelidir. Örneğin bağımsız olarak sunulan “*stokta kalan son ürün*” (kıtık) ve “*kaçırılmayacak indirimler*” (çıpalama) dürtme mesajlarından etkilenmeyen bir tüketici, “*sınırlı sayıda ürünler size özel indirimlerle*” (kıtık+çıpa) dürtme mesajına kayıtsız kalamayabilir. Bu nedenle bilişsel yanlılıkların kombine etkilerini test edebilmek için yeni deneylerin tasarlanması ve bu deneylerin yeterli örneklem ile gerçekleştirilmesi gereklidir. Çalışmanın deneyleri literatürde verilen bağımsız değişken başına 10 gözlem önerisi doğrultusunda 62 katılımcı ile gerçekleştirilmiş olmasına rağmen örneklem büyüklüğünün her çalışma özelinde hesaplanması gerektiği görülmüştür. Hatta en az yüz (100) gözlemden oluşan bir pilot çalışma gerçekleştirilmelidir. Bununla birlikte yeterli örneklem büyüklüğüne ulaşabilmek için veri toplama yöntemi de uygun seçilmelidir. Özellikle yüksek miktarda gözleme ihtiyaç duyulması halinde verilerin toplanması aşamasında göz izleme, EEG, deri tepkimesi, vb. nörobiyometrik ölçüm cihazlarının kullanılması, verilerin doğruluğunun artırılması ve gözlem sayısının artırılması hususunda önemli ölçüde kolaylık sağlayacaktır.

Katkı Oranı Beyanı: Çalışmadaki her bir yazarın makalenin hazırlanmasında, geliştirilmesinde ve yayınlanmasında yaptığı katkılar eşittir.

Çıkar Çatışması: Makalenin yazar/yazarlarının, çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Akerlof, G. A. (1970). The Market for ‘Lemons’: Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *Quarterly Journal of Economics*, 84(3), 488–500.
- Akkuş, Ç. (2018). Turistik Satın Alma Karar Sürecinde Bedava Etkisi: Otel İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 15(2), 386-403.
- Alpar, R. (2021). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler*. 6. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Austin, P.C. ve Steyerberg, E.W. (2017). Events per Variable and the Relative Performance of Different Strategies for Estimating the Out-of-Sample Validity of Logistic Regression Models. *Statistical Methods in Medical Research*, 26(2), 796-808.
- Backer, G. (2022). Cognitive Biases 2022: Complete List of 151 Biases. Erişim Tarihi:12.07.2022. <https://gustdebacker.com/cognitive-biases/>
- Baddeley, M. (2010). Herding, Social Influence and Economic Decision-Making: Socio-Psychological and Neuroscientific Analyses. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 365(1538), 281-290.
- Blanco, F. (2017). Cognitive Bias. Editörler: Vonk, J. ve T. Shackelford, *Encyclopedia of Animal Cognition and Behavior*, (ss. 1-7), Springer, Cham.
- Chen, J. ve Stallaert, J. (2014). An Economic Analysis of Online Advertising Using Behavioral Targeting. *MIS Quarterly*, 38(2), 429-450.
- Christozov, D., Chukova, S. ve Mateev, P. (2006). A Measure of Risk Caused by Information Asymmetry in E-commerce. *Issues in Informing Science and Information Technology*, 3(1), 147-157.
- Demidenko, E. (2007). Sample Size Determination for Logistic Regression Revisited. *Statistics in Medicine*, 26(18), 3385-3397.
- Dimoka, A., Hong, Y. ve Pavlou, P. A. (2012). On Product Uncertainty in Online Markets: Theory and Evidence. *MIS Quarterly*, 36(2), 395-426.
- Ertemel, A. V. (2016). *Dijital Çağda İllüzyonel Pazarlama*, İstanbul: Abaküs Yayın.

- Faul, F., Erdfelder, E., Buchner, A. ve Lang, A.G. (2009). Statistical Power Analyses Using G*Power 3.1: Tests for Correlation and Regression Analyses. *Behavior Research Methods*, 41, 1149-1160.
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*, 3. Baskı, London: SAGE.
- Fonteyn, M. E., Kuipers, B. ve Grobe, S. J. (1993). A Description of Think Aloud Method and Protocol Analysis. *Qualitative Health Research*, 3(4), 430-441.
- Gierl, H. ve Huettl, V. (2010). Are Scarce Products Always More Attractive? The Interaction of Different Types of Scarcity Signals with Products' Suitability for Conspicuous Consumption. *International Journal of Research in Marketing*, 27(3), 225-235.
- GPower. (2021). Z test: Multiple Logistic Regression. G*Power 3.1 Manual, https://www.psychologie.hhu.de/fileadmin/redaktion/Fakultaeten/Mathematisch-Naturwissenschaftliche_Fakultaet/Psychologie/AAP/gpower/GPowerManual.pdf
- Grabner-Kraeuter, S. (2002). The Role of Consumers' Trust in Online-Shopping. *Journal of Business Ethics*, 39(1), 43-50.
- Griffin, R. (2015). *Fundamentals of Management*. Boston, MA: Cengage Learning.
- Hamilton, R., Thompson, D., Bone, S., Chaplin, L. N., Griskevicius, V., Goldsmith, K., ... ve Zhu, M. (2019). The Effects of Scarcity on Consumer Decision Journeys. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 47(3), 532-550.
- Helion, C. ve Gilovich, T. (2014). Gift Cards and Mental Accounting: Green-Lighting Hedonic Spending. *Journal of Behavioral Decision Making* 27.4 (2014): 386-393.
- Hsieh, F.Y., Bloch, D.A. ve Larsen, M.D. (1998). A Simple Method of Sample Size Calculation for Linear and Logistic Regression. *Statistics in Medicine*, 17(14), 1623-1634.
- Kahneman, D. (2015). *Hızlı ve Yavaş Düşünme*. Çev., Osman Ç. Deniztekin ve Filiz Deniztekin, 7. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Katalin, E. (2000). Please, Keep Talking: The 'Think-Aloud' Method in Second Language Reading Research. *Novelty*, 7(3).
- Levitt, S. D. ve List, J. A. (2008). Economics: Homo Economicus Evolves. *Science*, 319, 909-910. DOI: 10.1126/science.115364
- Levitt, T. (2004). Marketing Myopia. *Harvard Business Review*, 82(7/8), 138-149.
- Lim, S. H., Lee, S. ve Kim, D. J. (2017). Is Online Consumers' Impulsive Buying Beneficial for E-Commerce Companies? An Empirical Investigation of Online Consumers' Past Impulsive Buying Behaviors. *Information Systems Management*, 34(1), 85-100.

- Liu, S., Gao, B., Gallivan, M. ve Gong, Y. (2020). Free Add-on Services and Perceived Value in Competitive Environments: Evidence from Online Hotel Reviews. *International Journal of Hospitality Management*, 90, 102611.
- Liu, Z. (2020). Research on Information Asymmetry in c2c E-Commerce: based on the Case of Alibaba. *International Conference on Financial Innovation and Economic Development (ICFIED 2020)*, 24-41, Atlantis Press.
- Long S. L. (1997). *Regression Models for Categorical and Limited Dependent Variables Advanced Quantitative Techniques in the Social Sciences*. 7. Basım, Thousand Oak: SAGE.
- Fleischmann, M., Amirpur, M., Benlian, A. ve Hess, T. (2014). Cognitive Biases in Information Systems Research: A Scientometric Analysis. *Proceedings of the 22th European Conference on Information Systems (ECIS)*, 1-21. <https://aisel.aisnet.org/ecis2014/proceedings/track02/5/>
- McConnell, J. D. (1968). An Experimental Examination of the Price-Quality Relationship. *The Journal of Business*, 41(4), 439-444.
- Meske, C. ve Potthoff, T. (2017). The Dinu-Model: A Process Model for the Design of Nudges. *Proceedings of the 25th European Conference on Information Systems (ECIS)*, 2587-2597. https://aisel.aisnet.org/ecis2017_rip/11
- Milkman, K. L. ve Beshears, J. (2009). Mental Accounting and Small Windfalls: Evidence From an Online Grocer. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 71(2), 384-394.
- Nemes, S., Jonasson, J. M., Genell, A. ve Steineck, G. (2009). Bias in Odds Ratios by Logistic Regression Modelling and Sample Size. *BMC Medical Research Methodology*, 9(1), 1-5.
- Pacini, R. ve Epstein, S. (1999). The Relation of Rational and Experiential Information Processing Styles to Personality, Basic Beliefs, and the Ratio-Bias Phenomenon. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(6), 972-987.
- Pan, Y. (2014). E-Marketing Under the Adverse Selection Environment: Model and Case Study. *International Journal of Networking and Virtual Organisations*, 14(1/2), 111-128.
- Peduzzi, P., Concato, J., Kemper, E., Holford, T. R. ve Feinstein A. R. (1996). A Simulation Study of the Number of Events Per Variable in Logistic Regression Analysis. *Journal of Clinical Epidemiology*, 49(2), 1373-1379.
- Pritchard, E. (2022). How the Metaverse is Designed to Hijack Your Circuits, Erişim Tarihi: 01.08.2022. <https://www.behavioraleconomics.com/how-the-metaverse-is-designed-to-hijack-your-circuits/>

- Schins, M. (2014). The Influence of Quantity Scarcity and Time Restrictions on Consumer Preference and Purchase Intention, Erişim Tarihi: 15.07.2022. <https://edepot.wur.nl/313388>
- Schneider, C., Weinmann, M. ve Vom Brocke, J. (2018). Digital Nudging: Guiding Online User Choices Through Interface Design. *Communications of the ACM*, 61(7), 67-73.
- Shampanier, K., Mazar, N. ve Ariely, D. (2007). Zero as a Special Price: The True Value of Free Products. *Marketing Science*, 26(6), 742-757.
- Simon, H. A. (1955). A Behavioral Model of Rational Choice. *The Quarterly Journal of Economics*, 69(1), 99-118.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. ve Ullman, J. B. (2013). *Using Multivariate Statistics*. 6. Baskı, Boston, MA: Pearson.
- Thaler, R. (2019). *Akılsız İnsanların Mantıksız Kararları*. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Türk, E. G. ve Gülleroğlu, D. (2014). Mantıksal Deneysel Düşünme Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(2), 555-571.
- Tversky, A. ve Kahneman, D. (1974). Judgment Under Uncertainty: Heuristics and Biases: Biases in Judgments Reveal Some Heuristics of Thinking Under Uncertainty. *Science*, 185(4157), 1124-1131.
- Tversky, A. ve Kahneman, D. (1981). The Framing of Decisions and the Psychology of Choice. *Science*, 211(4481), 453-458.
- Ural, A. ve Kılıç, İ., (2011). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Van Smeden, M., de Groot, J. A., Moons, K. G., Collins, G. S., Altman, D. G., Eijkemans, M. J. ve Reitsma, J. B. (2016). No Rationale for 1 Variable Per 10 Events Criterion for Binary Logistic Regression Analysis. *BMC Medical Research Methodology*, 16(1), 1-12.
- Weinmann, M., Schneider, C. ve Brocke, J. V. (2016). Digital Nudging. *Business & Information Systems Engineering*, 58(6), 433-436.
- Yan, J., Liu, N., Wang, G., Zhang, W., Jiang, Y. ve Chen, Z. (2009). How Much can Behavioral Targeting Help Online Advertising?. *Proceedings of the 18th international Conference on World Wide Web*, pp.261-270.
- Zaiontz, C. (2022). Logistic Regression Sample Size. *Real Statistics Using Excel*, Erişim Tarihi: 12.07.2022, <https://www.real-statistics.com/logistic-regression/logistic-regression-sample-size/>

Derleme Makale, Gönderim Tarihi: 14.09.2022; Kabul Tarihi: 30.11.2022

DOI: 10.47129/ bartiniibf.1175363

Tarımsal Gıda Tedarik Zinciri Alanındaki Yayınların Bibliyometrik Analiz Yöntemiyle Değerlendirilmesi

Hülya Tuğçe ÜLGER

Doktora Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
ulger_tugce@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0002-6406-8659

Yeşim Tuba ÜLGER

Doktora Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
yesimtugbaulger@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0001-5675-0917

Öz

Tarımsal gıda tedarik zinciri, son yıllarda araştırmacıların ilgi odağında olan ve özellikle yabancı literatürde kendine fazlaca yer bulan bir kavramdır. Bu çalışmanın amacı, tarımsal gıda tedarik zincirine dair yapılan bilimsel yayınların bibliyometrik açıdan değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda 1997-2021 yılları arasında Web of Science (WoS) veri tabanındaki ve uluslararası dizindeki “agri-food supply chain” anahtar kelimesi gözlem birimi şeklinde kabul edilerek 805 makale veri olarak derlenmiştir. Araştırmada bibliyometrik analiz yöntemi için geliştirilen VOSviewer programı kullanılmıştır. Aynı zamanda bu çalışma, erişime açık makalelerle sınırlandırılmıştır. Kullanılacak olan makalelerin belirlenmesinin ardından makale sayısındaki yıllar bazında değişim, makale dağılımı ve tarımsal gıda tedarik zinciri alanında yapılan makaleler ile ilgili genel bilgiler verilmekte olup çalışmalara ait tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Tedarik Zinciri, Tarımsal Gıda Tedarik Zinciri, Bibliyometrik Analiz

JEL Sınıflandırması: Q10, M11, Q13, C10

APA: Ülger, H.T. & Ülger Y.T. (2022). Tarımsal Gıda Tedarik Zinciri Alanındaki Yayınların Bibliyometrik Analiz Yöntemiyle Değerlendirilmesi. Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(26), 220-239.

APA: Ülger, H.T. & Ülger Y.T. (2022). Evaluation of Publications in The Field of Agri-Food Supply Chain by Bibliometric Analysis Method. Bartın University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, 13(26), 220-239.

Evaluation of Publications in The Field of Agri-Food Supply Chain by Bibliometric Analysis Method

Abstract

Agri-food supply chain is a concept that has been in the focus of attention of researchers in recent years and has found a lot of space, especially in foreign literature. The aim of this study is to evaluate scientific publications on the agricultural food supply chain in terms of bibliometrics. For this purpose, 805 articles were compiled as data by accepting the keyword "agri-food supply chain" in the Web of Science (WoS) database and international index as an observation unit between 1997-2021. The VOSviewer program, which was developed for the bibliometric analysis method, was used in the research. At the same time, this study is limited to articles that are open to access. After the determination of the articles to be used, the change in the number of articles by years, article distribution and general information about the articles in the field of agricultural food supply chain are given and descriptive statistics of the studies are included.

Keywords: Agriculture, Supply Chain, Agri-Food Supply Chain, Bibliometric Analysis

JEL Classification: Q10, M11, Q13, C10

Giriş

Dünya nüfusu her geçen gün artan insan sayısı ile son 60 yılda 3 milyardan 7,8 milyara ulaşmıştır. Tarım işletmeleri ve çiftçiler, sürekli olarak o günkü nüfusun 1,5 katını beslemeye yetecek kadar gıda yetiştirirken/üretirken, gıda arzı da buna paralel olarak eş zamanlı bir şekilde artmaktadır. Herkesin eşit bir şekilde gıda üretim ve tüketim olanaklarına ulaşamadığı 21. yy dünyasında gıda üretiminin yaklaşık üçte birinin çöpe gittiği bilinmektedir. Bunun sonucunda ortaya çıkan gıda israfı ve küresel gaz emisyonları da sürekli olarak artmaktadır. Çöpe giden gıdalar küresel sera gazı emisyonlarının neredeyse %20-30'undan sorumludur. Artan sera gazı emisyonlarının etkisiyle oluşan ve önlenemez bir hızla ilerleyen iklim değişikliği, dünyanın mahsul veriminin yaklaşık dörtte birini tehdit etmektedir (Misra ve Mention, 2022, 1811).

Son yıllarda nüfusun hızla artmasına bağlı olarak nüfusa yiyecek sağlama konusunda dünyamız muazzam zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. En önemli zorluklar arasında sel, kuraklık, iklim değişikliği, çölleşme, biyolojik çeşitlilik kaybı, hastalık ve zararlılar yer almaktadır. Bu zorluklarla başa çıkabilmek amacıyla tarımı öncelikle tüm paydaşlar için, özellikle de dünyayı beslemekle uğraşan küçük ölçekli çiftçiler için kolaylaştırmak ve hem motive edici hem de destekleyici çalışmalar yapmak

son derece önemlidir. Bununla birlikte kar elde edilecek sonuçlar almaya yönlendiren çalışmaların yapılmasına özen gösterilmelidir. Bunun için de gıda ve tarım süreçlerinde inovasyona ihtiyaç vardır (Niknejad ve diğ., 2021, 2). Özellikle iklim değişikliği ve nüfus artışıyla ortaya çıkan yetersizlik, tarım alanında dijital bir dönüşümü tetiklemekte ve kaçınılmaz hale getirmektedir.

Tüm dünyayı etkileyen Covid-19 salgınının ortaya çıkmasıyla beraber, yaşamın her alanında olduğu gibi ekonomik faaliyetler de büyük bir etkiye uğrayarak bilinen dengelerden uzaklaşmıştır. Tüm hayatı ciddi şekilde etkileyen pandemi, bütün alanlarda olduğu gibi küresel çapta tarım-gıda sektöründe ve tedarik zincirlerinde kesintilere neden olmuştur. Ülkeleri hem yerel hem de küresel bazda önlemler almaya zorlayan salgın, belirsizliklerin ve risklerin artmasına yol açmıştır. Bu süreçte, ülkelerin kendi kendilerine yetebilme çabası ve çeşitli ürünlere getirilen ihracat kısıtlamaları, tarımsal üretimin önemini bir kez daha ortaya koymuştur (Savaş ve Tanyaş, 2021, 2). Covid-19, gıda tedarik sisteminin temeli olan tarımsal üretim sektörüne büyük zarar vermiş olup, etkisini hala sürdürmektedir.

Seneler geçtikçe önemi daha çok anlaşılan ve araştırmacıların ilgi odağında olan tarımsal gıda tedarik zinciri, bilhassa yabancı literatürde kendine fazlaca yer edinen bir konudur. Öte yandan konu ile ilgili yerli literatür tarandığında, tarımsal gıda tedarik zinciri kavramı üzerine kavramsal inceleme yapan çalışmaların, yabancı literatürün aksine oldukça az olması dikkat çekmektedir. Buradan hareketle bu çalışmanın, bilhassa yerli literatüre kavramsal çerçevede katkıda bulunması beklenmektedir. Bu doğrultuda yapılan çalışmanın temel amacı, tarımsal gıda tedarik zincirinin teorik çerçevesinin incelenmesi ve bu alanda 1997-2021 yılları arasında yapılan bilimsel yayınların bibliyometrik açıdan değerlendirilmesidir. Çalışmada Web of Science veri tabanındaki tarımsal gıda tedarik zinciri konulu 805 makale, seçililen kriterler çerçevesinde incelenerek bibliyometrik analize tabi tutulmuştur. Araştırmada bibliyometrik analiz yöntemi için geliştirilen VOSviewer programı kullanılmıştır.

1. Tarımsal Gıda Tedarik Zinciri

Tarımsal gıda tedarik zinciri (AFSC) kavramı ilk olarak tarım ekonomisi ve yönetimi disiplinindeki bilim adamları tarafından önerilmiştir. Bu fikri tanımlamak için yaygın olarak kullanılan terimler, tarımsal tedarik zinciri, tarımsal değer zinciri, gıda tedarik zinciri ve gıda değer zincirini içerir. Tarımsal gıda tedarik zinciri çalışmaları monograf olarak ve daha düşük dereceli dergilerde yayımlanan, çoğunlukla Hollanda Wageningen Üniversitesi'nden bir grup Hollandalı bilim insanı tarafından tanımlanmıştır. Tarımsal gıda tedarik zinciri, tarımsal üretim için hammadde tedariki, üretim işleme ve ürün lojistiği ve dağıtım arasındaki ilişki(ler)in yönetimini ifade eder (Luo ve diğ., 2018, 1).

Tarımsal gıda tedarik zinciri; çiftçilik (yani mahsul üretimi için arazi ekimi), işletme/üretim, test etme, paketleme, depolama, nakliye, dağıtım ve pazarlama gibi faaliyetler de dahil olmak üzere “tarladan sofraya” sürecine dahil olan faaliyetler dizisi

olarak tanımlanır (Savaş ve Tanyaş, 2021, 3). Tarımsal gıda tedarik zinciri, tedarik, üretim, hasat sonrası, depolama, işleme, dağıtım ve bileşenler arasındaki bağlantılarla ilgili çeşitli aşamalardan oluşmaktadır (Barbosa, 2021, 1). Amentae ve Gebresenbet (2021, 2) tarımsal gıda tedarik zincirini, “tarımsal üretim, üretim, işleme ve ürün lojistiği ve dağıtımı için hammadde tedariki arasındaki ilişki(ler)in yönetimi” şeklinde tanımlamıştır. Aynı zamanda bu zincir üreticilerden müşterilere üretim sürecinde yer alan tüm tarımsal gıda işleme faaliyetlerden oluşur (Agnusdei ve Coluccia, 2022, 2).

Tarımsal gıdanın üreticilerden/çiftçilerden müşterilere taşınmasıyla ilgili tüm süreçlerden oluşan tarımsal gıda tedarik zincirleri, çiftlikte üretimden işleme, dağıtım ve perakende satıştan tüketiciye kadar tüm faaliyetler zincirini kapsamaktadır. Tarımsal gıda tedarik zincirlerinde lojistik sürece doğrudan dâhil olan birincil paydaşlar çiftçiler, gıda endüstrileri, distribütörler, perakendeciler ve tüketicilerdir (Barbosa, 2021, 2).

Tarımsal gıda tedarik zinciri terimi, tarımla ilgili disiplinlerde (tarım bilimi, tarım ekonomisi ve kalkınma çalışmaları) ve işletme yönetimi ile ilgili disiplinlerde (operasyonel yönetim ve tedarik zinciri yönetimi) çalışılmış ve yaygın olarak kullanılmıştır. Tarımsal gıda tedarik zinciri, tedarik zinciri yönetimi literatüründe özel olarak tanımlanmamıştır. Bunun nedeninin araştırmacıların tarımsal gıda tedarik zincirini, tedarik zinciri yönetiminin bir dalı olarak görmeleri olduğu düşünülebilir (Luo ve diğ., 2018, 1). Tarımsal tedarik zinciri yönetimi, tarımsal emtiaların ham aşamasından tüketim aşamasına dönüştürülmesiyle sonuçlanan bir dizi değer faaliyetini içine alır. Bu faaliyetler, tarımsal hammaddelerin satın alınmasını ile satılmasını ve tarımsal ürünlerin üretim süreci ile tüketim sürecini kapsayabilir (Ganeshkumar ve diğ., 2017, 69).

Dünya tarımı nüfusun her geçen gün önlenemez artışıyla gıda taleplerini karşılama da sayısız zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Zorlukların önüne geçebilmek adına dünya tarımının öncelikli hedefi, düşük ya da orta gelirli ülkelerdeki tahıl tercihli ürünlerin tüketiminden, sebze, meyve ve hayvansal ürünlerin tüketimine doğru geçiş yapan tüketicilerin/müşterilerin tercihlerine ayak uydurabilmektir. Bununla birlikte, tedarik zinciri maliyetlerini en aza indirmek, tarımsal faaliyetleri kar elde edecek şekilde sürdürmek, küçük ölçekli gıda üreticilerinin ve çiftçilerin gelirlerini artırmak, sürdürülebilir tarımsal uygulamaları teşvik etmek ve çevresel ayak izlerini azaltmak dünya tarımının diğer hedefleri arasında bulunmaktadır (Gerdan ve diğ., 2020, 11).

2. Bibliyometrik Çalışmalar

Bibliyometri, atf analizi de dahil olmak üzere akademik yayınların istatistiksel bir analizidir (Luo ve diğ., 2018, 3). Bibliyometrik analiz, en etkili yazarları, bağlantılarını, kullandıkları anahtar kelimeleri ve daha da önemlisi bu niteliklerin bir eseri değerine nasıl bağladığını belirlemek için sistematik bir analitik tekniktir. Öte yandan ağ analizi, araştırma alanlarının kümesini belirlemek için titiz bir yöntemdir, böylece gelecekteki araştırmalardaki yönleri ve boşlukları ortaya çıkarır (Wahyuni ve diğ., 2019, 374). Bibliyometrik analiz teknikleri, yayınlanmış araştırmaları belirlemek, tanımlamak ve

değerlendirmek için tasarlanmış nicel yaklaşımlara dayanmaktadır (Agnusdei ve Coluccia, 2022, 3).

Bibliyometri; web siteleri, makaleler, kitaplar, bildirimler, patentler ve monograflar için kullanılabilen bir analizdir. Bibliyometri, seçilmiş olan bir makalenin gelecekteki araştırmalar üzerinde oluşan etkiyi tahmin etmeye yarar (Cooper, 2015, 217). Sosyal bilimler alanında kullanımı giderek artan bibliyometri, belirli bir konu üzerinde yürütülen çalışmaların niteliklerini niceliksel olarak yapılan analizlerle inceleyen bir araştırma yöntemidir (Suvacı, 2016, 266).

Tarımsal gıda tedarik zinciri (AFSC) araştırmaları son yıllarda ilgi kazanmıştır. Literatürde; tarımsal gıda tedarik zincirinde bibliyometrik analiz ile ilgili yapılan çalışmalar mevcuttur.

Cunningham (2001), 1987-2000 yılları arasında yedi ticari veri tabanında tarım gıda tedarik zinciri yönetimi teması üzerine yayınlanan 123 hakemli dergi makalesini incelemiştir. Yaptığı incelemeler sonucunda tüm tarımsal gıda tedarik zinciri süreçleri ve özellikle balıkçılık sektörü hakkında ek çalışmalar yürütme olasılığını ortaya çıkarmıştır.

Hisjam ve Sutopo (2017), 1997-2017 yılları arasında tarımsal gıda tedarik zinciri üzerine hakemli literatür veri tabanı SCOPUS'ta yayınlanan 107 makalenin bibliyometrik analizini yapmış ve yaptıkları analiz sonucunda 1997'den beri sadece 107 belgenin yayımlandığı ve yılda 17'den fazla yayım olmadığı tespit edilmiştir.

Luo ve diğ. (2018) yaptıkları çalışmada, bibliyometrik ve içerik analizleriyle birleştirilmiş sistematik bir literatür taraması ile bilgi yapısını incelemiştir. Scopus'tan toplam 1770 makale bibliyometrik analizler için seçilmiştir. Bibliyometrik araçlar kullanarak, tarımsal gıda tedarik zinciri için gelecekteki araştırma yönergelerinin önerildiği altı küme belirlenerek 188 makaleye dayalı bir içerik analizi yapılmıştır.

Barbosa (2021), 2008-2019 dönemi boyunca tarım gıda tedarik zinciri araştırma alanının evrimini eleştirel bir şekilde gözden geçirmek için bir bibliyometrik analiz gerçekleştirmiştir. Web of Science veri tabanından 1236 makale analiz edilmiştir. Sık kullanılan anahtar kelimeler gıda tedarik zinciri, gıda atığı, sürdürülebilirlik, gıda güvenliği, tedarik zinciri yönetimi, gıda endüstrisi ve gıda güvenliğidir. Yeni araştırma temaları arasında sözleşme, blok zinciri, nesnelere interneti (IoT), esneklik ve kısa gıda tedarik zinciri yer almaktadır.

Niknejad ve diğ. (2021), 2016 ve 2019 yılları arasında gıda ve tarım endüstrisi hakkında yayınlanan toplam 171 makalenin bibliyometrik analizinin sonuçlarını incelemiştir. Çalışmada gıda ve tarım endüstrisinde blok zinciri kavramına yönelik araştırmanın 2016 yılında başladığını ve özellikle 2019'da bilim insanlarının giderek artan bir şekilde ilgisini çekmeye devam ettiğini göstermiştir. Ayrıca sonuçlar, yayıncılık alanında Hindistan, Çin ve ABD'nin önde gelen ülkeler olduğunu göstermiştir. Sonuçlar

ayrıca izlenebilirlik, tedarik zinciri, nesnelerin interneti, akıllı sözleşme ve gıda güvenliğinin bu bağlamda en sık ortaya çıkan anahtar kelimeler olduğunu göstermiştir.

Monteiro ve Barata (2021) yaptıkları çalışmada, yapay zekâ destekli tarımsal gıda tedarik zincirlerine odaklanarak Web of Science (WoS), Scopus ve Google Scholar (GS) olmak üzere “üç temel bibliyometrik veri tabanı” belirlemişlerdir. 2414 makale tespit edilmiş ve 91 makale incelenmiştir. Yapılan makale, yapay zekâ destekli genişletilmiş tarım-gıda tedarik zincirlerine ilişkin son literatürün bir incelemesini sunmaktadır. Sonuçlar, yapay zekânın gıda üretimi üzerindeki artan etkisini ve katkılarının tüm tedarik zincirine entegre edilmesi ihtiyacını desteklemektedir. Ayrıca makale, gıda üretimi, dağıtım ve sürdürülebilir tüketimin yapay zekâ destekli aşamalarındaki akıllı tarım-gıda tedarik zinciri üzerine 18 makalenin kısa bir literatür incelemesini sunmaktadır.

Morella ve diğ. (2021) çalışmasında, tarım-gıda tedarik zincirinde Endüstri 4.0 uygulamasının faydalarını vurgulamayı amaçlamaktadır. İlk olarak, teknolojilerin tarım-gıda tedarik zinciri gelişimini nasıl geliştirdiğini sunmaktadır. Çalışma yaklaşık 1438 makaleyi çerçevelemekte, 78 makalenin kavramsal ve bibliyometrik analizlerini birleştirmektedir. Sonuç olarak, nesnelerin interneti, büyük veri, blok zinciri ve siber fiziksel sistemler gibi en uygun teknolojiler belirlenmiştir.

Agnusdei ve Coluccia (2022) yaptıkları çalışmada, tarımsal gıda tedarik zincirindeki sürdürülebilirlik alanındaki eğilimleri analiz etmek için bibliyometri kullanmaktadır. Scopus veri tabanındaki 987 yayın ile ilgili bilgiler, bibliyometrik ve ağ analizlerini hesaplamak için ayrıntılı olarak derecelendirilmiştir. Ağdan ve anahtar kelime birlikteliklerinin üst üste görselleştirilmesinden dört farklı araştırma kümesi belirlenerek, blok zinciri ve gıda güvenliği alanları merkezi bir konu olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca tarımsal gıda tedarik zincirinin ürünlerin izlenebilirliği ile kalitesini sağlama ve korumada önemli bir role sahip olduğu gözlenmiştir.

3. Araştırmanın Yöntemi ve Bulgular

Tarımsal gıda tedarik zinciri, özellikle son yıllarda yabancı literatürde kendine fazlaca yer bulan ve araştırmacıların dikkatini çeken bir kavramdır. Bu çalışmada bibliyometrik analiz yöntemiyle analiz edilecek olan veriler Web of Science (WoS) veri tabanından elde edilmiştir. Bu kapsamda veri tabanında “agri-food supply chain” anahtar kelimesi yazılarak genel bir arama yapılmış ve gözlem birimi olarak kabul edilmiştir. İncelenen dergiler 1997-2021 yılları arasında listelenmiş ve toplamda 1129 yayın bulunmuştur. Daha sonrasında makaleler üzerine filtreleme işlemi yapılarak 805 makale; yayın yılı, yayın türü, WoS kategorisi, yayın dili, yayınlanan ülke, yayın yeri, yazarlar, yayınlanan kaynak adı, araştırma alanı, WoS veri tabanında alınan atıf sayısı, özetlerde ve anahtar kelimelerde en çok tekrar eden kelime kriterleri dâhilinde incelenerek bibliyometrik analize tabi tutulmuştur. Makaleler, bilimsel gelişmelerin takip edilmesi ve değerlendirilmesi bakımından büyük bir öneme sahiptir (Bayram, 1998, 23). Bu bağlamda yapılan çalışma, makaleler üzerinde gerçekleştirilmiş ve erişime açık olan makaleler ile sınırlandırılmıştır. Çalışma kapsamında seçilen kriterler ile ulaşılan tüm

makaleler örnekleme dâhil edilmiştir. Çalışmada verilerin analiz edilmesi için Vosviewer programından yararlanılmıştır.

Tablo 1: Çalışmaların Yayın Yılına Göre Dağılımı

Yayın Yılı	Yayın Sayısı	%	Yayın Yılı	Yayın Sayısı	%
1997	1	0,124	2010	23	2,857
1998	4	0,497	2011	17	2,112
1999	2	0,248	2012	20	2,484
2000	-	-	2013	38	4,720
2001	1	0,124	2014	25	3,106
2002	3	0,373	2015	32	3,975
2003	4	0,497	2016	43	5,342
2004	2	0,248	2017	81	10,062
2005	8	0,994	2018	58	7,205
2006	8	0,994	2019	79	9,814
2007	12	1,491	2020	127	15,776
2008	11	1,366	2021	187	23,230
2009	19	2,360	Toplam	805	100

Tarımsal gıda tedarik zinciri ile ilgili yayınların yıllara göre değişimi Tablo 1’de verilmiştir. Tarımsal gıda tedarik zinciri alanındaki ilk yayın 1997 yılında yapılmıştır. Tablo 1’de görüldüğü üzere Tarımsal gıda tedarik zinciri konusunun 2017 yılında öneminin anlaşıldığı ancak 2018 yılında düşüş yaşandığı görülmektedir. Yıllar itibariyle bir inceleme yapıldığında, en fazla yayının 2020 ve 2021 yıllarında yapıldığı görülmektedir.

Tablo 2: Çalışmaların Yayın Türüne Göre Dağılımı

Yayın Türü	Yayın Sayısı	%
Makale	805	71.302
Bildiri	222	19.663
Değerlendirme	101	8.946
Kitap Bölümü	75	6.643
Editör Yazısı	18	1.594
Açık Erişim	17	1.506
Kitap İncelemesi	3	0.266
Kitap	1	0.089

Tablo 2’de tarımsal gıda tedarik zinciri konusundaki yayınların türlerine ait bilgiler yer almaktadır. Tablo 2 incelendiğinde yayınların %71,302’sinin makale, %19,663’ünün bildiri olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Çalışmaların Web of Science Kategorilerine Göre Dağılımı

WoS Kategorisi	Yayın Sayısı	%
Tarım Ekonomisi Politikaları	157	19,503
Çevre Bilimleri	150	18,634
Gıda Bilimi Teknolojisi	140	17,391
Yeşil Sürdürülebilir Bilim Teknolojisi	108	13,416
Yönetim	87	10,807
Ekonomi	81	10,062
Çevre Çalışmaları	78	9,689
İşletme	62	7,702
Multidisipliner Tarım	55	6,832
Yöneylem Araştırması Yönetim Bilimi	46	5,714

Tablo 3’te Wos’taki ilk 10 kategori verilmektedir. Bazı yayınlar, birden çok WoS kategorisine dâhil olabilmektedir. Tarımsal Gıda Tedarik Zinciri konulu çalışmaların %19,503’ü Tarım Ekonomisi Politikaları kategorisinde yapılmıştır.

Tablo 4: Çalışmaların Yayın Diline Göre Dağılımı

Yayın Dili	Yayın Sayısı	%
İngilizce	777	96,522
İspanyolca	15	1,863
Fransızca	5	0,621
Portekizce	3	0,373
Almanca	2	0,248
İtalyanca	2	0,248
Diğer	1	0,124
Toplam	805	100

Tablo 4'e göre 1997-2021 yılları arasında yapılan tarımsal gıda tedarik zinciri ile ilgili çalışmaların 777'si İngilizce dilinde yayınlanmaktadır.

Tablo 5: Çalışmaların Yayınlandığı Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke	Yayın Sayısı	%
İtalya	137	17,019
İngiltere	134	16,646
Kanada	102	12,671
ABD	101	12,547
İspanya	64	7,950
Hollanda	63	7,826
Çin	55	6,832
Avustralya	49	6,087
Fransa	42	5,217
Hindistan	40	4,969

Tablo 5'e göre Tarımsal Gıda Tedarik Zinciri konulu çalışmaların ülkelere göre dağılımı (ilk 10 ülke) verilmektedir. En çok yayın yapılan ülke %17,019 ile İtalya'dır. Türkiye ise % 0,994 ile toplam atıf sayısında 31. sırada yer almaktadır.

Tablo 6. Çalışmaların Üniversitelere Göre Dağılımı

Yayın Türü	Yayın Sayısı	%
Wageningen University Research	53	6.584
Harper Adams University	20	2.484
University of Guelph	17	2.112
Michigan State University	15	1.863
Laval University	14	1.739
Udice French Research Universities	12	1.491
University of California System	12	1.491
University of Bonn	11	1.366
University of Alberta	10	1.242
University of Quennsland	10	1.242

Tablo 6’da tarımsal gıda tedarik zinciri konusunda en çok yayına sahip 10 üniversite yer almaktadır. Buna göre en çok yayının % 6, 584 ile Hollanda’da bulunan Wageningen Üniversitesi ve Araştırma Merkezi’ndeki araştırmacılar tarafından yapıldığı görülmektedir.

Tablo 7: Çalışmaların Yazarlara Göre Dağılımı

Yazar	Yayın Sayısı	%
Lapierre, H.	11	1.366
Hanf, J.H.	6	0.745
Leblanc, D.I.	6	0.745
Revoredo-giha, C.	6	0.745
Van Der Vorst, JGAJ	6	0.745
Vriesekoop, F.	6	0.745
Delaquis, P.	5	0.621
Fiore, M.	5	0.621
Fischer, C.	5	0.621
Gorton, M.	5	0.621

Tablo 7’de tarımsal gıda tedarik zinciri konusunda en fazla yayın yapan 10 yazara ilişkin bilgiler yer almaktadır. En fazla yayının % 1,366’sunun H. Lapierre tarafından yapıldığı görülmektedir.

Tablo 8: Çalışmaların Yayınlandığı Dergilere Göre Dağılımı

Dergi	Yayın Sayısı	%
Sustainability	57	7.081
Journal of Cleaner Production	27	3.354
British Food Journal	25	3.106
Agri Food Supply Chain Management Breakthroughs in Research and Practice	20	2.484
International Food and Agribusiness Management Review	18	2.236
Agriculture and Human Values	15	1.863
Supply Chain Management an International Journal	15	1.863
Journal of Dairy Science	13	1.615
Canadian Journal of Agricultural Economics Revue Canadienne D Agroeconomie	10	1.242
Food Policy	9	1.118

Tablo 8’de tarımsal gıda tedarik zinciri ile ilgili en fazla makalenin yayınlandığı 10 dergi verilmiştir. Tablo incelendiğinde en fazla makalenin 57 yayım ile “Sustainability” dergisinde yayınlandığı görülmektedir.

Tablo 9: Çalışmaların Araştırma Alanlarına Göre Dağılımı

Araştırma Alanı	Yayın Sayısı	%
Tarım	261	32.422
İşletme Ekonomisi	201	24.969
Çevre Bilimleri Ekolojisi	169	20.994
Gıda Bilimi Teknolojisi	140	17.391
Bilim ve Teknoloji	112	13.913
Mühendislik	103	12.795
Yöneylem Araştırması Yönetim Bilimi	46	5.714
Bilgisayar Bilimi	42	5.217
Coğrafya	32	3.975
Kamu Yönetimi	25	3.106

Tablo 9'a göre Tarımsal Gıda Tedarik Zinciri konulu çalışmaların % 32,422'si Tarım alanında yapılmıştır. Araştırma alanlarına göre incelendiğinde ise yayınların en çok Tarım ve İşletme Ekonomisi alanında yapılmış olduğu görülmektedir.

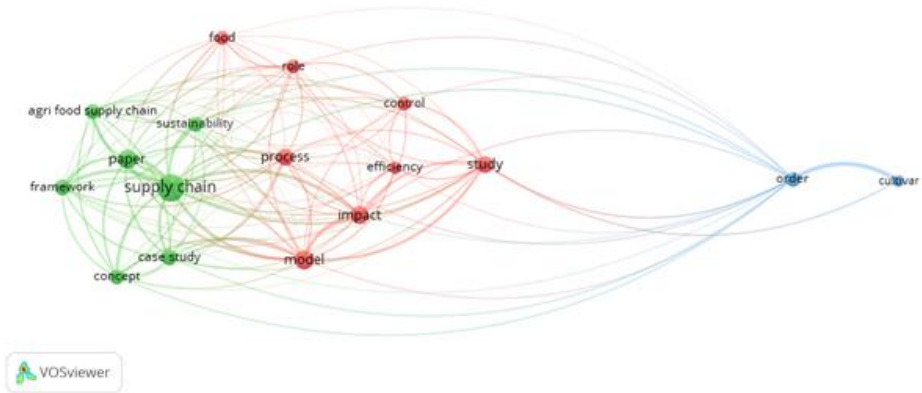
Tablo 10: En Fazla Atıf Alan Çalışmalara Göre Dağılımı

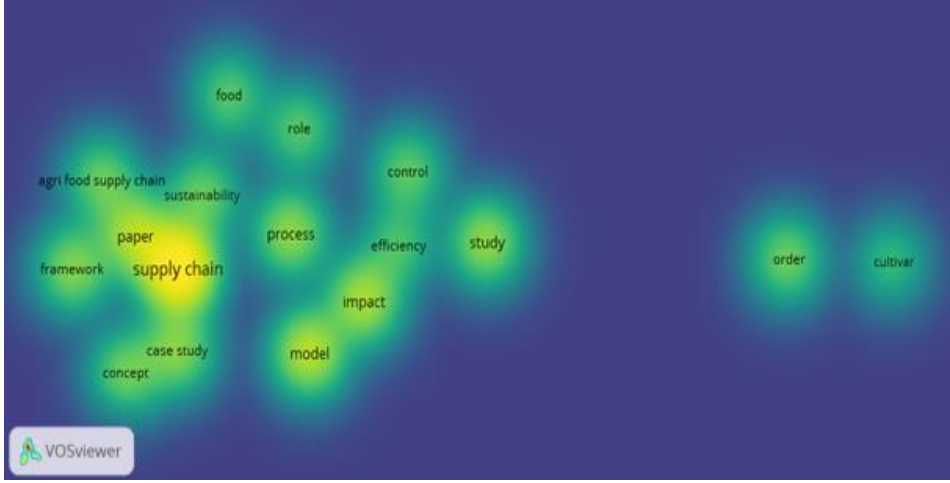
Makale Adı	Yazarlar	Yıl	Dergi Adı	Atıf Sayısı	Yıllık Ortalama Atıf Sayısı
Private Agri-Food Standarts: Implications for Food Policy and the Agri-Food System	Henson, S; Reardon, T.	2005	Food Policy	305	16,94
Robust Supply Chain Network Design with Service Level Against Disruptions and Demand Uncertainties: A Real-Life Case	Baghalian, A; Rezapour, S; Farahani, R.Z.	2013	European Journal of Operational Research	256	25,6
Why the World Suddenly Cares About Global Supply Chains	Gereffi, G; Lee, J.	2012	Journal of Supply Chain Management	256	23,27
A Conceptual Framework for supply Chain Collaboration: Empirical Evidence from the Agri-Food Industry	Matopoulos, A; Vlachopoulos, M; Manthou, V; Manos, B.	2007	Supply Chain Management- An International Journal	256	16
Green Supplier Selection Using Fuzzy Group Decision Making Methods: A Case Study from the Agri-Food Industry	Banaeian, N; Mobli, H; Fahimnia, B; Nielsen, I.E; Omid, M.	2018	Computers & Operations Research	222	44,4
Performance Measurement in Agri-Food Supply Chains: A Case Study	Aramyan, L.H; Lansink, AGJMO; van der Vorst JGAJ; van Kooten, O.	2007	Supply Chain Management- An International Journal	206	12,88
On Places Lost and Places Regained: Reflections on the	Wiskerke, JSC	2009	International Planning Studies	164	11,71

Alternative Food Georaphy and Sustainable Regional Development					
Towards a Third Food Regime: Behind the Transformation	Burch, D; Lawrence, G.	2009	Agriculture and Human Values	161	11,5
Milk Production and Composition, Ovarian Function and Prostaglandin Secretion of Dairy Cows Fed Omega-3 Fats	Petit, H.V; Dewhurst, R.J; Scollan, N. D; Proulx, JG; Khalid, M; Haresign, W; Twagiramungu, H; Mann, G.E.	2002	Journal of Dairy Science	152	7,24
Corporate Sustainability Approaches and Governance Mechanisms in Sustainable Supply Chain Management	Formentini, M; Taticchi, P.	2016	Journal of Cleaner Production	144	20,57

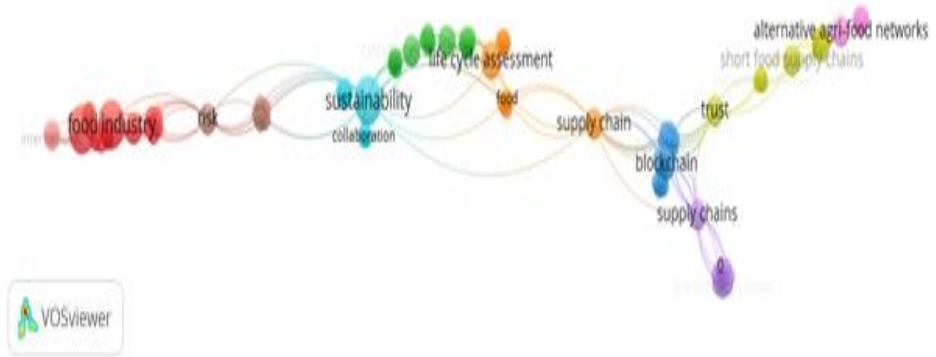
Tablo 10’da tarımsal gıda tedarik zinciri ile ilgili en fazla atıf yapılan 10 yayın gösterilmiştir. Bu yayınlar makale türündedir. En fazla atıf alan makale Henson, S. ve Reardon, T. tarafından 2005 yılında yayımlanmıştır.

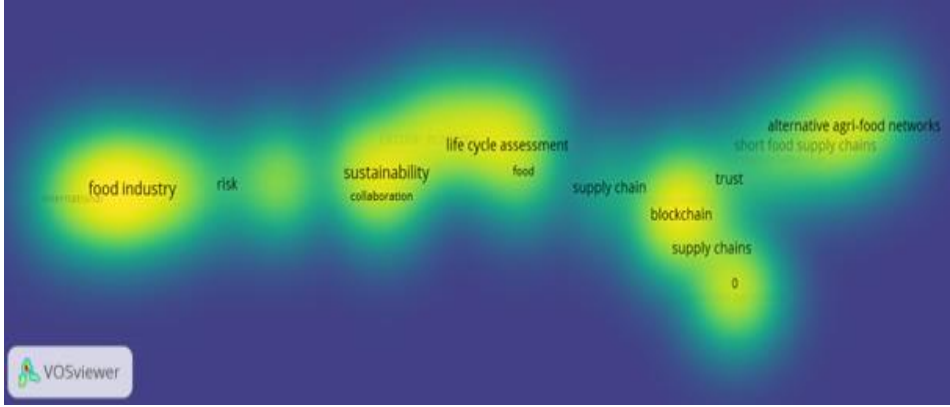
Şekil 1: Özetlerde En Çok Tekrar Eden Kelimeler

Şekil 2: Özetlerde En Çok Tekrar Eden Kelimelerin Yoğunluk Haritası

Şekil 1’de bibliyometrik analiz sonucu incelenen yayınların özetlerinde en çok tekrar eden kelimeler gösterilmektedir. Buna göre incelenen 805 makalede en fazla “*Tedarik zinciri (supply chain)*” kelimesi tekrar edilmiştir. Aynı zamanda Şekil 2’de yer alan yoğunluk haritasına göre sarı rengin yoğunlaştığı kelimeler, makale özetlerinde daha çok tekrar edilmiştir. Buna göre en fazla yoğunluğun olduğu kelime *supply chain (tedarik zinciri)*’dir.

Şekil 3: En Çok Kullanılan Anahtar Kelimeler

Şekil 4: En Çok Kullanılan Anahtar Kelimelerin Yoğunluk Haritası

Şekil 3'te bibliyometrik analiz sonucu çalışmalarda en çok kullanılan anahtar kelimeler gösterilmektedir. Buna göre incelenen 805 makalede en çok kullanılan anahtar kelimelerin sırayla *Sürdürülebilirlik*, *Gıda Endüstrisi*, *Tedarik Zinciri* ve *Blok Zincir* olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Şekil 4'de yer alan yoğunluk haritasına göre sarı rengin yoğunlaştığı kelimeler, makalelerde en çok kullanılan anahtar kelimelerdir. Buna göre en fazla yoğunluğun olduğu kelimeler *Sürdürülebilirlik* ve *Gıda Endüstrisi*'dir.

Sonuç

Dünya nüfusunun büyük bir hızla artmasıyla tüketim de hızlı bir şekilde artmaktadır. Artan nüfusla beraber çoğalan ihtiyaçlar, değişen zevkler ve her geçen gün ilerleyen teknolojik gelişmeler hızlı tüketimi ve bununla beraber birçok olumsuzluğu da beraberinde getirmektedir. Özellikle insanın en temel ihtiyaçlarından beslenmeyi karşılayan tarım sektörü tüm bunların yanı sıra iklim değişikliği, salgınlar, ürün tedarikinde yaşanan sorunlar, politik konular, lojistik açıdan güçlükler, pahalılık vb. gibi sayısız zorlukla karşılaşmaktadır. Dünyanın gelişmiş birçok ülkesinde her gün sayısız gıda ve besin maddesi israf edilip çöpe atılırken, milyarlarca insan açlıkla mücadele etmekte ve yeterli besine ulaşamaması sebebiyle hayatını kaybetmektedir. Bu sebeple yaşayan her insanın yeterli gıdaya ulaşması ve bunların tedariki oldukça hayati ve insani bir meseledir. Bu noktada tüm zorluklara rağmen değişen şartlara uyum sağlayarak bilhassa gıda ve tarım konusunda üretmek, üretime yardımcı olmak, üretilen ürünlerin tedariki ve lojistiği gibi konular son derece önemlidir. Dünyada nüfusun hızlı bir şekilde artması, gıda gereksinimini karşılamayı sağlayan hem doğal kaynakların hem de tarım topraklarının yetersiz kalmasına yol açacağı çok ciddi bir tehdit olarak öngörülmektedir. Artan nüfusa paralel olarak artan gıda talebini karşılayabilmek için üretim artışının sağlanması ve tarımsal verimliliğe ulaşılmasının önemine dikkat çekilerek tarımda risk etmenlerinin azaltılmasının zorunluluğuna da işaret çekilmektedir.

Bilimsel alanlar, ülkeler ve tematik alanlar açısından geniş bir yoğunlaşma yelpazesi sunan bu çalışmada, 1997-2021 yılları arasında tarımsal gıda tedarik zincirine dair yapılan bilimsel yayınlar bibliyometrik açıdan değerlendirilmiştir. Çalışmada Web of Science veri tabanında yayınlanan toplam 805 makale veri olarak elde edilmiştir. Tarımsal gıda tedarik zincirine yönelik ilk çalışma 1997 yılında yapılmıştır. En fazla makalenin bulunduğu Web of Science kategorisi, Tarım Ekonomisi Politikaları (Agricultural Economics Policy)'dir. 187 yayın ile en fazla yayın 2021 yılında yapılmıştır. En fazla yayın yapan üniversite 53 yayın ile Hollanda'da bulunan Wageningen Üniversitesi ve Araştırma Merkezi'dir. En fazla yayın yapan yazar 11 yayın ile H. Lapierre'dir. En fazla yayının bulunduğu dergi 57 yayın ile Sustainability'dir. En fazla yayının yapıldığı ülke, 137 yayın ile İtalya'dır. Yayınların 777'sinde kullanılan dil İngilizcedir. Araştırmacılar tarafından en fazla çalışılan konu, Tarım (Agriculture)'dir. En fazla atıf alan yayın (305 atıf), S. Henson ve T. Reardon tarafından 2005 yılında yazılan "Private Agri-Food Standards: Implications for Food Policy and the Agri-Food System" isimli makaledir. Yayınların özetlerinde en çok tekrar edilen kavram, "tedarik zinciri (supply chain)" kavramıdır. Çalışmalarda en çok kullanılan anahtar kelimeler ise Sürdürülebilirlik (Sustainability) ve Gıda Endüstrisi (Food Industry)'dir.

Bu çalışma tarımsal gıda tedarik zinciri kavramını ele aldığı için sonuçlar birtakım kısıtlar kapsamında incelenmiştir. Çalışmada sadece WoS veri tabanına kayıtlı çalışmaların incelenmiş olması, bu veri tabanına girmeyen diğer araştırmaların kapsam dışında kalması ve yayın dili İngilizce olan makaleler ile sınırlandırılması çalışmanın kısıtıdır. Analiz sonuçları için elde edilen 805 makaleye 18.07.2022 tarihinde erişilmiştir. Bu tarihten sonra WoS veri tabanına eklenmiş olan yayınların dağılımı, yazar ve ülke sayıları, yapılan atıf sayıları gibi kategorilerdeki sayılar farklılık gösterebilecektir. Bundan dolayı farklı bulgulara erişilmesi mümkün olabilecektir. Çalışmadaki makaleler, 1997-2021 yılları arasında ve makale türünde filtrelenerek analiz edilmiştir.

Tarımsal gıda tedarik zinciri, tarım ürününün elde edilmesinden başlayıp tüketiciye/müşteriye ulaşmasına kadar geçen tüm süreci kapsamaktadır. Ürünün kaliteli bir şekilde elde edilmesine ve güvenli bir şekilde müşterilere ulaştırılmasına katkı sağlayan tedarik zinciri, tüketiciler için bir değer ortaya koymaya çalışır. Özellikle hızla artan nüfusun doğurduğu hızlı tüketim, iklim değişikliği, küresel ısınma, biyolojik çeşitliliğin azalması gibi pek çok sorun, birçok alanda olduğu gibi insanların beslenme ve gıda ihtiyaçlarını karşılayan tarım ürünlerinin ve sektörün güvenliğini de tehlikeye atmaktadır. Bu durum tarımsal ürünlerin tedarik zinciri konusunun ne kadar önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Günümüzde önemi daha çok anlaşılan ve araştırmacıların ilgi odağında olan tarımsal gıda tedarik zinciri, bilhassa yabancı literatürde kendine fazlaca yer edinen bir konudur. Konu ile ilgili yerli literatür tarandığında, tarımsal gıda tedarik zinciri kavramı üzerine kavramsal inceleme yapan çalışmaların, yabancı literatürün aksine oldukça az olması dikkat çekmektedir. Buradan hareketle bu çalışmanın, tarımsal gıda tedarik zinciri konusunda bilhassa yerli literatüre kavramsal çerçevede önemli katkılar sunabileceği düşünülmektedir.

Mesafeleri ve güçlükleri ortadan kaldıran teknolojinin yardımıyla tarımda yenilikçi yaklaşımlar benimsenmeli ve tarımsal gıda tedarik zincirine önem verilmelidir. Tarım, ürünün sorunsuz ve kaliteli bir şekilde tedarikinin sağlanması, rekabet ortamında öne çıkmaya yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte hem işletmelerin hem de üreticilerin/çiftçilerin ürün ve performans verimliliklerinin artmasına ve nihayetinde kâr elde etmelerine olanak tanımaktadır. Ayrıca sistematize edilmiş bir tarımsal gıda tedarik zinciri ülkelerin ekonomilerinin güçlenmesine ve ihracat oranlarını artırmalarına katkıda bulunur. İç ve dış ticaret işlemlerinde önemli bir paya sahip olan tarım sektörü, istihdam oluşturması sebebiyle ülkelerin iktisadi gelişimi ve gıda gidişatları ve gelişimleri açısından oldukça önemli bir paya sahiptir. Tarım alanında yapılan ihracatları artırarak ekonomilerini güçlendirmektedir. Tarımı kalkınmada öncelikli sektör olarak gören gelişmekte olan ülkeler de ise, tarımsal faaliyetler toplumun en önemli geçim kaynağını oluşturmaktadır. Tüm bunlar tarım sektörünün her geçen gün daha açık bir şekilde stratejik önemini ortaya koymaktadır.

Her geçen gün önemi daha da artan tarımsal gıda tedarik zinciri alanında araştırmacıların da daha fazla çalışma yapması gerekmektedir. Gelecek çalışmalarda araştırmacılar tarımsal gıda tedarik zinciri ile ilgili farklı yayın ölçütleri (yayın yılı, yayın türü ve dil ölçütü gibi) seçerek daha kapsamlı bir çalışma hazırlayabilirler. Ayrıca gelecek çalışmaların, sürdürülebilir ve akıllı tarım gıda tedarik zinciri konularını da kapsayacak şekilde yapılması elde edilecek sonuçların genişletilebilmesine olanak sağlayabilecektir. Dijital dönüşümün eseri yapay zeka, IoT (nesnelerin interneti) ve 5G teknolojileri gibi kablosuz iletişim teknolojilerinin etkisiyle ortaya çıkan ve tarım alanında son dönemde oldukça trend olan tarım 4.0, robotik tarım, akıllı tarım vb. gibi konuların popülerleşmesi ve giderek yaygınlaşması, dün ve bugün olduğu gibi gelecekte de tarım/tarımsal gıda tedarik zinciri konularının gündemde olacağına bir göstergesidir.

Katkı Oranı Beyanı: Çalışmadaki her bir yazarın makalenin hazırlanmasında, geliştirilmesinde ve yayınlanmasında yaptığı katkılar eşittir.

Çıkar Çatışması: Makalenin yazarlarının, çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Agnusdei, G. P. ve Coluccia, B. (2022). Sustainable Agri Food Supply Chains: Bibliometric, Network and Content Analyses. *Science of the Total Environment* 824, 153704, DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.153704>
- Amentae, T. K. ve Gebresenbet, G. (2021). Digitalization and Future Agro-Food Supply Chain Management: A Literature-Based Implications. *Sustainability*, 13, 12181. DOI: <https://doi.org/10.3390/su132112181>

- Aramyan, L. H., Lansink, A. G. O., Van Der Vorst, J. G. ve Van Kooten, O. (2007). Performance Measurement in Agri-Food Supply Chains: A Case Study. *Supply Chain Management: An International Journal*, 12(4), 304-315.
- Baghalian, A., Rezapour, S. ve Farahani, R. Z. (2013). Robust Supply Chain Network Design with Service Level Against Disruptions and Demand Uncertainties: A Real-Life Case. *European Journal of Operational Research*, 227(1), 199-215.
- Banaeian, N., Mobli, H., Fahimnia, B., Nielsen, I. E. ve Omid, M. (2018). Green Supplier Selection Using Fuzzy Group Decision Making Methods: A Case Study from The Agri-Food Industry. *Computers & Operations Research*, 89, 337-347.
- Barbosa, M. W. (2021). Uncovering Research Streams on Agri-Food Supply Chain Management: A Bibliometrics Study. *Global Food Security*, 28, 100517, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2021.100517>
- Bayram, G. Ö. (1998). Atf Verisi (Citation Data) Ve Enformatik Yasalar: Türk Kütüphanecilik Literatüründeki Doktora Tezleri Üzerinde Bir Uygulama. *Türk Kütüphaneciliği*, 12(1): 21-32.
- Burch, D. ve Lawrence, G. (2009). Towards a Third Food Regime: Behind The Transformation. *Agriculture and Human Values*, 26(4), 267-279.
- Cooper, I. D. (2015). Bibliometrics Basics. *Journal of the Medical Library Association: JMLA*, 103(4), 217.
- Cunningham, D. C. (2001). The Distribution and Extent of Agri food Chain Management Research in the Public Domain. *Supply Chain Management: An International Journal*, 6, 212-215. DOI: <https://doi.org/10.1108/EUM0000000006040>
- Formentini, M. ve Taticchi, P. (2016). Corporate Sustainability Approaches and Governance Mechanisms in Sustainable Supply Chain Management. *Journal of Cleaner Production*, 112, 1920-1933.
- Ganeshkumar, C., Pachayappan, M. ve Madanmohan, G. (2017). Agri-Food Supply Chain Management: Literature Review. *Intelligent Information Management*, 9, 68-96. DOI: <https://doi.org/10.4236/iim.2017.92004>
- Gerdan, D., Koç, C. ve Vatandaş, M. (2020). Gıda Ürünlerinin İzlenebilirliğinde Blok Zinciri Teknolojisinin Kullanımı. *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi*, 16(2): 8-14.
- Gereffi, G. ve Lee, J. (2012). Why the World Suddenly Cares About Global Supply Chains. *Journal of Supply Chain Management*, 48(3), 24-32.

- Henson, S., ve Reardon, T. (2005). Private Agri-Food Standards: Implications for Food Policy and The Agri-Food System. *Food Policy*, 30(3), 241-253.
- Hisjam, M. ve Sutopo, W. (2017). Researches in Agri-Food Supply Chain: A Bibliometric Study. *3rd International Materials, Industrial and Manufacturing Engineering Conference (MIMEC2017) AIP Conf. Proc.* 1902, 020038-1–020038-5, 1-5. DOI: <https://doi.org/10.1063/1.5010655>
- Luo, J., Ji, C., Qiu, C. ve Jia, F. (2018). Agri-Food Supply Chain Management: Bibliometric and Content Analyses. *Sustainability*, 1573, 1-22. ISSN 2071-1050. DOI: <https://doi.org/10.3390/su10051573>
- Matopoulos, A., Vlachopoulou, M., Manthou, V. ve Manos, B. (2007). A Conceptual Framework for Supply Chain Collaboration: Empirical Evidence from The Agri-Food Industry. *Supply Chain Management: an International Journal*, 12(3), 177-186.
- Misra, A. ve Mention, A. L. (2022). Exploring The Food Value Chain Using Open Innovation: A Bibliometric Review of The Literature. *British Food Journal*, 124(6), 1810-1837, DOI: 10.1108/BFJ-04-2021-0353
- Monteiro, J. ve Barata, J. (2021). Artificial Intelligence in Extended Agri-Food Supply Chain: A Short Review Based on Bibliometric Analysis. *25th International Conference on Knowledge-Based and Intelligent Information & Engineering Systems, Procedia Computer Science*, 192, 3020–3029, DOI: 10.1016/j.procs.2021.09.074
- Morella, P., Lambán, M. P., Royo, J. ve Sánchez, J. C. (2021). Study and Analysis of the Implementation of 4.0 Technologies in the Agri-Food Supply Chain: A State of the Art. *Agronomy*, 11, 2526. DOI: <https://doi.org/10.3390/agronomy11122526>
- Niknejad, N., Ismail, W., Bahari, M., Hendradi, R. ve Salleh, A. Z. (2021). Mapping the Research Trends on Blockchain Technology in Food and Agriculture Industry: A Bibliometric Analysis. *Environmental Technology & Innovation*, 21, 101272, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.eti.2020.101272>
- Petit, H. V., Dewhurst, R. J., Scollan, N. D., Proulx, J. G., Khalid, M., Haresign, W., Twagiramungu, H. ve Mann, G. E. (2002). Milk Production and Composition, Ovarian Function, and Prostaglandin Secretion of Dairy Cows Fed Omega-3 Fats. *Journal of Dairy Science*, 85(4), 889-899.
- Savaş, S. ve Tanyaş, M. (2001). Tarım-Gıda Tedarik Zinciri için SCOR Modelinin Uygulanması. *Lojistik Dergisi*, 18(53), 1-18.

- Suvacı, B. (2016). Sosyal Bilimler Veri Tabanında Yayımlanan Lojistik ve Tedarik Zinciri Makalelerinin Bibliyometrik Profili. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3(25), 263-281.
- Wahyuni, H., Vanany, I., ve Ciptomulyono, U. (2019). Food Safety and Halal Food in the Supply Chain: Review and Bibliometric Analysis. *Journal of Industrial Engineering and Management*, 12(2), 373-391, DOI: <https://doi.org/10.3926/jiem.2803>
- Wiskerke, J. S. (2009). On Places Lost and Places Regained: Reflections on The Alternative Food Geography and Sustainable Regional Development. *International Planning Studies*, 14(4), 369-387.

Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi Yazım Kuralları

Aşağıdaki yazım kurallarına uymayan yazılar değerlendirmeye alınmayacaktır. Dergiye gönderilecek yazıların;

Sayfa Sayısı: Ekler ve Kaynakça dâhil 25 sayfayı geçmemesi gerekir.

Yazım kurallarına uygun olan bir Word dosyası ile makalenin kendisi ve ayrı bir Word dosyasında da unvan, isim, çalıştığı (akademik veya özel) kurum, e-posta adresi ve varsa dipnot içeren 2 dosya ekli olacak şekilde **DERGİPARK** sistemi üzerinden gönderilmesi gerekmektedir.

Sayfa boyutları: Genişlik: 16,5 cm. ve Yükseklik: 24,2 cm. (Özel).

Sayfa yapısı kenar boşlukları:

Üst boşluk: 3,25 cm. Sol boşluk: 2 cm, Cilt payı:0

Alt boşluk: 2,5 cm. Sağ boşluk: 2 cm Cilt payı:0

Makale Adı: İlk harfler büyük diğerleri küçük Times New Roman 13 punto bold

Yazar adı: İlk harfler büyük diğerleri küçük; Soyadlar: Tümü büyük harf, Times New Roman 10 punto, bold

Yazarın çalıştığı (akademik veya özel) kurum: İlk harfler büyük, diğerleri küçük Times New Roman 9,5 punto

E-posta adresi: Tüm harfler küçük Times New Roman 9 punto

Yazar Orcid No: Tüm rakamlar Times New Roman 9 punto

Makalenin bölümleri arasına sayfa boşluğu ve kesme boşluğu konulmayacak, sadece en sona (Kaynakça'dan da sonra), sayfa düzeninden (Kesmeler altındaki) "Sonraki Sayfa" kesme aralığı eklenecektir.

Sayfalara numara verilmeyecektir.

Öz, anahtar kelimeler, abstract ve keywords, Jel Sınıflandırması ve Jel Classification : 90-120 kelime arasında olmalıdır. Yazı tipi: Times New Roman,10 punto, italik. “Öz”, “Anahtar Kelimeler”, “Abstract” ve “Keywords”, “Jel Sınıflandırması” ve “Jel Classification” ara başlıkları: Bold.

Ana yazıdaki Yazı tipi: Times New Roman,10 punto. Paragraf girintileri ve aralıkları:

Paragraf aralığı en az ve 12 nk. Önce: 0 ve Sonra 10 nk.

Hizalama: İki yana yasla. Ana hat düzeyi: Gövde metni.

Girintiler: Sağ ve Sol: 0, sadece ilk satır: 1 cm.

“Karşılıklı girintiler” ve “Aynı stildeki paragrafların arasına boşluk ekleme” kısımları işaretlenmeyecektir.

Dipnot Yazı Tipi: Times New Roman, 9 punto

Tablo, şekil, grafik vb. adları: Times New Roman 10 punto bold ve ana yazı paragraf girintileri ile yazılmalı, görüntüyü bozması durumunda sayfaya ortalı şekilde ayarlanmalıdır.

Tablo, şekil, grafik vb. altındaki kaynak: “Kaynak” başlığı bold, kaynak bilgisi normal, tümü: Times New Roman 9 punto.

Tablolar ve şekiller A4 vb. sayfa formatına göre değil, dergimiz sayfa boyutlarına göre hazırlanacak, gerekirse en az 8 punto olacak şekilde yazı tipi boyutu küçültülecektir.

Resim formatındaki şekiller okuma güçlüğü doğurmayacak kadar yüksek, dosyanın boyutunu 2 MB’tan daha fazla arttırmayacak kadar düşük çözünürlükte (veya dpi değerinde) olmalıdır.

Makaleler, burada belirtilmeyen özel bir durumu yoksa, şu bölümleri içermelidir:

► Başlık sayfası: Yazar/ların ünvanları, tam adları ve çalıştıkları kurumlar, iletişim bilgileri, makale üst başlığı. 90-120 kelime arası Türkçe özet ve 3-5 arası anahtar kelime. 90-120 kelime arası İngilizce özet ve 3-5 kelime arası anahtar kelime.

► Ana makale metni

► Kaynaklar

► Ekler, tablolar, şekiller

Atıflar: APA 6 usulü kaynak göstermenin benimsendiği dergimizde atıflar metinde parantez içerisinde yazar soyadı, yayın yılı ve (:) işaretinden sonra sayfa numarası verilmelidir. Örneğin: (Taşdelen, 2001: 42) şeklinde verilmelidir. Atıflarda noktalama işaretlerine ve alfabetik sıraya dikkat edilmelidir. Eğer atıfta bulunulacak kaynak birden daha fazla yazarlı ise birinci yazarın soyadı ve diğerlerini ise diğerleri anlamına gelen “ve diğ.” şeklinde verilmelidir. Örnek: (Altunışık ve diğ., 2001). Ancak, söz konusu kaynak kaynakça bölümünde tüm yazarların isimleri verilerek yazılmalıdır.

Metnin içinde atıfta bulunulan kaynaklar, makalenin sonunda **Kaynakça** başlığı altında toplanır. Kaynakçadaki kaynaklar, yazarın (ya da derleyenin) soyadı, çok yazarlıysa ilk yazarın soyadı, kaynak bir kuruma (örneğin, Merkez Bankası) ya da süreli yayına aitse (örneğin, Business Week), kurum ya da süreli yayının adının baş harfi dikkate alınarak alfabetik sıraya göre düzenlenir. Bir yazarın ya da yazar grubunun birden fazla yayınına atıfta bulunulmuşsa, bu kaynaklar yayım tarihi temel alınarak sırayla verilir (yayın yılı önce olan önce verilir). Bu kaynaklar aynı yılda yayımlanmışsa, yayın yılının yanına a, b, c gibi harfler konarak sıralanır.

Yazım Biçimleri:

Kitaplar için:

Tek Yazarlı Kitaplar

Ataöv, T. (1989). *Bilimsel Araştırma El Kitabı*. 2. Baskı, Ankara: Savaş Yayınları.

İki Yazarlı Kitaplar

Tuna, O. ve Yalçıntaş, N. (1976). *Sosyal Siyaset*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

İkiden Fazla Yazarlı Kitaplar

Altunışık, R., Coşkun, R. ve Yıldırım, E. (2002). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Adapazarı: Sakarya Kitabevi.

Çeviri Kitap

Durkheim, E. (1985). *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*. Çev., Celal Baki Akal, İstanbul: Bilim-Felsefe-Sanat Yayınları.

Editörlü Kitap

Demirkol, Ş. (2002). Değişim Mühendisliği, Editörler: Coşkun, R., ve R. Altunışık, *Stratejik Boyutuyla Modern Yönetim Yaklaşımları*, (ss. 163-176), İstanbul: Beta. Yay.

Yazar Adı Olmayan Kitaplar

Devlet Planlama Teşkilatı (1984). *Türkiye'de Sanayileşme Sorunları*, Ankara: DPT Yayınları, 102.

Encyclopedia Britannica, Turkey, 22, 125-140.

Sarç, Ö. C. (1973). Milli Gelir. İktisat Ansiklopedisi, 2, İstanbul: Ak Yayınları.

Sürelî Yayınlar (bilimsel dergilerdeki makaleler)

Ahıska, Y. (1990). Ticaret Bankalarının İşlevleri. *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, 27(12), 37-44.

Neilson, G., Pasternack, P.A. ve Mendes, D. (2000). The Four Faces of Organizational DNAs. *Management*, 45(3), 45-53.

Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi Yayın Politikası

Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, yılda iki defa yayımlanan uluslararası hakemli açık erişimli bir dergidir. Dergimiz hiçbir aşamada ücret talep etmemektedir.

Amaç, İçerik ve Yazım Dili

Dergide genel anlamda sosyal bilimler, özelde işletme, iktisat ve yönetim bilimleri alanında, özgün araştırmaya dayanan makaleler başta olmak üzere, rapor, derleme ve benzeri bilimsel nitelikteki yazılar, konferans notları, örnek olay, kitap tanıtımı, ilginç olgu bildirimleri, editöre mektuplar, toplantı, haber ve duyuru vb. makale dışı yazılara da yer verilir. Dergi; iktisat, işletme, kamu yönetimi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, maliye ve yönetim bilişim sistemleri bilim alanlarından ve konuları, bu alanlarla ilgili olmak kaydıyla; felsefe, psikoloji, sosyoloji, hukuk, iletişim başta olmak üzere çeşitli disiplinlerden yazılara açıktır. Yazarlar, yayın kurulunun belirlediği yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmış, Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerindeki çalışmalarını dergiye katkıda bulunabilirler. Dergi, Yayın Kurulu'nun karar ve uygulamasıyla, aynı zamanda elektronik ortamda da yayımlanabilir.

Makalelerin Değerlendirilmesi

Yayımlanan makalelerin her türlü ortamdaki yayın hakları Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisine aittir. Değerlendirme için makale gönderen yazarlar bu kuralı peşinen kabul etmiş sayılır. Makaleler, aşağıda "Yazım Kuralları" başlığı altında belirtilmiş şartlara uygun şekilde ve adetteki nüshalar halinde gönderilmelidir.

Yayımlanmak üzere gönderilen bir makale, daha önce başka bir yerde yayımlanmamış olmalıdır. Dergiye gönderilen çalışmaların öncelikle Dergi Editörlüğü tarafından dergi yayın ilkelerine uygunluğu değerlendirilir. Bu aşamaya ilişkin değerlendirme sonuçları yazarlara çalışmanın dergi editörlüğünün eline

geçmesini izleyen süreç içerisinde bildirilir. Dergiye gönderilen ve editör tarafından hakemlere gönderilmeye değer bulunan makale türündeki yazılar, ilgili alanda uzmanlaşmış en az iki hakeme gönderilir. Bu süreçte hakem ve yazar kimlikleri gizli tutulur. Dergi editörlüğü hakemlerden gelen bilgiler doğrultusunda son değerlendirmeyi yapar ve hakem raporlarını yazarlara gönderir. Son değerlendirme aşamasında düzeltme isteminde bulunulan çalışmalar için değerlendirme süreci yeniden başlar.

Editör, hakemlerden gelen nihai raporları dikkate alarak, son değerlendirmeyi yapar. Dergiye gönderilen bir çalışmanın yayımlanması, hakem değerlendirme sonuçları ve dergi editörlüğünün görüşleri doğrultusunda gerçekleşir. Hakemler açısından yayımlanabilir aşamasına gelen tüm yazılar için son değerlendirme, Yayın Kurulu tarafından yapılır. “Yayımlanabilir” kararı verildikten sonra yazı yayım sırasına alınır ve nihai aşama yazar(lar)a bildirilir. Yazısı yayım sırasına alındığı bilgisini alan yazar(lar)ın, Telif Formu'nu doldurup Dergi Editörlüğü'ne ulaştırması gereklidir. Aksi durumda ilgili yazı yayımlanamaz. (Telif Formu, yazısını yayımlatmak isteyen yazarların talebi doğrultusunda e-posta yoluyla gönderilecektir). Değerlendirme süreci için hedeflenen toplam süre 45 gündür. Yayımlanan her sayının hakem kurulu o sayı içerisinde yer almaktadır.

Makale Değerlendirme Kriterleri

- a) Çalışmanın ilgili bilim alanına özgün katkısı, çalışmada bu katkının ne ölçüde ifade edildiği ve gerekçelendirildiği
- b) Sorunun ve çalışma amacının ortaya konuluşu, nasıl gerekçelendirildiği, çalışmanın bu amaç doğrultusunda bir bütünlük oluşturup oluşturmadığı
- c) Çalışmanın kuramsal çerçevesinin bilimsel çalışma sistematığına uygunluğu, çalışmanın amaçlarına ne derecede odaklandığı, temel kavram, değişken, süreç ve nedensel ilişkilerin ne ölçüde açıklandığı, çalışmanın temel

varsayımlarını, varsa hipotezlerini ne ölçüde desteklediği

d) Çalışmanın varsayımlarının, varsa hipotezlerinin ne şekilde ortaya konduğu, açık bir şekilde ifade edilip edilmedikleri, çalışmanın amaçlarına uygunlukları, yeterince ve güçlü argümanlarla desteklenip desteklenmedikleri

e) Çalışmanın ilgili literatürden yararlanma, konu ile ilgili birincil kaynaklar olarak tanımlanabilecek kaynakları uygun ve yerinde kullanma derecesi, gerekli tartışmaları yeterince içerip, içermediği

f) Çalışmanın temel varsayım/hipotezlerinin desteklenmesi amacıyla herhangi bir araştırma gerçekleştiriliyorsa bu araştırmanın yeterince açıklanıp, açıklanmadığı, kullanılan metodolojinin amaçları, temel varsayım ve varsa hipotezlerinin sınanması açısından uygunluğu

g) Çalışma bulgularının yeterince açıklanıp açıklanmadığı, elde edilen bulguların ve yansımalarının ne ölçüde tartışıldığı, çalışmanın temel kısıtlarına ne ölçüde değinildiği, çalışma sonucunda bilimsel/uygulamaya yönelik çıkarımlarda bulunup bulunulmadığı

h) Çalışmanın bilimsel çalışma sistematığına uygun bir sistematik ile hazırlanıp hazırlanmadığı

i) Çalışmanın özetinin yeterliliği, amaç, temel varsayım, yöntem, bulgu, sonuç vb. öğeleri ne ölçüde içerdiği, çalışmanın bütünü hakkında yeterince bilgi verip vermediği, kullanılan dilin açıklığı

j) Çalışmanın bilimsel yazım kurallarına uygunluğu

k) Yazının başlığı ile içeriğinin tutarlılığı

l) Yazıda kullanılan dilin anlaşılabilirliği, yazım kurallarına uygunluğu

m) Kullanılan tablo ve şekillerin anlaşılabilirliği, çalışmanın amaçları açısından uygunluğu

Dergide, kitap tanıtım ve eleştirileri, yayın duyuru ve özetleri, önceden

yazılmış bir makaleye getirilen ekler, eleştiri ve yorumlar, yanıtlar ve yanıtla yanıtlar da yer alabilir. Ayrıca konferans, kongre gibi toplantılar ve diğer bilimsel etkinlikler hakkında haberlerin yanı sıra, örnek olay incelemeleri ve raporlar da yayımlanabilir. Bu tür yazıların dergide yayımlanması ile ilgili karar, editörün önerisi ile Yayın Kurulu tarafından verilir. Dergiye gönderilen tüm yazılar önce editör tarafından ön değerlendirmeye alınır. Dergi kapsamında yer alması öngörölmüş konular ile doğrudan ilişkili olmayan ya da bilimsel bir yazı formatına içerik ve şekil şartları açısından uymayan yazılar, editör veya Yayın Kurulu tarafından hakemlik süreci başlatılmadan geri çevrilebilir veya yazılarla ilgili değışiklik önerileri yapılabilir.

Dergi Yayın Kurulu, peşinen; TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiğı Kurulu'nun *"Bir çalışmanın hazırlanma ve yayımlanma aşamasında etiğı aykırı kabul edilecek"* aşğıdaki davranış tanımlarını aynen benimsemiştir. Bu tanımlara uyan davranışları reddeder, bu özelliklere sahip yazı ve çalışmaları yayımlamayı kabul etmez.

- Uydurma (Fabrication): Araştırmada bulunmayan verileri üretmek, bunları rapor etmek veya yayımlamak,

- Çarpıtma (Falsification): Değışik sonuç verebilecek şekilde araştırma materyalleri, cihazlar, işlemler ve araştırma kayıtlarında değışiklik yapmak veya sonuçlarını değıştirmek,

- Aşırma (intihal) (Plagiarism): Başkalarının fikirlerini, metotlarını, verilerini, yazılarını ve şekillerini sahiplerine atfı yapmadan kullanmak,

- Duplikasyon (Duplication): Aynı araştırma sonuçlarını, birden fazla dergiye yayım için göndermek veya yayımlamak,

- Dilimleme (Least Publishable Units): Bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütönlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırarak çok sayıda yayım yapmak,

- Desteklenerek yürütölen çalışmaların sonuçlarını içeren sunum ve yayımlarda

destek veren kurum veya kuruluş desteğini belirtmemek,

- Araştırma ve makalede ortak araştırmacı ve yazarların yazılı görüş birliği olmadan, araştırmada ve makalede aktif katkısı bulunanların isimlerini çıkartmak veya yazarlıkla bağdaşmayacak katkı nedeniyle yeni yazar(lar) eklemek veya yazar sıralamasını değiştirmek.

Dergideki yazılar resmi değildir, makale sahibinin adıyla yayımlanır ve sahibinin düşüncelerini yansıtır. Fakültenin düşüncelerini yansıtmaz. İncelemede, imkân haricinde gözden kaçmış şekilde yukarıdaki özelliklere uyan (yani yayın etiğine uymayan) çalışmalar dergide yer alırsa, bundan da çalışmanın sahibi sorumludur.

Dergide yer alan yazılardan kaynak gösterilerek aktarma ve alıntı yapılabilir. Yazının içeriğinde olabilecek çarpıtmalardan alıntı yapan ve yayımlayan kişi ya da kuruluşlar yasalar karşısında sorumludur. Yayın Kurulu, yazıda gerekli gördüğü sözcükleri değiştirebilir.

Dergide yayımlanan yazılar için herhangi bir ücret (telif) ödenmez. Dergiye gönderilen yazılar yayımlansın ya da yayımlanmasın geri gönderilmez. Yayımlanan makale ve çalışmaların telif hakkı Dergi'ye, hukuki ve bilimsel sorumlulukları yazarlarına aittir.

E – ISSN: 2148-2497
Yıl/Year: 2022
Cilt/Volume:13
Sayı/Issue: 26

iibf.bartin.edu.tr